

Jakin^{•eus}205

herria kultura hizkuntza azaroa-abendua
2014

JAKINeko idazlanez inon baliatzerakoan
aipa bedi, mesedez, iturria

aldizkari irekia da eta ez dator nahitaez
idazleen iritziekin bat

LEHENDAKARIA

Joan Mari Torrealdai

OHOREZKO KIDEAK

Paulo Agirrebaltzategi, Joxe Azurmendi, Joseba Intxausti

ZUZENDARIA

Lorea Agirre

ERREDAKZIO BURUA

Xabier Eizagirre

KONTSEILU EDITORIALA

Lorea Agirre, Haizea Barcenilla, Harkaitz Cano, Xabier Eizagirre,
Idurre Eskisabel, Patxi Juaristi, Joanmari Larrarte, Maialen Lujanbio,
Imanol Murua, Andoni Olariaga, Olatz Osa, Gexan Sors,
Joan Mari Torrealdai, Eguzki Urteaga

IDAZKARITZA ETA ADMINISTRAZIOA

Tolosa Hiribidea, 103-1.C / 20018 Donostia

Tel. 943 21 80 92

jakin@jakin.eus

www.jakin.eus

*Aldizkari honek Gipuzkoako Foru Aldundiko Euskararen
Normalkuntzako Zuzendaritza Nagusiaren laguntza jaso du*

Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak diruz lagundutako aldizkaria

SUMMARY

5

ZUZENDARIAREN HITZAK

7

GAI NAGUSIA Euskal kultura 2014

11 Bide bakarra eta beste zenbait bide Harkaitz Cano

Harkaitz Cano, urtearen kultur balantzea osatzerakoan, kultur buruaskitasunaren aldeko aldarria egiten du. Kulturgintzako hainbat esparru zeharkatzen ditu bere azterketak: erakundeen eta sortzaileen arteko mesfidantzak, kultur politika ereduak, literatura eta liburugintza, memoriaren 'moda', zinemagintza, telebista...

33 Danele Sarriugarte • Iñigo Astiz Nora Arbelbide • Alberto Barandiaran Garazi Arrula Ruiz • Antton Iturbe Haizea Barcenilla • Koldo Almandoz Iñaki Etxeleku

Urtean zehar kulturaren alorrean gertatutakoaren balantzea egiten dute bederatzi egilek. Danele Sarriugartek zinemagintza eta itzulpengintzaren hainbat ekarpen aipatzen ditu, besteak beste; Iñigo Astizek Guggenheim museoaren hitzarmen berritzea, Donostia 2016 ekimena, Durangoko Azoka eta GEU jardunaldiak aztertzen ditu; Nora Arbelbidek Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoako ikastolen aferaz dihardu; Alberto Barandiaranek, besteak beste, naziogintzan eta estatugintzan euskarari ematen zaion garrantziaren inguruan dagoen polemikaz egiten du gogoeta; Garazi Arrula Ruiz, Antton Iturbe, Haizea Barcenilla, Koldo Almandoz eta Iñaki Etxelekuk, hurrenez hurren, literatura, musika, arte, zinema eta antzerkiaren eremuak jorratzen dituzte.

LIBURUAK

95 Euskal liburugintza 2013

Joan Mari Torrealdai

Joan Mari Torrealdai, aurreko urteetan egindakoaren ildo beretik, 2013an euskaraz argitaratutako liburuen azterketa aurkezten du. Honako alderdi hauek landu ditu: lehenik, liburu-produkzioaren zifren iturriak; bigarrenik, argitalgintzari dagokionez, liburu-ekoizleen izaera eta aniztasuna, argitaletxe emankorrenen aipamena eta kanpoko eta bertoko argitaletxeen ekoizpenaren konparaketa; hirugarrenik, argitalpenaren zenbakien inguruan, argitaratutako tituluaren zifra eta nobedadeak eta berrargitalpenak; eta, azkenik, gai multzoen sailkapenari buruzko datuak eta azterketa.

117 Euskal digitalizazioa 2011-2013

Gerardo Luzuriaga • Roberto Kerexeta

Gerardo Luzuriagak eta Roberto Kerexetak, 2007an, 2009an eta 2011n argitaratutako hiru artikuluri jarraipena emanez ('Liburutegi digitalak', Jakin 160; 'Euskal liburutegi digitalak: 2007-2009', Jakin 172; 'Euskal digitalizazioa 2009-2011', Jakin 185), azken bi urteotan Euskal Herriko liburutegi digitalen panoraman agertu diren proiektu berriak aurkezten dituzte, horien helbide elektronikoak eta ezaugarri nagusien deskribapena erantsiz.

BASQUE CULTURE 2014

The only way and some other ways

In his 2014 appraisal of cultural activity, Harkaitz Cano, a writer and member of the Jakin Editorial Board, appeals for the defence of cultural sovereignty as the most suitable option for the survival and development of Basque culture. His analysis covers a range of cultural areas: models of cultural policy, distrust among creators and institutions, literature, the book industry, the memory fashion, film and TV, etc.

Harkaitz Cano

Basque culture 2014

Nine authors, professionals and analysts from the world of Basque culture provide us with comments about the cultural events that have taken place during 2014. Danele Sarriugarte comments, among other issues, about some achievements in the areas of translation and film; Iñigo Astiz analyses the renewed Guggenheim Museum agreement, the Donostia 2016 project, the Durango Fair and the GEU conference; Nora Arbelbide reflects on the problems facing ikastolas in Lapurdi, Nafarroa Beherea and Zuberoa; Alberto Barandiaran analyses, among other issues, the controversy surrounding the role of the Basque language in the national and state construction process; Garazi Arrula Ruiz, Antton Iturbe, Haizea Barcenilla, Koldo Almandoz and Iñaki Etxeleku assess the activity pursued in the areas of literature, music, art, film and theatre respectively. **Various authors**

BOOKS

Basque bibliography 2013

Joan Mari Torrealdai, sociologist, writer and President of the Jakin Foundation, publishes appraisal of the development of bibliographical publication in the Basque language during 2013. In this year, 1.822 books were published in the Basque language, 183 less than in 2012. Most of these publications are children's and young people's literature (33%), followed by school books (29%), literature for adults (14%) and books on human and social sciences (13,5%). Torrealdai has been cataloguing Basque bibliographical publication since 1976. [Joan Mari Torrealdai](#)

Basque digitalization 2011-2013

The documentalists Gerardo Luzuriaga and Roberto Kerexeta explain about the new features that have been introduced in the area of libraries and digital collections in the Basque Country during the period 2011-2013, thus lending continuity to a further three articles published in this same journal in 2007, 2009 and 2011. Now, as then, they provide the electronic addresses and general features of these digital projects. [Gerardo Luzuriaga](#) • [Roberto Kerexeta](#)

Urtea joan den honetan, atzera begira jartzeko garaia iritsi da. Eta, urtero legez, euskal kulturari errepassoa eman diogu. Aurten, artikulugile taldea ia goitik behera berritu dugu –firma berriei ireki nahi izan diegulako atea–, eta baita zenbakiaren beraren moldea ere. Artikulugileak hamar dira, baina horietako bati egin diogu enkargua arnas luzeagoko azterketa egitekoa: Harkaitz Canori. Ondotik, Danele Sarriugarte, Iñigo Astiz, Nora Arbelbide, Alberto Barandiaran, Garazi Arrula Ruiz, Antton Iturbe, Haizea Barcenilla, Koldo Almandoz eta Iñaki Etxelekuren idatziak datoz.

Nork bere talaiatik egin digu urtearen erradiografia, nork bere lekutik, argazkia; baina, hainbatetan, gai, gertaera, ekimen edota ideia desberdinen artetik gogoeta osagarriak harilkatu dituzte, alde edo moldez, esanez edo iradokiz. Oroz gain, hiru ideia, hor nonbait, zigi-zagan, atzeman daitezkeenak: estutasun ekonomikoaren eragina, herria eta hiria tentsioaren arteko gatazka behin eta berriz berritua, eta kulturgintza eredu beregain baten beharra.

Harkaitz Canok argazki gazi-gozoa egin digu hainbat eta hainbat ekimen eta gertaera aztertuta. Diagnostika epai latz batez ebaki du: «Biziraupen parametroetan mintzo gara gaur egun, inoiz baino gehiago». Ondorioz, irtenbide posible bat dakar –ez bakarria. Edo bai–: «Buruaskitasun ekonomiko erabatekoa kimera denez oraingoz, ez litzateke txarra horizontalki eta *de facto* aspaldian praktikara eramaten dugun buruaskitasun kulturala erakundeetatik *benetan* bultzatzea». Irakurraldi eta irakurketa bat baino gehiago merezi dituen testua taxutu du Canok.

Danele Sarriugartek euskarara ekarriak eta euskaratik beste hizkuntzetara emanak nabarmendu ditu, eta horien artean Igela argitaletxearen lan eskergarria 25 urte bete dituen honetan. Aurten aise ugaldu diren tankera guztietako kultur gunez ere gogoeta egin du.

Iñigo Astizek, euskararen superbibentzia hirian jokutzen delako tesia bere eginez, Guggenheim museoaren hitzarmen berritzeak, Donostia 2016 ekimenak, Durangoko Azokak eta GEU jardunaldiek eman dutena hausnartu du.

Nora Arbelbidek Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoako ikas-tolen afera aztertu du, badoan urte honetan, eraso eta mehatxu-

pean, are nabarmenago geratu baita euskarazko hezkuntzaren ahultasuna baina baita beharrezkotasuna ere.

Alberto Barandiaranek gai zentral bati heldu dio, estatugintzaren bidea aurre-urratzen ari garen honetan –diskurtsiboki besterik ez bada ere– euskarak albora egin behar duela diotenei erantzuteko.

Garazi Arrula Ruizek, besteak beste, aurten taularatu diren hiru pastoraletan jarri du arreta. Horien harira, hiria/baserria dikotomia historiko-garaikidearen mamira sartu da, eta «posible al da hiritar-tzea, herriari erabat uko egin gabe?» galdera paratu du.

Antton Iturbek, musikaren eremuari eskaini dion artikuluan, Beñat Axiariren hitzak dakartza: «Hemen, sarritan esaten da erroak ondo sendotu behar direla lehenik eta gero mundura zabaldu. Baina ni ez nago ados. Ez dut sekula hori egiten duen zuhaitzik ikusi». Astizek, Arbelbidek, Barandiaranek eta Arrulak idatzitakoaren oihartzunak ere entzun daitezke hemen.

Arteaz ari da Haizea Barcenilla, eta hemen ere hiria. Guggenheim museoak, hogeitaz bete dituen honetan, kritikarik eta galderarik onartzen ez duen paradigma bat inposatu duela idatzi du.

Koldo Almandozek zineman jarri du begia, eta azken urtean euskarazko zinemagintzaren loraldia aipatzen du, *Loreak* filmaren arrakastaren gainetik. Zinemagile berrienen errepasso zehatza ere badakarkigu, bideak aurrera egin dezan lehengaia badela frogatuz.

Iñaki Etxelekuk, azkenik, antzerkiaren eremuan, aurten antzezlan batek baino liburu batek hartu duela zentralitatea iritzi dio, Antton Lukuren *Libertitzeaz* saiakerak kulturaren transmisiorako eta euskal 'artedrama' bat jorratzeko bideak markatzen baititu.

Beste bi balorazio azterketa ere badira zenbaki hau guztiz boro-biltzeko. Batetik, eta azken 38 urtetan legez, Joan Mari Torrealdaik 2013an euskaraz argitaratutako liburuen azterketa aurkezten digu. Ohi duenez, oraingo honetan ere euskal liburuen urteko ekoizpenaren azterketa eta balorazioa osatu du. Ikerketa osatu eta luzeagoa jakin.eus-en dago, Liburu Behatokia atalean.

Eta, bestetik, Gerardo Luzuriagak eta Roberto Kerexetak, 2007an, 2009an eta 2011n argitaratutako hiru artikuluri jarraipena emanez, azken bi urteotan Euskal Herriko liburutegi digitalen panoraman agertutako proiektu berriak aurkezten dituzte. 2015etik aurrera, liburutegi digitalen katalogo horrek digitalerako jauzia egingo du: berezko lekua izango du jakin.eus-eko Liburu Behatokia atalean.

EUSKAL KULTURA 2014

11 Bide bakarra eta beste zenbait bide
Harkaitz Cano

33 Danele Sarriugarte
Iñigo Astiz
Nora Arbelbide
Alberto Barandiaran
Garazi Arrula Ruiz
Antton Iturbe
Haizea Barcenilla
Koldo Almandoz
Iñaki Etxeleku

Bide bakarra eta beste zenbait bide

Existitzearen nekea

Euskal artista plastiko bat arduratuta eta espantuka topatu nuen aspaldi ez dela. Kulturetxe publiko bateko arduradunekin bildu berria zen. «Ez daukagu erakusketak egiteko aurrekonturik» bota zion bere lana, hain zuzen ere, erakusketak programatzea den eragile batek. Bere soldata ordaintzeko aurrekonturik egon ez zitekeenik ez zuen, ordea, inondik ere auzitan jartzen. «Inor egotekotan, nor zegoen han soberan, bera ala ni?», galdetu zidan adiskide bere-urguiluan-zaurituak. Erakusketa aretoa bero bezain huts mantentzeaz arduratzen zenaren alde tik elkartasuna espero baitzuen hark, eta jasanezina egin zitzaion langile publikoaren etsipen natural-naturala.

Berlinen Rothkoren koadroak pabilioi destartalatu batean ikusi berri zituela aipatu zidan gero, «hotz galanta zen han, oilategi bat zirudien erakusketa aretoa baino gehiago, baina inor ez zen kexu: jertsea janztea aski... Guk baditugu erai-kinak, ez, ordea, erakusketak antolatzeke dirurik, itxuraz»¹.

Joan zen azaroaren 8an *Berria* egunkarian goiburu zintzo eta argigarria eman zigun Miren Vives Almandoz, Balentziaga Museoko zuzendariak, Igor Susaetari eskainitako elkarrizketan: «Existitzen soilik xahutzen dugu aurrekontuaren %70». Esan daiteke ozenago, baina nekez argiago. Existentzia garesti zegoela bagenekien jakin –«normalena ez existitzea litzateke», aldarrikatu zuen aspaldi poeta existentzialistak–,

baina ehunekoaren nabarmena (%70) zuriaren gainean beltz ikusteak amilizu halako bat eragiten digu edo eragin behar-ko liguke. Eskolume ginela, gure gorputzaren bi heren ura zirela deskubritu genuen egun hartan sentitu genuen antzeko bertigoa. Irla garela, alegia, eta nekeza dela ito gabe irautea. Biziraupen parametroetan mintzo gara gaur egun, inoiz baino gehiago, superbibentzia helburu. Metro kubiko anitzak berotzeko gasaren fakturak datozkigu orduan burura. Eta inork lapurtu nahiko ez lituzkeen artelanak zaintzen dituzten museo hutsetako zinpeko zaintzaile zintzoen soldatak elikatu beharra ere bai –giza-faktorea deritzon hori-. Ez dugu funtzionarioekin juzku orokortzailerik egin nahi, baina zilegi bekigu burokrata kafkianoak vs funtzionario arduratsu eta eraginkorrak kontra-jartzea. Bigarren horien derrigorrezkotasuna ezin auzitan jarri, baina egitura elikatu ondoren mamiarentzat dirurik geratzen ez denean, egitura horren soldatapean bizi denarengandik elkartasuna espero dute, behintzat, gertaeren negua bizi dutenek.

Zein da gure eredia, honenbestez? Hormigoizko horma dotore gotorrak oiloen gordailu bilakatzea, ala koadro ederrak oilategietan zintzilik jartzea? Galdera erretorikoa da, jakina.

«Existitzen soilik xahutzen dugu aurrekontuaren %70». Aitor dezagun, ematen duen baino askoz ere sakonagoa da esaldia, egia esan, erakunde publikoei bezalaxe aplikatua baita-kiguke guri, gure eguneroko martxari, irautearen edo iraun beharraren halabeharrezko dramari, egiten ditugun eta egin nahiko genituzkeen zereginen artean dagoen zangari, gure indarren xahutzeari. Luc Bessonen *Lucy* filmean bezalaxe, kontu segurua da garunaren zati txiki bat baino ez dugula erabiltzen, baina are ziurragoa erabiltzen dugun zati txiki horren %30 baino gutxiago eskaintzen diogula bokazioz egin nahi genukeenari. Hori da kudeatzailearen tragedia. Eta sortzaile gehienena ere bai. Behingoz, beraz, bada zer-bait kudeatzaile zein sortzaile elkartzen gaituena. Okerreko lekuan xahutzen ditugula denok ala denok indarrak. *Existitzen soilik xahutzen dugu kukurrukuaren %70.*

Lucy-Scarlett-Johansson zeruetan zarena, otoi: salba gaitzazu ehunekoen murrizetik.

Durangoko zifrosia

Triste samarra izaten zen, egia esan, Durangoko Azokako balantzea libururik salduenen zerrendara mugatzen zenean, baina ez da askoz ere alaiagoa, urtea joan eta urtea etorri, azokako arrakasta joan zen urtean baino zenbat milaka bisitari gehiago etorri diren arabera neurtzen dela ikustea. Etorkizun motza du baikortasun honek, gure jaiotze tasak behera egiten duela kontuan hartuta. Ez dakarkio mesede handirik kuantifikazioak kulturari. Komunikazioa apur bat gehiago lantzea komeni da, beharbada.

«Sormena da bide bakarra»

Zer zen hura, ironia bat? Xalotasun inkontziente baten adierazpen txundigarria? Printzipio deklarazio bat? Kontua da horixe zioela joan zen Durangoko Azokako sarrerako ateatako batean espraiatutako pintada estonagarriak: «Sormena da bide bakarra». «The Times They Are A Changin'», bota zuen gure arteko Dylanzaleenak, esan nahi baita: nola aldatzen diren gauzak, kamarada. Garai batean borroka armatua zena 'borroka asmatua' bilakatzeko bidean gara, beraz. Hartu dugu xenda, barneratu dugu filosofia, orain praktikara eramatea baino ez da falta. Kulturaren abangoardia, zergatik ez. Alex Mendizabal soinu-artistari entzuna diot independentista izatea baino errealistagoa dela, akaso, *dependentista* izatea; une jakin bakoitzean noren menpeko garen argi eta garbi jakitearen aldeko, alegia. Buruaskitasun ekonomiko erabatekoa kimera denez oraingo, ez litzateke txarra horizontalki eta *de facto* aspaldian praktikara eramaten dugun buruaskitasun kulturala erakundeetatik *benetan* bultzatzea. Horretarako, jakina, 'egiturak' fedea izan beharko luke sortzaileengan.

Energetikoki buruaskitasunez jokatzea ez da posible une honetan euskaldunontzat. Ezta politikoki ere. *Bankuetxekoi*-ki ere gero eta gutxiago, itxuraz. Kulturalki buruaskitasunez jokatzea, ordea, egingarria da. Nazio bat bezala, alegia. Euskal argitaletxe, antzerki talde, musikari eta zinemagile askok jada egiten badute, administrazioak, zergatik ez?².

Zer falta da horretarako? Egituraren –Godzillaren– fedea.

Zertaz ari gara fedez ari garenean?

Aspaldi galdu nion arrastoa ume hari. Ernea ematen zuen oso. «Zer izan nahi duzu handitan?» galdera leloa egin zion behin gu bezalako heldu zozo batek. Hark, bere bost urteen talaia surrealistik, ez zuen dudarik izan: «Handitan frantse-sa izan nahi dut». Eta ez, ez zen Baionan gertatu, Donostian baizik. Ume hark bazekien zerbait. Hegoaldeko musikariek

inbidiaz begiratzen diote Iparraldeko musikariek duten intermitentzia erregimenari (lan-sasoiak eta soldatak errizomatikoak direla, alegia, zenbait ogibidetan, eta lan-martxa hori erraztea dagokiola administrazioari).

Patrick Modianoaren Nobel sariaren haritik, Frantziako kulturaren egoerari buruzko erreportaje interesgarriak argitaratu dira. Horrela jakin dugu Frantziako Kultura Ministerioak zazpi mila milioi euroko aurrekontua

izango duela 2015ean (Espainiako gobernu zentralarena 749 milioi eurokoa izango den bitartean; euskal puzzlearen balizko-kultur-aurrekontua osatu duen iturri fidagarririk ez dut inon topatu). De Gaullek kultura estrategiko jo izana gaur ere garrantzitsu dela uste du, adibidez, Sorbonako Robert Frank irakasleak:

Kulturalki buruaskitasunez jokatzea egingarria da. Argitaletxe, antzerki talde, musikari eta zinemagile askok egiten badute, administrazioak, zergatik ez?

Frantzia inperio handi bat izateari utzi eta potentzia ertain baten mailan geratzen zen ahala, atzeraldi geopolitiko eta ekonomikoari kontra egiteko arma bezala funtzionatu zuen kulturak.

Les derniers jours de la Cinquième République liburuaren egile Christian Salmon kritikoago ageri da:

Frantziak bere izaera narratiboa galdu du, jada ez du deus kontatzen. Bere buruari baino ez dio hitz egiten. AEBen eta Bruselaren menpeko bihurtu da, estatu subirano baten itxurak egiten dituen arren. Tarteka harroegi azaltzen zen Frantzia baten azken egunak bizitzen ari gara. Eta egia da harroegia zela lehen, baina garai batean munduari buruz hausnartzen saiatzen zen, behintzat.

Hausnartzen bakarrik ez, hausnarketa hori diruz bultzatzen jarraitzen du: Donostian zinemara joaten naizen guztietan Europako Batasuneko Europa Cinemas programaren barruko iragarkia ikusten dut, *3.200 cinemas 675 cities* dioen iragarki hori, badakizue. Frantziako bandera da bertan lau logoen artean agertzen den estatu baten ordezkari bakarra, bere Centre National de la Cinématographie (CNC) erakundearen bitartez³.

Horretaz (ere) ari naiz fedez ari naizenean.

Ez delako gastua, inbertsioa baizik: Frantzian 80.000 milioi eurotan zifratzen baita herritarrek urtero kulturari gastatzen dutena. Patrick Poivre D'Arvor kazetari eta idazleak dioenez, «frantses batentzat Literaturako Nobel saria jasotzea beste herrialde batzuetan Futbol Mundiala irabaztea bezain inportantea da». Frantziako gobernuak 2013an enkargatutako ikerketa baten arabera, kulturak barne produktu gordinari egindako ekarpena autoen industriak egiten dionaren halako zazpi da. Mundu zabalera zabaldu bai, baina deslokalizatu ezin daitekeen ondare nazionaltzat hartzen dute kultura. Poivre D'Arvorren erremateak ere zer pentsa ematen du, dena den: «Geure mugez haraindi arrakastatsu suertatzeko nahia geure beheraldiaren dolua ongi ez eramaten jakin izanaren ondorioa da. Ez dugu ongi liseritu».

Gulliverren bidaiak

Euskal sortzaileak mundura jalgitzeko ahalegina ez dute denek berdin ulertzen. Etekinaz eta zenbakiez galdetzen dute askok hor ere, etengabe. Musikariari, adibidez, galdetzen diote: «Zenbat jende joaten da zure kontzertuetara?». Ongi dago fiskalizazioa, baina beste arlo batzuetan ere ikusi nahi nuke jelosia hori. Nondik dator jendearen mesfidantza, ordea? Plantea dezagun txiste-ez-den-txiste baten modura. Zein da lan bidaian doan ingeniari baten eta lan bidaian doan kantari baten arteko ezberdintasuna? Ingeniari bati Dubaira makina bat konpontzera doanean ez diotela sekula galdetzen bikotekidearekin ote doan «bidaia aprobetxatzeko». Musikari bati, aldiz, bai. Anekdotatxoroa da, baina argigarria oso: musikari bat atzerrira kontzertu bat ematera doanean, turismo egiteara doala ulertzen da, ez lanera inondik ere. Gizarteak bere azpikontzientzia salatzen du hor. Sormena lana denik ez du jendearen zati handi batek sinesten. Marra gorria pasatzen ariko ote nintzateke horri 'aurrejuzkuen bidezko bortxa es- trukturala' deituko banio?

Liburu likidoak

Errenteriako *Mikelazulo* izan zen, nik dakidala, liburu likidoen abangoardia zabaldu zuena gurean. Zorioneko dago eta gara, 2015ean beteko baititu 20 urte, osasun betean. 1995ean izan genuen tea, konbertsazioa eta liburuak nahasten zituen taberna bi(t)xi haren berri. Liburu salmentarik gabekoa baina aleak maileguan har zitezkeen gune neurologiko bat zen hura, alkohola zerbitzeari uko egiten ziona hausnarketarako eta elkarrizketarako ekosistema apropos bat sortu eta preserbatze aldera. Antzezlan, errezitaldi eta orotariko lan performatiboak ikusi ahal izan dira bertan geroztik, eta egun halabeharrak boladan jarri duen formatu txikiari leial izan zaizkio beti haiek, hasiera-hasieratik⁴. Bisionarioak izan zirela esango genuke, hori entzunda euren apalean lotsagorrituko lirakeela jakingo ez bagenu.

Gaur egun ere, liburu-denda berri bat zabaldu dutela ikusten dudan bakoitzean, halako endorfina ziztadatxoa barreiatzen zait gorputzean barrena, grappa titaretxo bat edaten dudanean pizten zaidanaren antzekoa. Grappa diot, Erroman izan nuelako, duela zenbait urte, liburuaren etorkizuna zertan izango zen adierazi zidan epifania, San Lorenzo auzoko *Giufà* liburu-denda-kafetegian (bisita ezazue: Via degli Aurunci, 38: zabalik jarraitzen du). Neguko larunbat hotz batez, ordu txikitan, grappa pare bat hartu ondotik erosle mordoska bistatu genuen komikiak eta liburu ilustratuak erosten, parrandatik etxera erretiratu aurretik euro sorta bat uzten kulturaren etze ez hain itsuan. *Eureka*. Hori zen, beraz, liburuaren etorkizuna: liburu likidoa, lehenbizi irakurlegoa mozkortu, eta gero bere txartel opakoak dantzaraz zitzala, dena leku berean. «Alkoholak salbatuko du literatura eta botilak salbatuko du papiroa», pentsatu genuen geure artean. Kontua da berri egiten zaidala euforia hura munduko edozein hiritan liburu-denda likido horiek topatzen ditudan bakoitzean, tabernaren arrimuan biziraupena ziurtatzen dutela iruditzen baitzait... Kontua, orain, tabernatik eratorritako diru-sarrerak osotasunaren %70era ez iristea litzateke, beti ere, existentziaren nekea bermatu ondoren, jakina.

Euforia berbera sentitu nuen Iruñeko *Katakarak* ezagutu nuenean. Bai eta Zarauzko *Garoa*-k Donostian izen bereko liburu-denda zabalduko zuela jakin nuenean ere. Donostiarrok zorioneko gara, *Kaxilda* berriak ere metro koadroak eta goxotasuna irabazi baititu nabarmen, hiriko kultur ekosistema egurastuz. Liburu-dendak baino areago, kultur bizitza irradiatzen duten epizentroak dira horiek, eduki sozialeko programazio kritikoa sustatzen dutenak,

**Katakarak, Garoa,
Kaxilda... Liburu-dendak
baino areago, kultur
bizitza irradiatzen
duten epizentroak dira
horiek, eduki sozialeko
programazio kritikoa
sustatzen dutenak**

jende-arraroa-elkartu-gaitezen lemapean beti. Donostiar bezala, zalantza bat daukat, ordea, larritzen nauena. Errenteriarrek *Mikelazulo* merezi zutela erakutsi digute hogeitun urteotan. Egongo ote gara gu Donostiako liburu-denda likidoen mailan? Merezi ote ditugu? Denborak erranen⁵.

Aspertuaren paperak

Paperezko liburuen etorkizunaz kezkatu ageri direnentzat lasaigarri, *The Economist* aldizkariak sei orrialdeko txostena argitaratu zuen azaroan ('From Papyrus to Pixels'). Frankfurteko liburu azokan bolo-bolo eta eskurik esku ibili zen txostena. Ondorio nagusiak:

1. Oker zeuden duela bost urte nazioarteko liburuen merkatua denbora laburrean erabat digitala izango zela aurreikusi zutenak. AEBetan liburuaren negozioaren %30 digitala den arren, Alemanian, Europako lehen merkatua izaki, ez da %5etik pasa. Joera globala da: Samsung erraldoiak egoitza duen Hego Korean, esate baterako, inbertsio handiak egin dira inprentak eta paperezko argitaletxeak polo industrial berrietara erakartzeko. Paperezko liburua osasuntsu dago oraindik, eta urte askotan halaxe segiko duela ematen du. Digitalizazioak eragin duen berritasun nagusia autoedizioaren ildotik etorri da: arestian tiraderatan geratzen ziren hainbat liburuk aterabide digitala topatu dute orain. Haietako zenbaitek arrakasta lortu ere bai. Eta, zelako ezustea, zein izan da arrakastak ekarri dien saria? *Paperera pasatzea*. Esparru sinbolikoan papera nagusi da oraindik, beraz. Sinesgarritasuna, kontsagrazioa eta kanonizazioa paperak ematen ditu, sorburuan ez bada, bai behintzat helmugako geltokian.
2. E-booken etorkizuna iluna da eta aukera asko daude zaharkitua gera dadin aurki. Irakurketa digitala tableten bidez gauzatuko dela aurreikusten du *The Economist* orakuluak.

3. Diskoen gainbeheratik abiatuta liburuaren gainbehera ondorioztatzea eragiketa okerra izan zen: diskoak bertan behera erori dira kantu unitateen mesede –jendeak banaka nahi ditu orain kantuak, ez sorta betean–, baina liburuaren kasuan disgregazio hori ez da horren erraza suertatzen (poemen edo mikroipuinien kasuan salbu, agian). Gainera, musika beti izan da masiboa; ez, ordea, literatura. Bi negozio eredu erabat ezberdin dira, hartzailearen esfortzuak ez daukalako zerikusirik batean eta bestean. Negozio eredu bien bilakaera ezberdina izango da, honenbestez: diskoak ez ziren, hasieran uste izan genuen bezala, gerora sakrifikatuko ziren liburu-zalditeria baten infanteria aurreratua izan.
4. Liburuaren munduarekin lotutako sektoreen artean, liburu-dendak dira, *The Economist*-en arabera beti, etorkizun kezkarriena dutenak. Ez hainbeste liburu digitalengatik, liburu tradizionalen –paperezkoen– Internet bidezko salmenta errazten duten Amazon bezalako plataformengatik baizik. Liburuaren merkatazea eta deskontuen politika basatia piztu ditu horrek AEBetan, eta, ondorioz, egun iparramerikarrek 2009an baino %40 gutxiago gastatzen dute liburuak erosten (formatu guztiak barne). Jendeak liburuak irakurtzeari eskainitako denbora ere urritu egin dela pentsa daiteke, entretenimendu tuitero-torero ego-tiarren mesede.
5. *On line* liburu-dendak informazio garrantzitsu baten jabe dira. Horretaz sobera hitz egiten ez den arren, hori da euren kapital nagusia. *Big data*-ren garapenari esker, erosleen gaur egungo zaletasunak zeintzuk diren xehe-mehe jakingo dute aurki, beldurra eragiterainoko neurrian datu horiekin *trafikatuz*. Zaletasun horien berri zehatza editoreen eskuetara heltzen denean, argitalpenen nolakotasuna jendearen gustuetara egokitu ahal izango dute, horrek ekar lezakeen uniformizazio arriskuarekin: kultur produktu izoztu-trokelatuak.

6. Liburuek iraganetik etorkizunera doazen kultur zubia-
ren funtzioa betetzen jarraituko dute, baina zenbat eta
liburu gehiago argitaratu, orduan eta jende gutxiagok
bizi ahalko du bere egile lanetik.

Kaustiko eta esajeratuki laburbilduz: denok izan nahiko
dugu idazle, baina inork ez du irakurle izan nahiko. Gerta-
tuko da. Hasi da gertatzen.

Dagigun topa: liburu likidoen alde. Liburu-denda liki-
doen alde.

Irla gara.

Twitteratura

Gure indarren %70 existitzen joaten zaigun honetan, ga-
rrantzitsuak dira sintesi ariketak. Chicagoko Unibertsitate-

Sortzailea
mesfidatia da berez
boterearekiko. Sariak
eta euren erabilpen
politikoa betidanik
izan dira tentsio horren
erakusgarri

ko bi ikaslek, Alexander Aciman
eta Emmett Rensinek, esate ba-
terako, literatura unibertsaleko
klasiko kanonikoak hartu (Sha-
kespeare, Stendhal, Joyce...) eta
20 txiotan laburtu dituzte haien
lanak. Izan da horri literatura
unibertsalaren *jibarizazioa* dei-
tu dionik, baina ezin uka ariketa
interesgarria denik. *Surprise, sur-
prise*, Penguin Booksek argitara-

tu egin du gero bi ikasle horien esperimntua, *Twitterature*
izenburuarekin, non eta bere klasikoen bilduman. Kanoni-
zazioaren *salbokonduktua* paperak emana, berriro ere.

Sortzaileon egiturekiko mesfidantza

Ez da nahikoa egiturek sortzaileengan fedea izatea, jakina.
Sortzailea mesfidatia baita berez boterearekiko –bere lanaren
parte da mesfidantza hori; hala ulertu behar lukete agintean
daudenek–. Sariak eta euren erabilpen politikoa betidanik

izan dira tentsio horren erakusgarri. Mikel Elorzak gogorarazi digu berriki: «Edozein arlotako sarigintzan bai baita elementu komuna: saria ematen duena ohoratzeko balio du, batez ere, sariak». Mikel Aramendi antzeko terminoetan mintzatu zen *Faktoria* saioan: «Sarien kontra nago, infantilizatu egiten gaituztelako». Sari bati uko egin diezaiokezu, jakina, baina kontua konplikatu egiten da saria postumoa denean eta bost direnean uko hori berretsi behar duten oinordekoak. Horixe gertatu da Migel Angel Urmenetari Nafarroako gobernuak emandako Urrezko Dominarekin. Asisko Urmenetak, Migel Angel Urmenetaren semeetako batek, biñeta gordin bat argitaratu zuen *Argia* aldizkarian, horren harira. Eskeleto batek jaso du domina, eta hitz hauek esanarazi dizkio aita berpiztuari:

Merezi dut Nafarroako Domina, baina honez gero ez dut behar. Erdia Euskalerria Irratiari –zeinaren presidente bainintzen– eramanen diot, eta beste erdia Sartagudako ikastolari, ezen aberztaleek ahantziagatik ere, Nafarroako ikastolak orduan zabaldu baikenituen...

Sariak eta ukoak beti izan dira gai arantzatsua. Hortxe daukagu Thomas Bernharden *Mis premios* liburua, non egile austriarrak bere kontraesanak aletzen dituen, jaso zituen sarien nondik norakoak autoironiaz kontatuz. Jean-Paul Sartreren ukoa da beharbada ezagunena, baina zer nahi duzue esatea, askoz ere errazagoa da Nobel sariari ezezkoa ematea, zure auzoko jaietako komisiorekin datorrizko dominari uko egitea baino. Ez gaitzezen engaina: ukoak ere ekar lezake kontralaria, onartzeak emango ez lukeen nabarmentze baten abantaila. Duintasunetik bakarrik ez, harrokeriatik ere egin daitekeelako uko. Horixe askotan erakundeek zenbait izen-aurpegi *medium* eta zurigarri bezala erabiltze hutsarekin euren burua saritu eta euren kontzientzia lasaitzeko joera daukatela, eta erabilpen hori deitoratzeko modu zilegia dela ukoa, baina ez da bide bakarra.

Espainiako argazkilaritza eta musika sari nazionalei uko egin diete, hurrenez hurren, Colita argazkilariak eta Jordi

Savall musikariak. Norbere diziplinako pisu astunak biak ala biak. Lehenaz gain, hautsak areago harrotu ditu biak kataluniarrak izateak, zenbait komunikabidek haien jarrera independentismoaren suari erantsitako zurtzat hartzea ekarri baitu. Colitak zein Savallek gezurtatu egin dute hala izan denik, Espainiako kultur politika ezin eskasagoa izan bide da uko horien arrazoia, nola izan zen duela urte pare bat Javier Marías idazlearen ukoarena ere. Sari potoloak onartu dituztenen artean, Esther Ferrer artista donostiarra eta Juan Goytisolo idazlea. Arte plastikoen Velázquez saria eta Cervantes letretakoa jaso dituzte, hurrenez hurren. Sariak onartzeko ere, ordea, moduak eta moduak daude: Esther Ferrerrek Woody Allenen estrategia hautatu du (*take your money and run*), eta «Ez dakit zergatik eman didaten» esan ostean, Wert ministroarekin argazki berean ateratzeko asmorik ez duela adierazi. Juan Goytisolori, berriz, zera irakurri diogu: «Sari bat ematen didatenero nire buruaz mesfidatzen dut». Horren segidan, Cervantes sariaren diruarekin bere Marokoko familiako kide guztien unibertsitatea ordaindu ahalko duela adierazi du.

Lur honetakoak gara, baiki. Sortzaileok egiturarekiko mesfidati agertzea derrigorrezkoa da. Jatea ere bai. Horra hor bi derrigorrezkotasunen arteko olatu-talka, gidoi on guztien atzean dagoen urrezko araua: protagonistak bi aukera txarren artean bat hautatu behar izaten duela sarri.

Gure artean, Jon Juaristi saritu izana harriduraz hartu zuen batek baino gehiagok –harrituena Jon Juaristik berak ematen zuen, egia esan; Euskadirekin berradiskidetzeko hasiera ontzat jo zuen Euskadi saria, nahiz eta Elizak Michael Corleoneri *Aitajauna*-ren hirugarren zatian ematen zion barkamena aipatu.

Saria erakunde batek babesten baitu, esan gabe doa, baina eman-eman, epaimahai batek ematen du. Profesional eta kolegek osatzen dute epaimahai hori, nork bere filia eta fobiekin. Eta pentsatu nahi dugu profesional eta kolega horiek euren esperientzia eta irizpideen arabera epaitzen dituztela lanak, *dependentista* batek izan lezakeen independentzia

guztiarekin. Eta askatasun *dependentista* hori ez da erator-tzen, ziurrenik, erakunde emailearen eskuzabaltasun liber-tariotik, kultur agenteak kontrolatzeko botereak duen axola-gabekeriatik baizik. Zertan kontrolatu federik ez zaion hura?

*Take the money and run!*⁶.

Memoriaren ‘moda’

Rachel Kushner idazle iparramerikarrak dio ezin dugula hau-tatu hildakoekin noiz hitz egin. Alderantziz, haiek aukeratzen bide dute noiz gurekin mintzatu. Hausnarketa horrek esote-rikotik eduki dezakeenaz haratago, badu zerbait egiatik ere.

Gu haiei bizkarra emanda bi-ziagatik, hildakoak hor daude –eta gero eta gehiago dira–, euren lekua eta ahotsa eska-tzen dituzte. Memoria histo-rikoaren gaia lantegi bihurtu da, ordea. ‘Memoriaren in-dustria’ bat sortu da, museo, film, liburu eta batzorde par-lamentarioetan, unibertsitate mailako ikerketetan eta giza eskubideen taldeetan hezur-

‘Memoriaren industria’
bat sortu da, museo,
film, liburu eta batzorde
parlamentarioetan,
unibertsitate mailako
ikerketetan eta giza
eskubideen taldeetan
hezurmamitua

mamitua. Moda horren uhinen pean, gure gertuko iragana zintzotasunez jorratu duten lan interesgarriak ikusi ahal izan ditugu, hala ere, Javier de Isusiren *Baleak ikusi ditut* komikia edo Pablo Maloren *Lasa eta Zabala* filma, bi baino ez aipatzeagatik.

Artiumek eta San Telmo museoak elkarlanean ekoitzi duten *Suturas* lana ere ildo horretan koka daiteke. Derrigorrezkoa behar luke ikustea, euskal artista garaikideek gure garaia, gu-re gatazka eta gure nortasuna zein distantzia ironikoarekin bizi izan duten jabetuko bagara. Memoriak sormenetik eta pizgarritik duenaz konturatzeko.

Memoria ez baita bide bakarra, baina bada bide bat.

Zinema povera

Christopher Nolanen *Interstellar* film estonagarria ikusi berritan etorri da eztabaida. Maisulana ote den ala Kubricken *2001, A Space Odyssey* filmaren kopia hutsa. Aitortu beharra dago anglosaxoniarreri gehiegi barkatzen diegula: 'mundua salbatu' esamoldea seriozki esateko kopeta duten bakarrak dira, eta okerrenea da sinetsi egiten dutela. Aktore iparramerikarra izan beharra dago derrigor «Zure alabari mundua salbatzera zindoazela ohartarazi behar zenion, hartara ez zen haserretuko» bezalako esaldiak zirkinik egin gabe bota ahal izateko. AEBetako sortzaileen xalotasun xarmangarriaren barruan sartzen den ezaugarrietako bat dela hori ebatzi dugu. Okzitaniar bati ez litzaiokeela, alegia, burutik pasako halako esaldi bat idaztea sekula. Horren ondotik eztabaida literarioa etorri da: *angloen* beste abantailetakoa bat da gai direla zientzia fikziozko film baten erdian poema klasiko bat txertatzeko, kulturen arteko zubi anakroniko-sinboliko ederrak sortzeko, transmisioa eta *mass media* kolonizatzailea uztartzeko, bidean txistuka doanak bezala, ahalegin berezirik egin gabe. Eta ongi geratzen zaiela, gainera. Horixe egiten du *Interstellar* filmean Michael Caine-k Dylan Thomasen *Do Not Go Gentle into that Good Night* poema ederrarekin. Eta gu inbidiak jota poesia *produktu komertzial* batean zein ondo txertatzen duten entzun ahala. Modu honetako zinema ez dagokigu guri, nonbait. Ez dagokigu poesia tartekatzen duen zinema, ez dugulako geure tradizio poetikoan federik. Eta epika ere ez dagokigu, genero bezala, bi arrazoiengatik: aurrekontua (*Interstellar* filmak 165 milioi dolarreko aurrekontua izan zuen), eta baita gure iragan historikoan epika-uste handiegia izan dugulako ere, beharbada. Hortik urrundu behar dugula sentitzen ote dugu? Zer dagokigu, orduan? Erantzuna erraza da: nagusiki, *zinema povera* –gogoratu, irakurle, gure mantra berria: «Sormena da bide bakarra».

Generoak bai baitu bere garrantzia. Rodrigo Fresán idazle argentinarrak, kasu, esan ohi du badirela herrialde batzuk

ipuin-herrialdeak direnak berez, eta beste batzuk nobela-herrialdeak direnak nagusiki. Argentina, demagun, ipuin-herrialdea litzateke haren ustez (Borges, Cortázar), eta ez hainbeste nobelagileena. Zergatia? Herri batek historia gatazkatua eta egonkortasun politiko eta sozialik gabea badu, ipuina duelako hori azaltzeko generorik logikoena: martxan idatzi behar du batek, ihesean, nobela baten idazketak eskatuko lukeen patxadarik eta jarraikortasunik gabe, telegrafikoki, azkar. Zentzu berean, Kataluniak ere nobelagile baino ipuingile hobeak eman ditu (Monzó, Pàmies..., irakurri bestela Aritz Galarragaren *Hobe kontatzen ez badidazu* antologia). Iban Zalduak bere egin zuen Fresánen teoria hori gure artean ere aplikatzeko, Euskal Herria ipuin-herria zela esateko. Ipuina, komertzialki menostua dena. Hor ere *genero povera* dagokigu, nonbait.

Bada, zineman ere halatsu gertatzen da. Hobeak izan gara, oro har, film laburretan film luzeetan baino. Baina hori ere aldatzen ari da, apurka-apurka. Angel Aldarondoren arabera,

... krisi ekonomikoak zinemagilea beste jarrera bat hartzera behartzen du –neorrealismo italiarrean bezalaxe–, erosokeriatik aldentuta, muturreko baldintzetan lanean eta, paradoxikoki, askatasunean. Gogora dezagun krisiak diru-laguntza harrapakari ziren ekoizle gehienekin amaitu duela, bokaziozko zinemagileen pozerako.

Zein film mota ari gara egiten, honenbestez? Aurrekontu txikikoak, jakina, baina gidoiak eta pertsonaiak aski landuak dituztenak. Horren muturreko erakusgarria litzateke Roberto Castónen *Los tontos y los estúpidos*, hezurretan geratu den film baten adibide garbia: film konbentzional bat egiteko aurrekonturik ezean, entsegu bateko irakurraldi bihurtu du filma. Aurrekontu murrizta bertute bilakatzen du Castónek, aurrekontuaren muga bihurtzen du bere sonettoa martxan jartzeko neurri eta errima. Soinuari, *atrezzo*-ko elementu zaindu batzuei eta aktoreen lanari esker, hasieratik irensten du ikusleak amua, filma aski teatrala izanagatik. Harrigarriena ez da, akaso, Roberto Castónek egin duen hautua,

Gure artean kultura
sortu eta hedatzeko
egitura sendo bat
badago, ETB da hori.
Potentzialki diot,
ez benetan zeregin
horretan gorputz
eta arima ari delako
aspaldion

baizik eta zinema egiteko modu hau zuzendari segizio luze batentzat erreferentzia ez bihurtzea. Ez da Castónena azken hilabeteotan *teatro filmatura* hurbildu den bakarra. Gure

mugetatik kanpo ere badaude adibideak. Ikus, bestela, Laurent Cantet zuzendari frantses eskarmentatuak egin duen *Regreso a Ítaca* bikaina (bost lagun Habanako terraza batean hitz eta pitz, atertu gabe, denbora errealean) edo *webcam* soil batekin eta plano finko bakarrean grabatutako *Smrt čoveka na Balkanu* (Gizon baten heriotza Balkanetan), Miroslav Momčilović serbiarrarena. Euskal Herria. Kuba. Serbia. Ez da agian orbita kasuala.

Zinema povera-k baditu bere arriskuak ere, jakina: administrazioarentzat alibi ezin hobea izan baitaiteke zinema egiteko modu bakarra *arte povera* dela sinetsi eta zinema industriaren beharrezanez bizkarra emateko. «Bi sosekin egin badezakezue, zergatik emango dizkizuet lau?»⁷.

Interstellar egitea bada zure bokazioa, emigrazioa duzu lehen aukera. Bigarrena, zure istorioa komiki bihurtzea.

«*Reality*-a da bide bakarra»

Gure artean kultura sortu eta hedatzeko egitura sendo bat badago, ETB da hori. Potentzialki diot, ez benetan zeregin horretan gorputz eta arima ari delako aspaldion. Ukaezina da albistegietan erreferente dela eta nazioarteko berriemaielen sare ederra duela. Gauza batzuetan badaki estrategiko izaten, bai. Euskal gizarte, kultur eta kirol munduko hainbat jenderen irudia baliatuz egin duten kanpaina ikusi besterik ez dago: «Zeu zara EITB. Anitza. Hezi, entretenitu, egiazko informazioa eman, audientzia liderra sortu, gure gizartearen

balioak eraikitzen eta mantentzen dituen». Gehiago gustatzen zitzaidan duela zenbait urte Euskadi Irratiak zuen lema: «Esan eta izan».

Publiko gazteago baten bila egindako apustua uler daiteke, nahiz eta *reality*-en bidearekin setatzeak zalantza asko piztu. Euskal ikuslegoaren soslai komiko samarra ateratzen da ETBko programazioaren arabera, zuhaitz edo eraikinetatik zintzilikatu eta betiereko *boy scout* menditarren bokazio silbestrea dugun jende kamera-etzutu-zalea garelako, nonbait, bertan programatzen denaren arabera. Azken aldion arloren bat argi eta garbi galtzen atera bada, ordea, fikzio episodikoa izan da hori. Mundu globalean idazlerik onenak telefikzioa idazten ari direla esanez matraka ematen den garaiotan, guk ez daukagu atalkako erreferentziazko telefikziorik egun. *Brinkola* edo *DBH* bezalako ahalegin bide urratzaileek ez dute jarraipenik izan, zoritxarrez. Eta harrobirik ez dagoen tokian, harribitxirik ere ez da izango biharko egunean.

Aparteko aipamena merezi du *Goenkale* markaren amaierak. Programazioan konkistatutako lurraldea galtzen aspaldi hasi zen arren, ezustean harrapatu gaitu erabakiak. Ziklo bitala osatua duela ere uler liteke, ordea. «Telesail berri bat» ekoizteko aukera ekarriko omen du agur honek, baina ez da makala izango dinosaurio kuttun hori ordezkatzeko erantzukizuna. Horretan saiatzea bera, akatsa litzateke. Urteak ziren *Goenkale*-k izena baino ez zuela mantentzen hasieran zen hartatik. Espero dezagun orain izena aldatutako *Goenkale* berri bat egiteko tentazioan ez erortzea. Asko eman digu: gehiago agian hizkuntz hausnarketaren aldetik, sormenaren aldetik baino; gehiago gidoilari eta aktore askorentzat eskola eraginkorra izan den heinean, telesailak berak duen faktura artistikoagatik baino. Penagarria litzateke, horratik, *know how* hori alferrik galtzea.

«*Reality*-a da bide bakarra» leloaren aurrean, «Umorea da bide bakarra» genuke ETBren alternatiba –ez dakit bietan zein den kaltegarriagoa–, baina umorearekin ere halako saturazio puntu batera ailegatuak garelakoan nago: gidoi sendorik

ezak du askotan errua; pantailan minutu lartxo hartzera derrigortuak izan diren aktore-aurkezleek euren inprobisatzeko gaitasunean duten fede gehiegizkoak beste batzuetan. Produktu merkeak bilatzen dira, landu gabeak, zuzenean sortu eta arrastorik utzi gabe agortu eta autosuntsitzen direnak. Eta umorea, hain premiazko eta serio den kontu hori, euskal topikosferara hertsiegi egon ondoren hainbeste urtetan, ito egin dela irudi luke (edo ito egin duela ziztatu nahi izan diguten gehiegizko dosiak gure harekiko tolerantzia indizea). Hartara, topikoak desmuntatzeko baliatzen denean ere, garai bateko transgresio indarraz gabeturik agertzen da sarritan.

Fikziozko herri batean bizi gara agian, baina telefikzio propiorik gabe.

Ikus-entzuleek HBO, Netflix, BBC eta Danimarkako telebistako telesailak zainetan barrena sartzen jarraitzen duten bitartean (*House of Cards*, *Black Mirror*, *Borgen* eta beste hainbat), ETBren horizontean ez dago telesail txukunik. Emakumezkoen kartzela batean kokaturiko *Orange is the New Black* bezalakoak ikusita –kartzelako historiak ez ditugu bada, guk, gutxi...– inbidia-osoki-insanoa sortzen zaio bati. Kartzeletan gertatzen ari dena, gertatu zena, inoiz gerta daitekeena, gertatzerik nahiko ez genukeena fikziora ekartzeko gidoilarien grina miresgarria da telesail horretan. Gidoi horiek, aktore puska horiek... Zergatik ez bide hori landu?

ETB3 bera ideia ona izan zen hasieran: kultur kate bat, musika kontzertuz, dantzaz, bideoklipuz, film hautatuz, bertsoz, antzerkiz hornituko zena. Geronen kultur eskaintzarekin ‘aspertu arte’ hornituko gintuena. Estetika freskoa ekarri zuen, *Orain* pildora laburren saila bezalako harribitxi ederrak, film komentatuak. Non geratu da kultur erreferentzia izateko borondate hura? Ez al luke horrek behar ETBren funtzio nagusietakoa? Beste inork egin nahi ez duena –eta egin ezin duena– egitea, alegia.

Euskaraz aritze hutsaz haratago, ETBrentzat lan gehien egin duten ekoiztetxeek –eta beraz telebista publikoa sortu zenetik hona diru gehien irabazi dutenek– zer aportatu diote euskal

kulturari? Ekoiztetxe handi batek egin zuen, akaso, *Asier eta biok*? Gure filmik onenak Txintxua Films, Moriarti eta antzeko ekoizle independenteen eskuetatik etorri dira. Teorian ekoizpen ahalmen gehien dutenek urri eta bakan burutu dituzte lan gogoangarriak. Ez dute gure imajinarioa sobera berritu eta aberastu. Horrek ere zer pentsa eman behar liguke. Sormena eta arriskua aurrekontuarekin lotzeko zubirik ba ote? Ala premisa triste hau ontzat hartu behar dugu, arriskua atetik sartzen denean, diruak leihotik ihes egiten duela? Audientziak omen dauka errua, diote. Stefan Kolditz alemaniarrek, telebistarako *Unsere Mütter, unsere Väter*, III. Reichari buruzko lan arrakasatsuaren gidoilariak, zera adierazi berri du horrekin lotuta:

Oso zaila ikusten dut Alemaniako telebistaren kalitatea hobetu eta telebista gero eta arrotzago zaion gazte jendea geureganatzea. Audientzia kuotek obsesionatuta jarraitzen dugun bitartean, publiko zaharra izango dugu, arriskua dakarten produkturik nahi ez duena.

Dagoeneko egin ez badio, agian ETBk ere egin beharko lioke inoiz bere buruari galdera zintzo hori: bere aurrekontuaren zenbatekoa xahutzen du existitze hutsean? Aski da horrekin?

ETBren erraiak

Aspaldiko partez Bilboko EITBren egoitzako kamerinoetan. Euren aukera askearen egikaritze sendoan, Telecinco ikusten ari dira makilatzaileak, bolumena topera jarrita. *Sálvame* ize-neko programa zoragarri hori. Estetika zaintzea dagokienek ez dute estetika zaintzen, baina horren truke, eskertzekoa da oso ematen diguten Euskal Herriaren argazki egiatia. Makilajerik gabekoa.

Piztiaren izena

Donostiako kultur kudeatzaileen artean zabaldutako txantxa da «2016ko gauzarik onena 2017a izango da» aforismo sarkastiko ez-aski-baikorra. Bigarren bertsio bat ere badu, eta

ez da hobe. «666 zen lehen deabruaren zenbakia; orain 2016 izatera pasa da». Txantxak txantxa, eta 2016a egitasmo ederrez betetako zenbakia den arren, halako atmosfera etsigarria hedatu da hirian *kapitalidadearen* inguruan. Eta atmosfera, hori bai zaila izaten dela borrokatzen. Odon Elorzaren aroan, kultur parte-hartzea karaokearekin nahasten zen irudipena zuen batek («zuek abestu, baina guk esango dizuegu letra»), eta azken urteotan, berriz, halako entropia sentipena mamitu da: komunikazio arazoak, erreleboak erreleboaren atzetik, zer inauguratzen den oso argi ez dagoen inaugurazioak, kultur hiriburua sustatzeko kantu bat egiteko jende mordoska bat

2016a egitasmo
ederrez betetako
zenbakia den
arren, halako
atmosfera etsigarria
hedatu da hirian
'kapitalidadearen'
inguruan

mobilizatu eta gero kantu hori ezertarako erabili ez... Hemen-dik aurrera gauzak oso ongi egin arren, paper zaila daukate hegal-dia altxatzeko.

Deigarria ere bada, bestalde, Donostiako bi kultur egitasmo nagusienetako zuzendariak Madrilgo Matadero kulturgunean zaildutakoak izatea. Arrazoiarekin edo gabe, badira artearen mundua barrutik ezagutzen ez dugunontzat *prestige* apur bat duten lekuak. Madrilgo Matadero da horietako bat: konponketa minimo baten ondoren antzerki eta kultur programazio bizia duten pabilioiak. Bitxia da, diot, politika arduradunek Madrilgo Mataderoko kudeaketa eredia hain gustuko izatea. Batetik, haien kudeaketa filosofia gurera ekarri nahi dela ematen du, eta hori ez dago batere gaizki; baina zergatik ez ote zuten, hasteko eta behin, Mataderoko eredu arkitektonikoa aintzat hartu, Tabakalerako eraitsi-gabe-eraitsi-eta-berritze lan garestiak hasi baino lehen? «Interbentzio minimoa eta hasi lanean» filosofia hura, euskal artisten bi herenek ez ezik, Julian Schnabelek berak ere bere garaian aldarrikatu zuena: «Eraikina jada badaukazue, zeren zain zaudete lanean hasteko?».

Egitasmo erraldoien aurrean, hainbeste harrabotsik gabe, Komikigunea bezalako iniziatiba berriek, edota Tabakalaren baitako Hirikilabsek esperantzari leihoak zabaltzen dizkiote kulturaren norabidea egitura txikiagoen bidez nola kudeatu eta gizarteratu daitekeen erakusteko. Proiektu txiki edo handi, proiektu zehatzak izan daitezela behintzat. Nola lortu hori? Existitze hutserako behar den ahaleginaren ehuneko gutxituz, mamiaren mesede.

Errefusaren neurria jaisteko kezka dugun bezalaxe, birzikla ditzagun gure denbora eta gure aurrekontuak ere, existitze hutsa hain garesti atera ez dakigun.

Hori ere ez da bide bakarra izango agian, baina bide bat da. 🍷

Oharrak

1. Gauza jakina da liburuen *stock*-a birrindu egin ohi dela, ore bihurtu eta hortik paper birziklagarria eta bestelakoak sortu; ez nekiena zen gauza bertsua egiten dela aspaldion artelanekin ere: artista askok euren estudioetan materiala pilatzeko lekurik ez daukatenez, saldu gabeko pieza handiak suntsitzea da, aspaldion, hainbaten hautua.
2. Komeniko litzateke hemen gogoratzea Joan Vinyoli poeta kataluniar handiak duela 30 urte esandakoa: «He cregut sempre en Catalunya com la meva nació, incrustada en la península ibèrica, però amb uns destins històrics diferents dels d'Espanya. Però no sé res de com es poden vertebrar uns Països Catalans i penso que el poder de Madrid é inflexible i ens deixa més o menys –més aviat menys– jugar a nacionalisme a través d'un Estatut que pot arribar a no ser res. Però el destí dels pobles ningú no el sap, i penso que hem de treballar sense complexos d'inferioritat. Jo escric com si el català no fos una llengua d'àmbit restringit, como si escrivís en anglès, per exemple, com si en un futur no massa llunyà fos la nostra literatura, arreu del món, el que fou en les hores de Lluïl o d'Ausiàs March».
3. Hala irakurtzen da bere helburuen gainean CNCren webgunean: «Le succès du cinéma et de l'audiovisuel français est avant tout le résultat du génie créatif français, mais seuls les pays qui développent une politique publique ambitieuse peuvent préserver et développer une industrie nationale de l'image animée».

4. Gero etorri ziren: irakurle txokoen fenomenoa, patrikako antzerkia eta *Kafea eta galletak* bezalako egitasmoak... Gurean egitura handi direnak ere 'patrikako formatuaren' alde egiten ari dira, horren lekuko, Elkar Estudioa Sesioak bezalako egitasmoak.
5. Literaturaren beste aliantza posibleetako bat turismoa genuke. Ikus, bestela, Dolores Redondo/Baztan binomioaren kasua, Elizondoko ogi eta txantxigorrien salmenta zeruraino altxa duena. *Bide irlandarra* dei geniezaioke honi, Dublinen ere –badakit konparazioak gorrotagarriak direla– denok joaten baikara, James Joyceren ibilbidean barrena, *Uli- ses* liburuko protagonistak xaboa erosten zuen botika berera limoizko lurrin perfumatua duen pastila bana *erlijiosamentean* erostera.
6. Kudeaketa eta sormenaren arteko talkaz ari garela, Espainiako gobernuak onartatu duen Gardentasun Legeari esker jakin dugu, adibidez, Pradoko Museoko zuzendariak 130.000 euro gordin inguruko soldata duela. Arte Plastikoei eskainitako bizitza osoko lanaren aintzatespena, aldiz (Ferrerrek jaso duen Velázquez saria), 100.000 eurokoa da. Komentarioak soberan daude. Baina ez gaitezen gu ere *zifrosiaren* tranpan erori: Gardentasun Legea askoz ere interesgarriagoa litzateke, irabazten duten soldata baino, kargu publikoek euren denbora zertan baliatzen duten modu pedagogiko-gardenean azalduko balu.
7. *Dependentismoari* buruzko argibide zinematografiko bat, Espainian takilak lehertarazi dituen 'urteko filma' tarteko. Nola itzuli ote dute *Ocho apellidos vascos* nazioarteko merkatuan? Izango zenuten aditza: *The Spanish Affair*. Barre gehiago eragin dit itzulpenak filmak baino. Nortasuna likidua dela, hala diote, baina hainbeste ere... Erabat kontrako hautua *Loreak* filmarena: euskararen hots iradokitzailea erabili eta titulua ez itzultzea, Takeshi Kitano japoniarrak bere garaian egin zuen bezala (*Hana-bi: Suzko loreak*).

Perlak: ...eta bestelako distirak ere

Sarritan izaten da esparru jakin batean gauzak gertatzen ari direla, are, eremu horretan, nolabait esateko, mugimenduak badaramala dagoeneko boladatxo bat martxan, ereindako hazietatik ernalduak direla jada lehendabiziko kimuak, baina kanpoan gaudenok ez garela egoste-prozesu horretaz guztiaz jabetzen harik eta begien bistako gertakari nagusiren batekin, zuhaitz deigarriren batekin tupustean topo egin arte. Sentipen horixe izan dut bueltaka aurtan, batez ere uda partetik aurrera, euskarazko zinemaz pentsatzean. Irailaz geroztik askori egokitu baitzaigu, parez pare, gailur ikusgarria, edo naturaren metafora apur bat aldatuta, hain eskura datorkidanez, lore-sorta lurrintsu eta ukaezina, Joxe Mari Goenaga eta Jon Garañoren filma, jakina.

Uztailean jakin genuen Donostiako Zinemaldiko Sail Ofizialean lehiatuko zela zinemagile-parearen bigarren film luzea. Hirurogeita bi urtean bigarrenez hautatu zuten epaimahaikideek euskarazko lan bat, eta estreinaldiaren ostean txaloak oro jaso zituenean, paparra atera genuen harro: noski baietz! Bejondeiela! 2014ari buruzko kronika kultural batek ezin zuen, hortaz, inondik inora bazter utzi mugarria, gertaera zehatz eta neurgarrika joaten baikara geure historiak eraikiz. Datuak eskatzen du, edonola ere, analisisa barnerago sakontzea, apur bat besterik ez bada ere, eta landare distirantaren inguruko beste ernamuin ezkutuagoak agerraraztea.

Horrexegatik, hitz egin nahi dut, adibidez, aurtan ezagutu dudan Txintxua Films ekoiztetxeaz, eta etxe horren eskutik bere film labur ederrak kaleratu dituen Asier Altunaren obraz. *Soroa* izenekoa da berriena, baina nik hitz egin nahi

dut, adibidez, zinema-aste donostiarraren aitzakian ikusteko parada izan nuen *Zela Trovke* hunkigarriaz, beste artista euskaldun bat baitu ardatz, Maite Larburu musikaria, eta kantu ikaragarri potente bat baitu izenburu, belarra moztetik itzul-tzean senarra akabatzen duen emakumearen orroa, eslovakie-raz. Estetikoki ikaragarri dotorea, begi-belarrientzat gozamen hutsa, amaieran leherketa eta zimikoa barren-barrean.

Tokiak: berziklatzea badelako bidea

Nolabaiteko boom bat izan liteke hau ere, aurreko atalean azaldutakoaren haritik. 2014ak ikusi ditu jaiotzen produktu kulturalak eskaintzetik harago doazen dendak, kulturgune bilakatutako merkatuak. Sarritan idatzi dugu, aurtengo albisteetan, Iruñeko Katakrakez, Garoa zarauztarreko paperezko kontzertuez eta Gipuzkoako hiribururako jauziaz, eta KaXildaren reentréaz. Beste bi tokitan ipini nahi nuke, hortaz, fokua.

Hasteko, Okela Sormen Lantegiak apirilean zabaldu zituen atea, Bilboko San Frantzisko auzoan. Harategi bat hartu eta berziklatu, eraberritu egin dute lantegiaren hiru sustatzaileek, Arte Ederretan lizentziatuak denak. Karrera amaitu ostean arte plastikoen munduan dabiltzan Euskal Herriko artistek ez dutela non batu, non eztabaidatu, non erakutsi..., horixe zuten kezka guztiek, eta horrexek akuilatuta ipini zuten proiektua martxan. Hain justu ere, harategi artistikoa zabaldu bezain pronto Artisten Meeting Point ekimen jarraitua estreinatu zuten, artisten elkargunea alegia, non gai baten bueltan biltzen diren lau autore, eta gaiari buruzko obrak aurkezten dituzten. Lurraldetasuna, gorputza eta prozesuak izan dituzte orain arte jomuga. Halaber, urtearen hondarrean aurkeztu zuten okelatarrek beraien Euskal Herriko Artisten Mapa, komunitatea trinkotzea eta eraginkortzea helburu, beti.

Bigarrenik, martxotik ekainera, musika-areto bihurtutako fabrika huts batek goxatu zizkigun igande euritsuak Deba bailarako askori, Berreibar ekimen kulturalakoek atondutako

Bektokixak, hain zuzen. Eibarren du oinarria talde eragileak, Eibarren, industriak sakon eta errotik zeharkatutako herrian, hainbat eta hainbat lantegi erabilgarri alferrik galtzen ari diren lekuan. Horietako batzuk, behintzat, berpizteko lan eskerengan jardun dute berreibartarrek zorrotz, eta kontzertuak ez ezik, antzezlanak eta erakusketak antolatu dituzte, eta baita interbentzioak ere, akaso ezagunena, Erb Mon artistak eta Harkaitz Cano idazleak aurrera eramandako grafiti literarioa.

Bide bakarra den esatera ez naiz ausartuko, baina, bai, gero, berziklatzea badela xendra emankorra. Burutsua, egingarria eta beharrezkoa.

Zubiak: zahar eta berri

Literatur itzulpengintzak gurean utzi duen uztaz ere esan nahi nituzke pare bat hitz, aurtengoan ere ez baita makala izan mundu zabaleko letrak euskarara aldatzen dituztenen jarduna. Hamaika itzulpen argitaratu dituzte, guztiak batuta, Pasazaitek, Denonarteanek, Igelak, Txalapartak, Edo!-k, Elkarrek, Susak eta Meettokek. Gainera, EIZIEk sustatu Literatura Unibertsala bildumako lau ale berri ere baditugu esku artean. Ezer berririk ez, finean, aspalditik ari baita gogoz lanean itzulpengintzaren inguruko jendea. Dena dela, azkenaldian izan da loraldi bat, eta aurtengoan bereziki ozen aditu dut hainbat esparrutatik iritsitako errekonozimendua.

Irudi orokorretik kasu zehatzetara joan nahi nuke orain. Kataluniako agenda politikoak etengabe ekialdera begira izan gaituen honetan, Gure Esku Dagoren bidea milakak hezurramitu dutenean, Madrildik pasatzen ez diren zubiekin akordatu naiz ni. Martxoan iritsi baitzitzaizkigun ekialdetik Quim Monzó, Imma Monsó, Empar Moliner, Sergi Pàmies eta Francesc Serésen ipuinak (Gerardo Markuletak itzuliak), eta ekainean, ostera, mendebaldetik Iolanda Zúñigaren kontakizun llabur-llaburrak (Iñigo Roquek itzuliak). Denak ere Pasazaite argialetxearen eskutik, eta, guztion pozerako,

zubiak sendotu ditu autoreen presentziak gurean, aurkezpen-biratxoak egin dituzte-eta bai Zúñigak eta bai Seréseak.

Alderantzizko bidea ere egin du Joseba Sarrionandiaren lanak, *Jo no sóc d'aquí* bilakatu baitzen *Ni ez naiz hemengoa* irailean, Ainara Munt eta Maria Colerak lau eskutara egin lanari esker. Zer dakargun ez ezik, zer daroagun inportantea dela esaten daramate askok mordoxka bat urte, eta euskaratiko itzulpen-politikak ezartzean, diru-laguntzak ematean, ez legoke sobera gakoak eta arrazoiak eztabaidatzea: zer esportatu nahi dugun, zer egilek egiten duen zer ekarpen gaur egungo Euskal Herriari buruz, gure ereduko, bizimoldeko, pentsamenduko, poetikako zer izan daitekeen esanguratsua edo erabilgarria gure hizkuntzatik harago.

Azkenik, ezin ahaztu, itzulpengintzan indartsu hasi berri direnekin batera, hogeita bost urtez jo eta su jardun duten beteranoak; ari naiz, noski, Igela argitaletxearen urteurrenaz. Mende laurdenez aritu baitira tai gabe hango eta hemengo autoreak euskarara aldatzen, nobela beltzari arreta berezia eskainiz. Gogokoenetako batzuk aipatzearren, Agatha Christie, Natalia Ginzburg, Mohammed Xukri eta Raymond Chandlerren harribitxiak oparitu dizkigute. 2014ko Nobel sari Patrick Modianoren piezarik ere badute katalogoan. Iparrorratz eta eredu izan da Igela, literaturzaleentzat opari eta aberasgarri. Bizi bedi.

Eztabaidak: akabatu eusnoba eta arrakalatu heteroaraua

Azken aurren, aipatu nahi nituzke egitate ukigarriekin bainoago iritzi-truke eta gogoetarekin lotuago dauden pare bat afera, batak bete-betean harrapatzen baitu bizitza kulturala, eta besteak egiturazko gai bat ekarri duelako erdigunera, orain arte nahikoa esan gabe joan dena.

Iazko abenduan Maite Arroitauregi *Mursego*-k *Eusnoba* izeneko kantua eman zuen ezagutzera; bertan kutsu

umoretsuz kritikatzan zituen euskal elite kulturalako kideak, eta baita bataiatu ere, ikaragarri zabaldu den izen horrekin. Piztu zuen polemika, bateko eta besteko, nahiz eta esango nukeen tabernako mailan geratu zela gehienbat, harekiko edo beste honekiko ezinikusi edo zaletasunetan, eta ez zuela ekarri mikroelite zehatz horrek eragiten dituen aje eta mikrozapalkuntzei buruzko analisi zorrotzik. Seguru asko, kantuaeren beraren pretentsioa ez zen hori.

Edonola ere, bueltan dira gaiaren oihartzunak, giro eusnabetan azkar-azkar zabaldu den liburu bati esker, alegia, Víctor Lenore musika-kazetariak urrian kaleratu zuena, eta, oro har, hipster kulturari gogor egiten diona kontra. Ez dut epaituko Lenoreren iritzi eta ondorioak pertinenteak diren ala ez, konbentzigarriki argudiatu dituen ala ez. Badago gurean zer esana, zer autokritikatua eta zer pentsatua elite kulturalerantz, eta, ez dut errealitate estatala ukatuko, Lenoreren gakoak baliagarri suerta daitezke. Hala ere, emankorra goa neritzoke, urte berrian, gaiari heltzen badiogu gure koordenatu zehatz eta partikularretatik abiatuta.

Bigarren gaia kronika honen lehenengo atalean ere sarnezakeen, dokumental batek hauspotu baitu heteroaraua zailantzan jartzeari buruzko eztabaida; edonola ere, hein handi batean, Topatu Gazte Proiektu Komunikatiboak eta Euskal Herriko Bilgune Feministak planteatu hausnarketa harago doa, eta, hein handi batean, *Arrakala. Zirrikitu bat haitzean* obra bera kontua jorratzen hasteko heldulekua izan da, ezer baino gehiago. Ekainean aurkeztu zuten lan horrek asmo du gure gizartea alderik alde zeharkatzen eta gobernatzen duen heteroaraua ikusgarri egin eta auzitan jartzea, eta, alafede, hasi du bidea.

Dokumentala osatzeko hamalau pertsona elkarriketatu zituzten, diskurtso teorikoa aztertu baino, bizipenetatik diskuzionatuko zutenak nola eragiten digun erregimen hain zurrin horrek. Tartean militanteak, idazleak, artistak eta irakasleak. Dokumentala bera bezain garrantzitsua da proiektuaren webgunean eskuragai dagoen material joria: hasteko,

elkarrizketa guztiak daude, osorik; baita hainbat artistak beren-beregi egindako irudi eta testuak; eta, jakina, tailerretan balia daitezkeen galdetegi- eta ariketa-ereduak.

Heteroarauak dena hartzen eta blaitzen duenez, baita kultura ere, etorkizuna pentsatzeko ezinbesteko gakoak dakartzigute arrakalek.

Erabakiak

Ez nuke kronika hau bukatu nahi, labur-labur besterik ez bada ere, hona aldatu gabe gure egoera nazional-politiko-linguistiko-kultural arantzatsuaren isla, erakusgarri edo sintoma izan daitezkeen hiru erabaki. Kasu honetan, zure gogoetarako bazka, irakurle. Baga, Kaskaroteneari argindarra kendu zioten azaroan, Guy Poulou auzapezaren aginduz: Ziburuko ikastola bizitzen ari den kinka larriaren kapitulu berriena. Biga, Eusko Jaurlaritzak diru-laguntzak murriztu dizkie hainbat euskarazko hedabideri; nabarmen kaltetua izan da *Berria* euskara hutsezko kazeta. Higa, Egunkaria auzia bukatu da, bazen garaia. Albiste pozgarria, berehalako ifrentzua duena, orde: lehenik eta behin, auzia ez zen sekula hasi behar, eta, gainera, 18/98 makrosumarioan atxilotutako hainbat *Egin*-eko kidek espetxean jarraitzen dute oraindik. 🍷

Euskal hiria

«Gaurdaino hiriaren dinamika euskararen aurka doa». Xabier Aierdi soziologoarena da esaldia. Euskaltzaindiaren XIX. Jagon Jardunaldietarako prestatutako *Hizkuntza-praktikak hiri-mundu eta mundu-hirietan* ikerlaneko ondorio nagusietariko bat da. Baita beste hau ere: «Hirian eta epe luzean jokutzen da euskararen superbibentzia». Azken datuen arabera, egun Euskal Herriko euskaldunen laurdena bizi da bere herrialdeko hiriburuan, eta hor daude datuak. 78.727 euskaldun Bilbon (204.717 Bilbo Handian); 72.071 Donostian (138.990 Donostialdean), 52.298 Gasteizen, 21.945 Iruñean, 5.541 Baionan. 1.724 Maulen eta 500dik gora Donibane Garazin. Bilbo eta Donostia inguruan dago, beraz, euskaldun kontzentrazio handiena, eta hor beraz Aierdik aipatutako superbibentzia joko. Hizkuntzari buruz mintzo da Aierdi bere ikerketan, baina balio dezake soziologoaren abisuak kulturgintzan aurten gertatu direnen sarrera modura. Izan ere, ez da berria hiriaren eta euskal kulturaren arteko dema, baina lerro orokor hori igarri daiteke aurtengo zenbait kultur albiste nagusiren pean: euskal kulturaren eta hiriaren arteko bat egin ezin hori. Noiz eta, hain juxtu, Gabriel Arestik *Harri eta Herri* kaleratu zuela 50 urte betetzen direnean. «Zergatik sartu ote nituen / sudurrak / hain kirats txarreko / zer-egin honetan? / Baina zergatik? Eznintzen ni ederki bizi / Bilboko hirian, / gaztelaniaz / hispanidadean? / Baina ez». Noiz eta, Jose Luis Alvarez *Txillardegi*-ren ekimenez, 1964ko Baionako Biltzarrak euskara batua behingoz abian jarri zuela 50 urte bete direnean. Akademiaren bazterretik bultzatu zuten akademia euskaltzale haiek batasunaren erronka onar zezan.

Eskoletarako giltza zegoen jokoan orduan, unibertsitateetarako giltza, hedabideetarako giltza, kulturgintzarako giltza... Azken batean, hirirako giltza.

Zaharra bezain sonatua da aipamena: hiritik kanpo nahi zituen Platonek poetak. Zaharra bezain berria, balio baitu gogoetak egungo kultur politikaren atzean igarri daitekeen debate politikoa azaleratzeko: hiria nork osatzen duen eta nork ez. Esango nuke gaurko ere badela orduko dema. Gogoeta hori piztu dit 2014ak, behintzat, igarri baititut kanporatze saioak, baina baita hiria hartzeko asalto zaharra berformulatzeko saioak ere. Gehiago ere izango ziren, baina hona adibide batzuk.

Guggenheim museoaren hitzarmena

Badago hiri merkatu global bat. Elkarren lehian dira munduko hiriak bertan, eta Guggenheim museoak erakutsi zien hori argien euskal herritarrei. Eta urte garrantzitsua izan da aurtengoa bertan. Abenduaren 21ean amaitu da Eusko Jaurlaritzak eta Bizkaiko Foru Aldundiak New Yorkeko Solomon R. Guggenheim fundazioarekin sinatutako kudeaketa hitzarmenaren epea, eta berrikuntza hori negoziatzen eman dute aldeek urtea. Erabateko diskrezioan eraman dituzte negoziazioak, eta eztabaida handirik ez da heldu hedabideetara, ziur aski eztabaida handirik egon ez delako. Hitzarmena «berrikusi» baino gehiago «eguneratu» egin dutela aitortu dute euskal erakundeetako agintariek. Publikoak dira museoari buruzko datu ekonomikoak: urtero 300 milioi euroko itzulkin ekonomikoa sortu ditu museoak zabalik egon den denboran. %70eko autofinantzaketara heldu zen 2012an, eta 15 milioi bisitari jaso ditu, orotara. Datu artistikoak ez dira publikoak, ordea, eta hor dago korapilo nagusietariko bat. Sekretua izan da euskal erakundeen eta Guggenheim fundazioaren arteko orain arteko hitzarmena, eta sekretua izango da hemendik aurrerakoa ere. Hiritarrak dira tratua

ordaintzen dutenak, baina itxi egin diete atea. Museotik kanpo utzi dute hiria orain arte, eta museotik kanpo utziko dute aurrerantzean ere.

Baina kito, eginda dago. Sinatuta dago papera, eta aurreratu dituzte hurrengo hogeitaz arazoak. Tratu osoa publiko egin ez dutenez, tantaka heldu da informazioa hedabideetara. Museoa autonomoagoa izango dela nabarmendu dute. Euskal artistentzako New Yorken egonaldiak antolatuko dituztela. Eta komisario propioa ere izango duela museoak aurrerantzean. Horiek izan dira museoaren aurkako kritika klasikoak: autonomia faltarena eta museoak euskal arteari eskaini dion pisu eskasarena. Hitzartutakoak kezka horiek biltzen dituela dirudi, baina ariketa zaila proposatzen du berriz ere tratuak. Sinatutakoa ikusteko aukerarik gabe ikusi beharko da sinatutakoa betetzen den. Plazan beharrean, bulegoan dago eztabaida, eta berehala dator Arestiren oihartzuna. «*Hau da Bilbo*, esan zuen. *Hau da / Pinturaren Museoa*, esan zenuten. / *Peut-être*, esan nuen, *eztaikit*. / Ezenekien. Ta zer? Eznaiz lotsatzen. / Zergatik burjesa egonen da / museo honetan izenez, laudorioz, / (*Halako konteak eman zuen pintura hau*) / , pilotuaren eta marineruaren izena / hilobi baten gainean eztaudenean?».

Donostia 2016

Bere Guggenheimaren bila dabil Donostia ere Donostia 2016 proiektuarekin. Horretarako (ere) balio baitute Europako Kultur Hiriburutzek, nazioarteko hirien arteko lehia horretan koxka bat igotzeko. Baina ez da erraza izaten bidea. Bilbok aurkitu du bere promozio leloa: kulturari esker eraberritako hiri industrial bat. Eta Donostiako saiakerak badu Bilbokoaren parekotasunik. Euskal gatazka dute biek oinarrian. Mundu osora hedatzen ziren atentatuen irudiak Guggenheim eraikitzen hastekoak zirenean, eta horri aurka egiteko formula baten bila zebiltzan orduko euskal erakundeak. Euskal

Herriak nazioartean zuen bolbora usaina baztertzea zen Bilboko Guggenheim museoaren helburuetariko bat. Hori da, behintzat, Guggenheim kasua sakon ikertua duen Joseba Zulaika antropologoaren tesia, eta horregatik izan da 'desorekatua' kudeaketa hitzarmena. Eta estrategia bera igarri daiteke orain urte batzuetako Donostia 2016ko hautagaitzaren garaipen argazkietan ere. Klasikoa da konparaketa hor ere: alde batean basoa eta bestean hiria. Basakeria eta zibilizazioa. Eta hiri direla frogatu behar zenbait hirik.

2011n Donostia 2016ko Europako Kultur Hiriburu izendatu zuten egunetik beretik dago argi. Ordukoak dira Manfred Gaulhof epaimahaiko presidente izan zenaren hitzak. «Hautagaitza guztiak ziren bikainak baina Donostiak zerbait gehiago zuen. Seguruenik, biolentziaren aurka kultura tresna gisa erabiltzearen konpromiso handia izan zen gakoetariko bat». Baina dimisio zerrenda izan du proiektuak geroztik, eta bizikidetzatik urrun da proiektuko patronatua osatzen duten kideen arteko harremana. Agerikoak dira polemikak Bilduk gidatutako Gipuzkoako Foru Aldundiko eta Donostiako Udaleko ordezkarien, EAJk gidatutako Eusko Jaurlaritzako ordezkarien eta PPK gidatutako Espainiako Kultur Ministerioko ordezkarien artean. Eta horrek lehertu zuen Itziar Nogeras proiektuko zuzendariaren dimisioa martxoan. Ez da izan berea proiektuak aurtan izan duen dimisio bakarra, baina berea izan da proiektuak aurtan izan duen dimisio nagusia, eta baita lerroburu borobilena utzi duena ere. «Elkarbizitzarako beharko lukeen proiektua jaurtigai bat da orain».

Hainbat hilabetez zuzendari orokorrik gabe moldatu dira, eta irailan izendatu zuen patronatuak Pablo Berastegi kultur kudeatzailea zuzendari posturako. Aho batez hartu zuten erabakia ordezkari guztiek oraingoan, baina horrek ez du esan nahi polemikarik egon ez zenik. Euskararik ez dakien zuzendaria izango du hizkuntza gutxituei garrantzi berezia eman behar dien proiektuak. Euskara ez zen posturako beharrezko baldintza, hautazkoa baizik, eta agian ez zen egongo euskarazko hautagairik zerrendan; edo, bestela esanda, hautagai zen

inork ere ez zuen euskara ikasteko beharrik sentitu lehenago. Batera zein bestera, hori da datua: euskararik ez daki Donostia 2016 gidatuko duen pertsonak. Erabaki hori «akatsa» zela adierazi zuen aurkezpen ofizialaren egunean bertan Hasier Arraiz Sortu alderdiko idazkari nagusiak, baina defendatu egin zuen hautua Juan Karlos Izagirre Bildu koalizioko kide den Donostiako alkateak. «Hautagairik onena da». Irabazi politiko errazeko argazkia eskaini zien ezker abertzaleak bere aurkari politikoei, baina zinez etsigarria da euskalgintza osoarentzat hautaketa horren atzean igartzen den mezua: ez da zertan euskararik jakin Euskal Herriko kulturgintzan aritzeko. Bada euskararik gabe euskal hiri izaterik, eta kexa handirik ez horregatik. «Zarautzen gizon bat dago, gerra aurrean / egunero komekatzen zuena. / Orain urtero bakarrik, / protestatu behar baita, ze demonio!».

Durangoko Azoka eta GEU jardunaldiak

Zurumuru zena mezu ozen bilakatu da aurten. Eusko Legebiltzarrerera eraman du Durangoko Azokak bere estutasunen berri. Kolokan irudikatu dute aurten Gerediaga Elkartekoek euskal kulturaren plaza nagusia. Azoka zena azoka-hiri bilakatzeko saiakerak zaildu ditu kontuak, eta 56.000 euroko diru galerekin itxi zuten 2013a. Kalkulagailuetan falta egiten duenak, ordea, funtzionatzen du kalean. Ontzat jotzen dute egungo azoka eredu kontsumitzaile, sortzaile eta sektoreko profesionalek. Hiriak nahi du. Sozialki arrakasta duen ereduak ekonomikoki porrot egiten duela da kontua. 150.000 euro eskatu zizkieten horregatik Eusko Jaurlaritzari, eta horrek azkenean 120.000 bideratu. Azokaren laguntzaile nagusi den Bizkaiko Foru Aldundiaren pare, alegia. Baina 2015ean ereduari buruzko gogoeta egin beharko dela ere aurreratu zuen Joxean Muñoz Eusko Jaurlaritzako Kultura sailburuordeak. Aurten bale dena, kale izan daiteke datorren urtean, beraz. Baina azoka-hiri dena berriz ere azoka bilakatuko

denik ezin espero. Aurten, adibidez, bikoiztu egin behar izan du Ahotsenea gunek zuzeneko emanaldietarako eta literatur aurkezpenetarako prestatutako espazioa. Baina ez da hori bakarrik. Gogoeta gunek ere bilakatu dute aurten Areto Nagusia, eta lehen lerroko euskal sortzaile, kudeatzaile eta kultur eragileak bildu dituzte horretarako. Kulturgintza jarri dute kulturgintzari buruz gogoetan. Hiria hiriaren arduraz. Eta ez da aurten egin den gisako ariketa bakarra.

«Nik ere / badut / nire egia, / eta bankero jaunarenak / bezainbat / edo baino gehiago / balio du». 150 kulturgile jarri zituen kulturgintzaz hizketan Guk gEURE Kulturaz ekimenak otsailean (GEU). Kulturgintzak bizi duen estualdiak bultzatuta, bi deialdi egin zituzten Durangoko San Agustin gunean. Otsailekoa zabalena eta irekiena, eta ekainekoa estuagoa eta zentratuagoa. Kulturgintza osoa deitu eta kulturgintza osoak eman zuen erantzuna: sortzaile, kudeatzaile, teknikari, sektoreko langile, kontsumitzaile eta kazetari, guztiak batu zituzten egun batez elkarrekin gogoeta egitera. Aurrez gairik ezarri gabe, espazioa eskaini zieten antolatzaileek, eta bertaratutakoek proposatu behar izan zituzten kezka eta eztabaida gaiak. Ideia erauntsi bat. Urrats bateranzko urratsa, hara zer izan zen. Bazen behin eta berriz aipatzen zen ideia bat: batu beharrarena, indar egin beharrarena. Euskal kulturaren lobby bat sortzeko beharra aipatu zuen talde jendetsuenetariko batek. Eta hor parte hartzaileetarikoa baten proposamena: «Tabakalera edo haren moduko beste gunek potente bat hartu eta euskal kulturaren alde jarri behar genuke». Ez dirudi oihartzun handirik izan duenik proposamenak. Baina hazia hor dago.

Basterretxearen heriotza

Nestor Basterretxearen heriotza urtea ere izan da aurten-go, eta lerroburu horrekin laburtu nuen haren sorkuntza gogo konpulsiboa: «Berpiztaile baten heriotza». Euskal arte

modernoia indartu zuen Gaur taldeko kide, Euskal Herriko zinemagintzan oinarrizko den *Ama Lur* filmaren zuzendari, garaiko ikonografia kristauaren berritzaile, agian izango zen hautatu nuena baino titular hoberik, baina niri beste laburpenik ez zitzaidan bururatu orduan. Berpiztaile bat izan zen. Uste dut bere saioak ematen duela belaunaldi oso baten egitekoaren neurria. Hondakinekin etxe bat asmatu behar izan zuten, eta horregatik Basterretxearen heriotza ez da soilik artista handi baten heriotza, iruditzen zait badela gerra osteko euskal kulturgintza berrasmatzen eta berregituratzen asmatu zuen sasoi baten ordezkari ere. Basterretxea, *Harri eta Herri*, Baionako Biltzarra... Etorkizun bat asmatu zitzaion orduan euskal kulturari, eta neurri handi batean horregatik izan du oraina. Abangoardian amestu zuten euskal kultura orduan, unibertsitatean, hedabideetan..., azken batean, hirian. Ez zen erabat bete haien ametsa, ordea, hiritik kanpo jarraitzen baitu euskal kulturak, eta 2014 honek argi utzi duenez, berritu egin beharra dago alkimia. Poetak ere merezi duelako hiria. «Gu ezkara hemen lasai / bizi. / Guk eztugu sentitzen / paradisu bat. / Dantek ere etzuen holakorik / asmatuko. / Hau da basatza haundi bat». 🍷

Izaera pribatua, xede publikoak

Hendaiako hiri barnera sartzearekin, bide nagusiari begira aurkitu daiteke eskola publikoa. Alde batean *Garçon* (Mutila) idatzia, bestean *Fille* (Neska). Erdian 1924. Horra arte, deus berezi. Kontua da, eskola publikoak ez duela eraikin guztia okupatzen. Eta Hendaiako ikastolaren parte bat bertara ekartzeko aukera bururatu zaie. Heldu den urteko sartzeko zenbait klase bertaratzea espero dute, horren alde ari dira ikastolakoak, baita Herriko Etxea eta eskola publikoko gurasoen gehiengoa.

Ondorioz, eskola publiko bat eta eskola pribatu bat elkar-turik agertuko dira eraikuntza berean. Hori, fatxada. Gauzak ez direla hain simple ere ohartarazteko balio duen adibidea baita. Lekuko, Kotte Ecenarro Hendaiako auzapez sozialis-taren erranak, azaroaren 25eko *Sud Ouest* egunkarian, Éric Becquet-en artikuluan:

Politikoki eta pertsonalki, begi onez ikusiko nuke urteetan lortu ez duguna lortzea. Eskola berean aurkitzea, batetik, bai, eskola publiko errepublikar tradizionala, eta bestetik, guretzat, niretzat, euskarazko eskola publikoa dena.

Ikastola herri eskola aspaldiko aldarrikapena du Seaskak. Hasteko, murgiltze sistema proposatzen duen bakarra bai-ta Seaskak kudeatzen duen ikastolen sistema. Badira eskola publikoan eskola elebidunak. Denbora erdia euskaraz propo-satzen dutenak. Badira ere zenbait ama eskola murgiltze sis-tema eskaintzen dutenak, baina 'esperimentazio' gisa, legeak aukera bakar hori baitu proposatzen. Eta, eskola horietan, guztiek ados izan behar dute proposamen horrekin, baita

eskolako frantses hutsezko klaseetako haurren gurasoek ere. Eta, horrez gain, betiko Frantziako muinera daraman arazoa ere badago. Azaroaren 8ko *Berria* egunkarian Maddi Ane Txoperena Iribarrenen artikuluan Hur Gorostiaga Seaskako zuzendariak honela laburbiltzen duena, jakinez eskola publikoen kudeaketa erabat zentralizatua dela:

Estatuko irakasle guziek dute eskubide bera Baionan edo Parisen irakasteko. Euskara jakitea eskatzen baduzu, *égalité* hausten omen da, eta makineria guzia blokeatzen da.

Baina, hara, errealitatea hor da. Eta soluzioak eskatzen ditu. Gertatzen dena da Hendaia-ko ikastola ttipiegia gelditu dela aspaldian. 260 ikasle ditu, bi gunetan bananduak. Horietako bat Pausun dute. Bi prefabrikatutan ikasten ari dira haurrak. Ipar Euskal Herriko ikastola handiena da Hendaia-koa. Eta handiagoa izan litekeela pentsatzen dute arduradunek, leku gehiagorekin. Eta, preseski, bastimendu berri bat eraikitzeko proiektua bazuen Herriko Etxeak, iaz arte. Baina Frantziako estatuko legeak, azken aldirian famatu egin den Falloux legeak, debekatu zion. Auzitegiak beharturik, gibelera egin behar izan zuten proiektuaren eramaileek.

Ikastolak auzitegietan, azken aldirian, sarritan agertu errealitatea, Ipar Euskal Herriko honetan, dela Hendaia-koa, Beskoitzekoa, eta Ziburukoa, zer erranik ez. Ikastolen errealitatea globalki hartuz, alta, auzitegien errealitatearen prismak ezin dena gorde. 2014-2015 ikasturtearentzat Seaskaren murgiltze sistema 3.220 ikaslek jarraitzen dute. Lau ama eskola, 24 lehen maila, hiru kolegio eta lizeo bat.

Gogoia hor dago, legeak lege

Lehen Ipar Euskal Herriko ikastola duela 45 urte ireki zela gogoratzen du azaroaren 8ko artikuluan Txoperena Iribarrenek. Eta 1994 arte ezagupen izpirik gabe. Urte horretan, Frantziako gobernuak eta Seaskak akordio bat izenpetu

zuten, ikastolak Frantziako gobernuarekiko kontratupean jarriz. Horri esker, ikastoletako irakasleak Frantziako gobernuak ordaintzeko bidea zabaldu zen. Baina, aldiz, ez gastu guztiak ordaintzearena. Horrek esplikatzen du, partez, zergatik oraindik guraso bakoitzak haur bakoitzeko diru bat eman behar dion ikastolari. Eskola publikoak urririk eta moltsa guztien esku daudelarik. Eta talo egiten hainbeste ordu pasatu beharrak, besteak beste. Hots, eskola pribatuaren alde ezezkorra nolabait. Euskarak guztien hizkuntza izan behar lukeen errealitate batean, moltsaren freno hori inposatzen segitzen du Frantziako sistemak.

Hori ikuspegi indibidualetik. Eta bada ere ikuspegi kolektiboa. Herriek laguntza batzuk ematen dizkiete ikastolei. Baina gauzak ez dira simple. Beskoitzeko arazoa izan zen Herriko Etxeak ikastolari lurrik ezin ziola alokatu erran zuela prefetak. Azkenean lortu zen saihesbide bat, baina ez erraz. Eta, batez ere, legeak erakunde publikoei eskola pribatuetan inbertitzeko debekua aplikatzera behartzen du akordioak, ikastolak delako 1850eko Falloux legepean emanez: «Frantziako Estatua eta Elizaren arteko bereizketa abian ezarri zen urte hartan, eta eskola katolikoek haien sistema babesu nahi izan zuten», gogoratzen dio Gorostiagak Txoperena Iribarreni. Baina eskola katolikoentzat arazo ez dena, ikas-tolentzat oztopo bilakatu: «Eraikuntzetan eskola giristinoek jada egina dute dena duela mendeetatik, eta gu, aldiz, orain ari gara garatzen».

Lege bat eskatzen du Seaskak, berezia, berezitasuna babesteko. Zehazki, beti Gorostiagaren hitzetan, balizko lege horrek 'existentzia' aitortu beharko lieke hizkuntza gutxituetan ari diren eskolei. Ikastola ez baita bakarra Frantziako estatuan:

Arautu beharko luke 45 urte dituen sistema baten ezagupena: Seaska izan zen lehena; Ipar Kataluniako Bressola eta Bretainiako Diwan sortu ziren gero; Okzitaniako Calandreta ondoren; eta Alsaziako ABCM-Zweischprachigkeit azkenik. Guzientzako eskatzen dugu lege berezi bat, azken finean kontuan hartuko duena eredu hau, jada 15.000 ikasle dituen estatua frantsesean. Horretan gabiltza, baina asko hitzematzen da eta ez da ezer egiten.

Hendaiara berriz jinez, hain zuzen, hiriko eskola publikoaren parte batean jarriz ikastola, hor ez dago eraikuntza berri arazorik. Baina hor ere gauzak ez doaz hain bide sinpletik. Gehiengoa ados ageri bada, kontrakoek bere haserrea ozenki entzunarazteko gaitasuna daukate.

Inbasioaren beldurra

Erraidazu zein eskola aukeratzen duzun zure haurrentzat, eta erranen dizut nor zaren. Azaroaren 25eko *Sud Ouest* egunkariko artikuluan beti, auzapezetik landa hiri barneko eskola publikoko guraso baten lekukotasuna du ekartzen kazetariak. Bertan, Maria Garcia gurasoak dio ez dela «ikas-tolen aurka», baina proiektuari emanen dioten «segidak beldurtzen» duela. Bertaratzeko ikastolako klaseez:

Hasiera batean lau klase aipatzen zizkiguten. Ondotik sei. Orain, 11, 12. Eskolan murru bat ikusiko ote dugu? Eta azken finean zer gertatuko da? Baliteke egun batez guk entzun behar izatea lekuak hustu behar ditugula. Joncaux auzora joan behar dugula, Ikastolari lekua uzteko.

Gutxienez, badu zintzoa izateko meritua bere erranak. Inbasioaren arrangura. Eta murru zurrumurru horrekin Berlingo harresiaren sinbolismoa ekarriz Euskal Herriko plazara. Bere garaian murru bat bazeukan eskola publikoak. Mutilak eta neskek bereizteko. Baina aspaldian bota zuten. Eta hortaz, kanpoko denborako patioan, espazio bakarra legoke bi ikastetxeentzat. Hortik nolabait murru zurrumurru horren amua. Baina Aitzol Altuna Hendaiako ikastolako presidentek zurrumurruari segituan lepoa moztu zion, *Sud Ouest*-en bertan. Urriaren 9an Éric Becquetek idatzi artikuluan. Elkarlanean ariko den talde bat osatuko dutela bi ikastetxeek, herriko etxeko ordezkariak barne. Eta, adibidez, zergatik ez klase eta kanpoko tenoreen orduak aldizkatuz, kanpoko tenoreetan ere murgiltze sistema atxiki ahal izateko. Eskola publikoa goizetan ordu erdi bat lehenago hasten denez, jada,

hor, badela arteka bat. Horiek antolatu daitezkeela pentsatzen dute. Elkarrekin lan egiten ahal dela berresten du ikastolako presidentek. Gurasoen gehiengoa bere babesle duela azpimarratuz, bi ikastetxeetan. Elkarrekin lan egin, elkarren kontra baino.

Auzoak auzo

Sinboloek bizi gogorra dute. Ziburura joanez, hor ere, parez pare gertatu dira bi ikastetxeak. Alde batean eskola publiko berri-berria. Eta parean, ikastola, prefabrikatua, eta kontratua bukatua zaiola argumentatu zuela Guy Poulou Ziburuko auzapezak, argindarrik gabe, auzapezak berak kendua. Eta egunero isun pisua ordaintzen. Eta gomita hori luzatua: «Gure eskoletara ere jiten ahal litezke; %50 euskaraz lukete». Donibane Lohizuneko ikastolan dauden Ziburuko ikasleei begira, *Berria* egunkarian azaldua azaroaren 6an, horiek beren herrian ikasteko luketen eskubideaz galdera egiterakoan.

Lege bat baldin bada, zilegitasun eta eskubide kontuak ez direla hain sinpleak baitaki Poulouk berak ere. Bestela, aspaldi bururatua izanen zen afera. Orduan, kukutzen da Poulou. «Prefetak begiak gure gainean iltzatuak ditu». Eta prefetaren gibeletik Frantziak. Eta egia da horren ordezkariak ez dutela aukera bakarra ere huts egiten. Ez da erabat ikastolei lotua, baina badago horren beste adibide bat. Euskarari ofizialtasun estatua eman zion Uztaritzeko Herriko Etxeak aurtengo ekainaren 27an. Baina egun berean Patrick Dallennes Baionako suprefetak erabakia salatu zuen, Frantziako Konstituzioaren aurka doalakoan. Eta Herriko Etxea auzitara eraman zuen Pierre Andre Durand prefetak. Suprefetak zehaztu zuen Frantzia jada badela lege andana bat «eskualdeetako hizkuntzen sustapenaren alde», agorrilaren 7ko *Berria*-n. Gehituz:

Estatua da euskararen aldeko finantzatzaile nagusia. Seaskako 128 irakasleentzat sei milioi euro emanak dira. Euskararen Erakunde Publikoa eta Euskal Kultur Erakundearen diru laguntze-

tarako milioi bat ematen du. Eta horiei gehitu behar zaizkie sektore publikoko eta pribatuko euskara irakasleen hilabete sariak. Hor ere milioiak dira.

Eta suprefetak gehitu, auzi denboran:

Jupeak berak nabarmendu du ez gaudela estatu totalitario batean. Errepublikan batean gaudela, eskubide batzuekin. Eta eskubide horien barnean sartzen da eskualdeetako hizkuntza baten ikas-teko, mintzatzeko eta erabiltzeko eskubidea.

Frantziako ikuspegitik, beraz, jada anitz egiten da euskararen alde. Errepublikan batean gaudela. Euskaldunak nonbait esker txarrekoak edo? Anitz bai, bere ikuspegitik. Aski ote? Euskarak bizirauteko, transmititu behar. Horretan denak ados. Eta katea hautsia dela ere, ohar horrekin ere ados. Eta kate hori berriz osatzeko, hezkuntzaren lekua premiazkoa dela. Horretan, zergatik ez, ere. Baina gero, nola? Murgiltze sistema egokiena da horretan ere, anitz ados, alta, baita Guy Poulou Ziburuko auzapeza ere: «Aitortzen dut murgiltze sistema dela molderik seguruenen haurrek euskara ikas dezaten».

Eta gero, bada politika, bere hauteskondeekin

Hauteskondeek esplika dezakete, partez, azken aldiko burrunba. Badaiteke ere suprefet eta prefeten artean batzuk besteak baino zorrotzago izatea. Baina bada ere, agian, iazko urtea hauteskunde urtea izan zela.

Eraikuntzak herriko etxeengandik finantzatuak izan dituzten ikastola andana bat izan dira azken hogeitun urteotan. Guy Poulou Ziburuko auzapezak aitortza hori egin zuen, azaroaren 6ko elkarrizketan: «2003-2004an, Seaskako burua Michel Etxeberrri zen. Adiskidea dut. Harekin dut egin Piarres Larzabal kolegioa. Arau-hauste batzuekin, garai hartan; ez dizut erraten zein heinetakoak...». Orain, berriz, ezin legala goa bilakatua da auzapez bera. Mendeku, mindurak tarteko.

Hark berak ukatu arren, beti, elkarrizketa berean. Seaskako arduradunen partetik ikusten du hark blokeoa:

Horren gibelean, nola erran... hautu politiko bat bada. Joan den martxoko hauteskundeetan boz-emaileek hautatu ninduten, Ziburuko Bizi zerrenda abertzalearen aurka nintzela, sozialistekin elkartu zena.

Eta Hendaian ere, funtsean, eraikin berriaren proiektua zela eta, Hendaia kontseilutik atera zen argira arazoa, hauteskunde aitzineko giroan. Eta aldi honetan ere, Hendaia eskola publikoaren partekatzearen aurka direnen artean, badira hauteskundeen primatek ulertu daitezkeen gustu txarrak. Baina legea beren alde dute. 🐜

Zalantzaz beteak

Euskara hitza bera, *esku* hitzetik ote datorren argituko ahal digute hiztegi etimologikoa prestatzen ari diren jakintsuek, *urte* hitza *urtze*-tik ote datorren argituko ahal diguten bezala, *urdin* hori urarekin lotuta dagoen argituko ahal diguten bezala! *Euskara esku* hitzetik datorrela argituko balute, poz-tuko nintzateke. Adeitsua da adiera, abegikorra.

Adeitasun hori behar dugu.

.eus ekimena urte honetan notiziarik onenetakoa iruditu zait, arrazoi askorengatik. Puntu bat da, besterik ez. Gure izanari eransten diogun marka bat baino ez, ados. Baina gero eta digitalagoak, gero eta sarekoagoak eta saretuagoak garen honetan, garrantzitsua da besteen aurrean aurkezteko modu bat izatea. .eus laburdura txiki horrek aterpe txiki bat ematen digu sarean, nortasun digital bat.

Notizia ona izan da, batez ere inguruan batu dituenak kontuan hartuta. Iratxe Esnaolari eta atzean ibili diren guztiei aitortu beharko zaie hainbeste.

Nortasunari buruz asko hitz egin baita aurrean. Iritzi interresgarriak eta mamitsuak zabaldu dira.

'Loreak' eta kondeszentzia

Has nadin erditik. Aurtengo Zinemaldia prentsarik jarraitu behar izan dut aurrean. Sanferminetako entzierroak irratian entzutea bezala edo. Txundituta utzi ninduen *Loreak* filmaren inguruko kritika batek, esanguragatik. Carlos Boyerok sinatuta zetorren, eta Boyero ez da edonor. Predikamentu handia dauka Espainiako zinemazaleen artean. Halako guru bat.

Bada, Boyerok ondo jarri zuen filma, eta hori ere notizia da, garesti saltzen baititu gizonak bere filiak eta fobiak. *Loreak* egokia zela, eta duina. Ondo egina zegoela. Kritika horrek urrea balio du Madrilen estreinatu nahi duen film batentzat. Urrea balio, baita Zinemaldiarentzat ere, uxatu egiten baitu horrelakoetan batzuek beti zabaldu nahi ohi duten mamua: alegia, bertakotasun kuota betetzeko hautatu dutela. Harri-garria bada ere, euskaraz egindako lehen filma izan baita *Loreak* Zinemaldiko sail ofizialean.

Ez, txundituta ez ninduen utzi kritikak, *Loreak* pelikula txukuna baita, ondo egina dago eta samurra da. Txundituta utzi ninduen kritikariaren beste azalpen batek, gutxi gorabehera esaten zuena puntu bateraino normala iruditzen zitzaiola filma euskaraz izatea, naturaltasunez ikusten zituelako aktoreak euskaraz. «Euskaraz hitz egitea logikoa da», idatzi zuen Boyerok. «Pertsonaiek egunero erabiltzen duten hizkuntza da, haien ama hizkuntza, eta iritsi naiz pentsatzera gaztelaniaz egingo balute bortxatua gertatuko zela dena, ez naturala, sasikoa».

Txundituta utzi ninduen kondeszendentzia horrek.

Ez dakit ulertzen den: kritikariak esan nahi zuen *Loreak* filmean ez zela euskaraz egiten arrazaren garbitasuna aldarrikatzeko, ezpada horrela hitz egiten zutelako bertakoek. Ez naiz ezer asmatzen ari, kritika horretan idatzita argitaratu ziren hitzak dira «arrazaren garbitasuna».

Txundituta utzi ninduen ezezagutzak.

Besteak beste horregatik da notizia ona .eus hori.

Nortasunaz ibili baikara aurten, ugari. Aurten ere bai.

Borroka gehiago, euskara gutxiago

Eskoziatik iritsi omen zitzaigun haize astingarria. Michael Keating adituak berretsi zuen elkarrizketa batean identitateari buruzko eztabaida ez zela gai zentrala izan Eskoizian, independentziaren korapiloa erabakitzeko orduan.

Nortasunaren diskurtsoak ez du funtzionatzen [Eskoizian], eta eskoziar abertzaleek apropos egiten diote uko diskurtso horri. Beraz, hala aurkezten dute beren burua: alderdi europar, progressista, sozialdemokrata gisa, eta ez kulturalki abertzalea den alderdi gisa. Ongizatea bilakatzen dute ardatz.

Keatingek gaineratu zuen Eskozia zela «erromantizismo gutxien duen Europako nazionalismoa».

Jule Goikoetxea politologoak amuarrainei erreketan heltzen zaien bezala heldu zion gaiari, manka hutsetan galtzarbetaraino bustiz. Harrituta zegoela esaldi horrek, alegia eskoziarrek nortasunaren arabera barik klase kontzientziaren arabera bozkatu zutela independentziaren aldeko erreferendumean, batzuegan sortzen zuen efektuarekin. Zer ote den ba klasea, identitatea ez bada; zer ote den ba identitatea, praktika sozial eta ekonomikoak ez badira. Kultura ez zela soilik hizkuntza eta txistua. Larria zela gure artean nagusitutako pentsamoldea, «non euskal egitura politiko eta sozio-ekonomikorik gabeko euskal identitatea existitu daitekeela pentsatzeraino iristen diren batzuk»; «non Euskal esentzialismo garratzenetik hasi eta euskal posmodernismo mistikoenera iritsi gaitezkeen Euskal Estatutik pasa gabe»; «non batzuek euskaraz bizitzeko ez bada ez duten euskal estaturik nahi»; «non» –azken uppercuta, kokotsera!– «euskaldun askok folklorikoki hiltzen jarraitu nahi duten, politikoki bizitzen hasi baino lehen».

KO.

Unai Apaolazak ere antzeko zerbait bota zuen, esan zue-nean identitateaz behin eta berriz aritzea «patologia baten seinale» zela. «Ez ote dugu diferenteak garela (hizkuntzarik zaharrena, Europako lehenengo biztanleak, borrokalariek...) pentsatzearekin plazera sentitzen?» galdetu zuen, hori ere *Berria*-ko iritzi artikuluko batean.

Batzuek nahiago dute diferente izan aske izan baino, eta horrelako patologietatik zaila egiten da estrategia politiko eraginkor bat egituratzen. Patologia honen adibidea da «Euskal Herria euskalduna, sozialista... ezean, ez dut independentziarik nahi» baieztapena.

Eta ondorioztatu:

Estatua lortzeko gai izango den naziotasun sentimendu diferentek barnebiltzen dituen independentismoa eraiki nahi badugu, antropologia gutxiago eta politika gehiago egin beharko dugu.

Alegia, garrantzi gutxiago euskarari, eta gehiago borrokari. Edo hori ulertu zuten batzuek behintzat.

Kexuka atera ziren Unai Larreategi eta Aitor Kaltzakorta EHEko kideak:

Zenbaitentzat, azken hamarkadetan euskararen alde egindako lana onerako baino txarrerako izan da, itxuraz. Egoera oraindik eta minorizatuagoan egongo bagina edota desagertzeko zorian, ba kasik hobeto, horrela ez genuke traba handirik egingo-eta independentziarako bidean.

Ez dira kexu isolatuak izan. Arranguraz entzun ditut han eta hemen euskalgintzako hainbat. Minduta EH Bilduk Nafarroarako proposatu duenarekin, esaterako: euskararen inguruan hiritarrak kontsultatu behar direla, eta galdetu. Galdetu, zehazki, zer? Euskaldunak izan nahi duten? Zonifikazioa onartzen duten? Eskubideez galdetu, zer?

Bai, bi eztabaida potolo ditugu pendiente, estatuaz edo beste ezertaz hasi baino lehen. Bat, lurraldetasunarena. Bestea, euskararena. Bai, pendiente ditugu oraindik. Harrigarria bada ere, pendiente.

Kontu asko ditugu pendiente, egia esanda. Ekin beharrekoak. Baina inor ez dadila engaina: horiek kitatzerakoan, berriak sortuko zaizkigu; galderak eta zalantza handiak deskribituko ditugu bata bestearen ondotik, erreskadan, eta horiek (ere) egonezin betierekoak, agonikoak ia sortuko dizkigute. Inor ez dadin engaina: hori da ibiltzea. Mugarantz abiatzea, inoiz iritsi gabe.

Nago hor duela balioa kulturak edo, hobe esanda, kultur sormenaren bueltan sortzen den gogoetak. Kezka horiei aterabidea emateko ahalegina izanik ere, sortzailea kontziente izan ohi delako, politikaria ez bezala, zalantzak eta ziurgabetasunak direla interesgarrienak. Hegemonia, gurean, politikak du baina.

Hegemoniaz eta kritikaz

Lander Garrok bota ditu kultur begirada interesgarri batzuk hegemoniaz. Esan du euskal kulturen toki gutxi dagoela hegemoniko izateko, eta orduan lehia gupidagabea izan ohi dela. Ez dela barkatzen iristen den hori. Adibideak jarri ditu. Bertsolariak, esaterako. Amets Arzallus, esaterako. Edo Kirmen Uribe, Ken Zazpi, Fermin Muguruza, Pirritx eta Porrotx.

Euskal kulturen pixka bat burua ateratzea lortzen duenari, danba!, eman egin behar zaio [...] Badago boteretsua egurtu, kompetentzia dena ignoratu eta zure azpitik dagoena goraiatzeko joera. Oso gauza aljebraikoa da: goian dagoena egurtu, behean egon dadin; behean dagoena laudatu, ez delako arrisku bat edo kompetentzia bat; eta zure parean dagoenarekin existituko ez balitz bezala jokatu.

Hori guztia hausten dela iruditzen zait Berri Txarrak taldearen kasuan. Aurten kaleratutako diskoak –*Denbora da poligrafo bakarra*– hainbesteko ahobatekotasuna lortu du, hain zabala izan da bere arrakastaren sakonera, disko mugarrri baten aurrean gaudela pentsa baitezakegu. Begira zer idatzi duen Fermin Etxegoienek:

... baina hemen diren 20 kantuek, oroz gain, burua makurtu gabe utsiko liokete [...] hiru dimentsioetan lehertzen direlako, euskarazko rock garaikidean, nago, sekula ez bezalako zaplazteko-laztan-xuxurla baten bitartez, eta norentzat?, ba, hain zuzen ere, euskal rocka edo rock euskalduna edo rock baskoa behin maitatu edo bitan baztertu edo hirutan ukatu duten-duzuen-dugun aldeko-kontrario-neutral ororentzat, gure artean oso gutxi izango baita, ganoraz entzunez gero, hogeiki kantu hauek osatzen duten poligrafoak eragingo ez dionik.

Eta hau:

... ez ote gauden, beraz, klasizismo sendo bat erakusten duen rock asmakuntza –opus?– baten aurrean, libre hegan badabilena, bai, baina anbizio kontzeptual batetik altxatua, bazterrik astindu gabe utziko ez duen, eskerrak, anbizio artistiko, zilegi ez ezik, txalogarri bat, hartutako arrisku kontzeptualaren neurria ema-

ten baitigu, urteotako eraikuntza intelektuala unean uneko emozioaren zerbitzura jartzen asmatzeak, nago, barne bidaiaria handia ez ezik, xalotasun egiazko bat eskatzen diolako sortzaileari.

Gorka Urbizu kantariak berak definitu du asmakuntza horrendako titulua: punk erromantikoa.

To eta no: punk erromantikoa. Punken definizioarekin berarekin –alegia, amodiozko kanta egitea bere buruari debekatu zion musika estiloa– hausten duen kontzeptua.

Urbizuri galdetu diote hain zuzen ere arrakastaz. Eta haren erantzunean egon daiteke punk erromantikoarena ulertzeko gakoa.

Niretzat arrakasta zuk zure bidea egin eta jendea zure kantuekin zu beste musikari batzuen abestiekin emozionatzen zaren gisan emozionatzea da. Kontziente naiz talde bat oso ezaguna egiten denean, hedabideetan asko agertzen denean, errezelozko «berriz hauek!» ateratzen zaiola jendeari. Niri ere ateratzen zait. Horregatik asmatu behar duzu etengabe, bizirik sentitzeko. Iraun genezakeen beti kantu berak jotzen, abesti ezagunen esklabo, zirkuitu beraren gatibu, baina horrek taldea oxigeno gabe utziko zukeen. Ezinbestekoa da bide ezberdinak urratzen saiatzea, erronka berriei aurre egitea, eta zure burua behartzea.

Anbizioaz ere hitz egin zuen.

Gurea izango da anbizioa gaizki ikusita dagoen lanbide bakarra. Gure gutxizaleatasunari esker, eroso gaude gure txikitasunean, eta orain dela 25 urteko arazoei egozten dizkiegu erruak. Horixe gabiltza gure branka txikiekin akuarioan gustura, A-8an bira egiten, itsasora irten nahi duenari buruz gaizki esaka. Eskertuko nuke beste askok akuarioko errege izaten saiatu beharrean itsasora irteteko ahalegina egingo balute.

«Gure akuarioan, desagertutako taldeak dira errege. Zer-gatik?», galdetu zion Sustrai Colinak, *Argia*-n.

Gaur egun inongo kasurik egiten ez zaion talde bat bananduko balitz, hemendik hamar urtera «horiek bai zirela!» esango litzateke. Horrek nazka ematen dit. Taldea desegiten denean sekulako negar eta lanturuak entzuten dira eta jotzen zuten bitartean 80 lagun zeuden kontzertuetan. Batetik ez ditugu gure artistak

ezagutzen, eta bestetik 80ko hamarkadarekiko dependentzia izugarria daukagu. Oraindik inork ez du hitz egin 90eko hamarkadaz. Orokorrean, musikalki oso kontserbadoreak gara.

Eta zalantzaz beteak. Eskerrak horri. 🙏

Saudadeak portugesez bakarrik senditzen dituzte ondo

Udaberriarekin batera iritsi zitzaigun lehen uzta, nahiz eta 2013ko liburu eta disko azokan erakutsi ziguten gozokia. Bilduma berria sortu dute Susakoek, Beñat Sarasola buru, urtean sei poesia kaiera euskaratzea asmo. Koldo Izagirrek apailatu bildumaren bidetik ailegatu zitzaigun mundukoa: liburuxka meheak, itxuraz soilak eta mamiz aberatsak. Ordukoan berrogei kaierak osatu zuten bilduma, oraingoa ez dute mugarik jarri. Ordukoan bezala, bildumaren zuzendaria idazten die guztiei hitzaurre laburra, baina XX. mendeko poesia kaieretan arduraduna hautatzaile zen, eta munduko kaierotan, berriz, arduradunak ez du autorea aukeratzen (ez beti, behintzat); aitzitik, itzultzailea aukeratzen du, bere profila, zaletasunak, lehenago egindako lanak eta abarrak aintzat hartuta, noski, eta itzultzaileak aukeratu du gero zer poeta ekarriko duen bildumara. Itzultzaileak aukeratu du, baina bildumari koherentzia emanen dioten irizpide batzuen barruan: XIX. mendearen erdialdetik XX.aren bukaerara artekoak izatea, hilik egotea, kalitatezkoak izatea eta Mendebaldeko kanona gainditzea. Horretaz gainera, jatorri eta hizkuntza aniztasuna bilatzen dute. Hortik aurrera, itzultzailearen lehenitasunak eta ahalek erabakiko dute.

Hutsunea betetzeko etorri da bilduma, baina horren aitzakian ez ote dute gainontzeko argitaletxeek ekoizpen urria murriztuko. Izan ere, sei liburuxka horiez gainera, Gerardo Markuletak euskaratutako *Poeta katalan garaikideak* antologia da aurten liburu formatuan kaleratu den poesia itzuli bakarra (agian neguko azokarako neuk ez dakidan besteren

bat aterako da). Hori ere bagenuen aurretik, gainera, *Zenbait poeta katalan* izenarekin argitaratu baitzuten Literatura Unibertsala bilduman, 1997an. Behin baino gehiagotan entzun diogu Markuletari esaten kontrako noranzkoa ere ibili behar dela, alegia, euskarazko poesia erdaretara itzuli behar dela, etxerako baino ez diren mezu unibertsalak sortzea ez baita zentzuzkoa. Besteak beste, bide hori egin dute aurten Angel Errok, Rikardo Arregiren *Bitan esan beharra* gaztelaniaz eman baitu, eta Danilo Manerak eta Roberta Gozzik, *Il giardino dei sensi risvegliati. Antologia di sei poeti baschi contemporanei* izenekoan italierara itzulitako sei euskal olerkari garaikide bildu baitituzte.

Kanpoko mintzaira poetikoekin harremanik ez duen hizkera herdoildu eginen da itzulpenik ezean. Horregatik, etxekoa berritzeko asmoz, kanpoko joerak gure bihurtzeko beharrak bultzatuta jo dute (idazle ere izandako) askok autore handien itzulpenera. Beñat Sarasolak berak zioen Munduko Poesia Kaierek lengoaia poetikoa aberastuko dutela, poesia-corpus itzulia zabalduko delako. Orain arte corpus hori zabaltzen aldizkariak jardun dute bereziki, gerra aurretik hasi eta orain arte: *Olerti*, *Euzko Gogo*a eta *Egan* aipa genitzake, eta egun-goetatik *Maiatz*, *Itu* eta *Hegats*, esaterako; sarean bada gehiago ere. Horien aukeraketei erreparatuta, badirudi aldizkarietan askatasun handiagoa hartzen zutela itzultzaileek gunetik kanpoko autoreen lanak euskaratzeko. Klasikoak itzultzearen beharrean sinesten zuten Orixek, Zaitegik eta Ibinagabeitiak, baina ez ziren klasiko ‘zaharretatik’ aunitz urruntzen. Onaindiak bai, hark askotariko literaturetako autoreak itzuli zituen, eta bide horri heldu zioten gero Arestik, Mirandek, Sarrionandiak, Bordak, Izagirrek eta abarrek.

Itzultzaile aitzindari haien emana ez da alferrik galdu, armiarma atariko kideek hartu dute horretarako nahikoa lan. Euskal poeta askori entzun diogu maiz esaten erdaretako autoreen poesia euskaratzea estilo-ariketa paregabea dela, sorkuntzaren luzapen bat. Gutxiagotan entzuten dugu, beharbada, nahiz eta berdin izan aberasgarri, euskarazko sortzaile

aitzindarien lanak irakurtzea itzultzaileontzako nahiz hizkuntzarekin aritu beharreko edonorentzako zer lagungarria izan daitekeen. Tematzen gara berrikuntza bila kanpoan, euskaraz bertan baditugunean, sarri, egun 'apurtzaile' diren molde eta kreaio aunitz, zeren idazleen euren erdaretako irakurketen oihartzunak beti jasoko baitituzte sorkuntza lanek, baina batez ere zahartzat ditugun horien ezjakintasun handia dugulako, izan gaizki saldu dizkigutelako izan erosten ez dakigulako.

Herri haizeek naute aitzina

Hiru pastoral aurkeztu dituzte aurten: Jean-Mixel Bedaxagarrek *Akitaniako Alienor*, Itxaro Bordak *Gerezien denbora* eta Pier-Paul Berzaitzek *Ni, Petti buhamea*. Lehena Maulen eman zuten, arizale kopuru mugatua eta a cappella zituela berezitasun. Pertsonaia baten bizitza azaltzen dute maiz pastoralek, eta horri eusten dio Bedaxagarrenak, Alienor baitu protagonista. Bordarenak, berriz, kolektibo bat hartzen du hizpide; fabriketako langileen borrokaz mintzo da, eta Baionan sortua da, nahiz eta dantzari ia guztiak zuberotarrak izan. Hiri-pastorala izendatu dute, eta horregatik, beharbada, laster dira Bilbon egitekoak. Langileen historia kontatzeak epika bat ematen dio tragediari, zeren, autorearen ustez, «euskaldunak ez du maite langilea». Azkenik, Berzaitzek aurkeztu pastoralak azken urteetako ohiko bideari segitu dio, Garindaineko herri osoa bildu baitzen buhameei buruzko antzezpena emateko.

Irakur zikloaren ekimenez, Baionako mediatekan elkartu ziren udazkenean hiru autoreak pastoralen nondik norakoez solasteko, Lucien Etchezaharreta moderatzaile zutela. Pastoralaren izaera eta bilakaera izan zituzten mintzagai, baita tradizioei ihes egiterik baden ere. Joera bat azpimarratu zuen Berzaitzek, adibidez, herri bakoitzak bere berezitasuna eman nahi diola pastoralari; gauzen mugimendua ezin omen da

ukatu. Nahi duenak sarean ditu bai mintzaldi osoaren audioa Xiberoko botza irratian bai Nora Alberbidek *Berria*-rako egindako kronika. Alta, Berzaitzek esandako zerbaiten hariari helduko diot hemen; alegia, zuberotarrek eman diotela pastoralari bere noblezia, espazio fisikotik beretik hasita, eta beste nonbait egindako pastoralak (Baionako *Gerezien denbora*, kasurako) ez duela nortasun bera.

Entzuleetako batek aipatu zuen beharbada Hegoaldean ere sortuko zirela pastoralak, eta horrekiko deus gutxi egin zitekeela. Baionan egindakoak sortutako 'mesfidantza' ustez ez zen hainbeste Zuberetatik kanpo sortzeagatik, baizik eta landa-eremutik hirira aldatzeagatik. Ingurune bukoliko eta berdetik hiriko portu industrialera. Bordaren tragediak badiu pastoral tradizionalen forma, koplak, egitura, gatazka bat. Espazioz mudatu da, ordea. Modernizazioaren ikur da hiria, eta horrek bete-betean egiten du talka pastoralaren toki izaera hain zainduarekin.

Burgesiaren garapenarekin eta estatu-nazioaren agerpenarekin azaldu zen hiriburuen paradigma literarioa, Frantziar eta Ingalaterran aurrena. Ezaugarri kontrajarriak ekarri zituen horrek: batetik, askatasunaren sinbolo ziren hiriburu literario horiek liberalismoa, estatuaren sorrera islatzen zuten; bestetik, ukitu elitista bat zuten, moda bat zekarten. Europako gainontzeko hiriburuek eredu hori kopiatu nahi izan zuten, baina oro har askatasunaren eredu izatea falta zitzaien, eta zenbaitetan ondare literarioa ere. Gainera, Frantziak eta Ingalaterrak oso hiriburu dominatzaileak zituzten, baina beste herri batzuetan ez zegoen XIX. mendean egitura politiko ezarririk.

Mendebaldean, XX. mendean pretentsio unibertsalizatzaile horretan, bai politikoki bai kulturalki, New Yorkek hartu zuen lekukoa, bereziki II. Mundu Gerra ondoren, askatasunaren ikur bihurtu baitzen. New Yorkek ez du lortu, ordea, Parisen eta Londresen maila, Europak ondarea baitzuen, nahiz eta zineman eta arte plastikoetan hiri estatubatuarra garaile izan. Gurean, Iratxe Retolazak esana da

XX. mendearen azken herenera arte Euskal Herriko hiriak ez zirela euskaraz literaturagai eta gogoetagai izan.

Estatirik gabeko nazioetan, gurean kasu, askoz zailagoa da hiriburu eredu horiek emulatzea, baita sistema literarioa eraikitzea ere. Baina hiriburu literario horien boterea oso handia da, literaturtasuna horietan egiten eta desegiten delako. Literatura zer den eta zer ez erabakitze ahalmenaren erakusle da Parisek eta Londresek literatur espertazio eta inportaziorako duten zeresana.

Ur Apalategiren ustez, hiriburu literarioa imitatu nahi horretan, norbere burua ahortzi egiten da, txikitu, ezdeus bilakatu. Horregatik, miresmenarekin batera, identitate nazionala suspertzeko eta adierazteko behar eta joera bat egon liteke. Hiririk ezean, espazio literario bat irudikatzeko modua asmatu beharra zegoen. Frantses unibertsalismoaren aurrean, beste bertsio bat proposatu zuen Herder filosofoak, eta eragin handia izan zuen Europa osoko geopolitikan. Filosofo germaniarraren ereduari jarraitu zion Euskal Herriak ere: hiria ukatzea eta herriaren, baserriaren sustatzea, hori baitzen euskalduna. Literatura nazionalaren helburua *Volkgeist* edo izpiritu nazional hori azaleratzea eta balioestea litzateke. Hots, txikiak gara, baina badugu nortasun nazional bat. Eta, beraz, espazio literario nazional hori baserria izanen zen, ez hiria. Hor koka genezake, esaterako, Mogelen *Peru Abarka*. Esentzialismoari buruzko gogoetan sakontzen du Ibai Atutxak *Tatxatuaren azpiko nazioaz* liburuan (Utrisque Vasconiae, 2011).

Posible al da hiritartzea, herriari erabat uko egin gabe? Bateragarriak al dira unibertsaltasun nahia eta nazioaren aurpegi desatsegin edota ez-berezia? Liburutegi bat, liburutegi nazionala, zehazki, unibertso (beharbada) infinitua zen Borgesentzat. Unibertso bat sor daiteke hori irudikatzen duten liburuetatik abiatuta, espazio mentaltzat, azkengabetzat baitzuen literatura. Haatik, espazio literarioa errealtate espazial batek zedarritzen du argentinarraren obran, nazio-tasunaren errealtateak. Halaber, aldizkari honetan bertan,

duela zenbait urte, Joxe Azurmendik zioen Goethek literatura nazional unibertsalista egiten zuela, «unibertsalista txit energikoki alemana» zela; zeren nazionala izateak ez baitakar nahitaez nazionalista izatea.

Sustraiak ditut zainen ordez

Hiriak eta herriak eta mugimendua agertzen zaizkigu aurtengo zenbait saridunen obratan. Joseba Gabilondok *Martutene* nobelaren espaziora garamatza, gure herriak mundu globalizatuan zer toki duen; Bernardo Atxagak Nevada ekartzen digu Euskal Herrira, buruaren joan-etorri anitzen bidez; Iñigo Roquek eskaini dizkigu Lobo Antunesen lekuak, Lisboa ez ezik kolonia portugesak eta hizkera jakin bat, hori ere espazio baita; Bosniatik ihesi dator baserri batera Maite Gurrutxagaren pertsonaietako bat, baina ez dator guztiz, gogoia sorterrian utzi baitu. Hegan egiteko, habiara itzuli behar. Erroak lepoan hartuta bidaiatu. Lekualdatze bat dago guztietan, ihesaldi, erbeste, bidaia bat, irakurleak bere egiten duena.

Modianoren obraz galdetuta, Pello Lizarralde zioen Paris ia gai bihurtu duela, eta hara aldatutako pertsonaiak nagusi direla, migratzaileak, beraz. Euskal migratzaileetako bat izan zen 2014-2015eko Literatura Eskolako lehen saioan Larraitz Ariznabarretak aurkeztutako Martin Ugalde; identitate bakarraren babesean bi narratiba sortu zituen, nori ari zitzaien. «Aberrik gabeko pertsonentzat, idaztea bizitzeko toki bihurtzen da», zioen Adornok. Eraikuntza eta bilaketa etengabea, belaunaldi bat baino gehiago blaitu dezakeena; norbere barrenera bidaia, arakatze obsesiboa kasik. Zerbaiti lotzeko beharra. Literaturaren bidez identitatearen eraikuntzaz hausnartzeko aukera ematen du migrazio-literaturak, migratzaileak herrialde hartzailearekin duen harremana ageriko egiten, bi (edo gehiago) identitate, kultura, hizkuntza, errealitate badirela adierazten.

Deserriak eta deserrotzeak aberria eta itzulera dakartzate, ilusio, amets edo ziurtasun forman. Sare sozialak sutan egon ziren zenbait orduz Joseba Sarrionandia eskola ematera Euskal Herrira etorriko zela zabaldu zenean. Esana zigun itzultzea, batzuetan, daitekeen gauzarik zailena dela. Besteak beste, identitate eraikuntzari, bilaketari berriz ere ekin behar, birkokatze bat, apika. Martin Larralderen gisan, ez da sekula itzuli, baina itzuli balitz... itzuli balitz, zer? 🍷

* Izenburuak lapurtuak dira, hona aitortza: бага, Fernando Pessoa Joseba Sarrionandiaren ahotsean; biga, Miguel Hernández Josu Landarenean; eta higa, Maite Gurrutxaga Dejabu panpin laborategiarenean.

Beñat Axiariri elkarrizketa

Urtarrileko arratsalde euritsu batean elkarrizketatu nuen Beñat Axiari Donostiako Okendo Kafetegian. Ez dut inoiz ahaztuko. Donapaleu bere jaioterriko kale, frontoi eta baserrietako abere, motor soinu eta turutekin hasi eta Kongo eta Senegaleko musikari eta poetekin elkarlanera iritsi den 67 urteko abentura miragarria kontatu zidan. Bere burua artisautzat duela esan zidan, eta horrek ekitaldi bakoitzera egokituz inprobisatzeko ikuspuntua ematen diola. Probokaziorik ez duela bilatzen, artea lore baten moduan sortzen baita, prozesu intimo eta garbi batean, artifizialtasunerako lekurik gabe. Hainbat musikari izugarriren berri eman zidan: Pedro Soler, Ramón Lopez, Bernard Lubat, Peter Kowald... Urte guztirako inspirazio eta elikagaia eman zidan, baina, horren guztiaren gainera, beti nire baitan eramango dudana esaldi hau bota zuen:

Hemen sarritan esaten da erroak ondo sendotu behar direla lehenik eta gero mundura zabaldu. Baina ni ez nago ados. Ez dut sekula hori egiten duen zuhaitzik ikusi. Zuhaitzean dena aldi berean hazten da, bai sustraiak baita adarrak ere.

Eta borobiltzeko:

Abentura, munduan zehar ibili euskal musika eta kultura herrialde ezberdinetakoarekin uztartuz [...] Euskal kulturak estruktura-tu nau eta aldi berean tresnak eman dizkit. Hori da kultura. Gure bizia eraiki eta sortzeko balio digun tresna multzoa.

Hitz horietan erabat islatuta sentitu nintzen. Ez dago aurren eta, azken batean, nire bizitza osoan mundu eta joera

guztietako musikarekiko izan dudan harremana modu zehatzagoz eta ederragoz adierazterik.

Urrutirago joan gabe, Badok-erako bukatu berri dudan elkarrizketaren protagonista erro sendo eta adar loretsuen adibide ezin hobea da. Maite Larburu hernaniarra bere gurasoen kantuen bitartez maitemindu zen musikaz, eta gero Amsterdamera joan behar izan zuen biolin ikasketak amaitu eta antzinako musika ikerketan eta interpretazioan lan egiteko. Eta bertan aurkitutako jarrera irekiak eroso sentiarazi du barnean zeramatzan abestiak Neighbor bikotearen bitartez plazaratzera ausartu ahal izateko, antzinako folka, Brasileko goxotasuna, raga indiarrak eta pop doinuak euskaraz, gaztelaniaz eta ingelesez nahasten dituen *Ura patrikan* disko liluragarria eratuz.

Axiariren parekoak gutxi dira, bai Euskal Herrian baita kanpoan ere. Horietako bat, nire ustez, Ghedalia Tazartes litzateke. Bere musikaren izaera xamanikoak erabat harrapatu eta hipnotizatu nau hainbat alditan urtean zehar. Irailean Berako Ertz festibalean izan zen, baina zoritxarrez ez nuen joaterik izan. Hor gordetzen dut urteko nire pena handienetako bat. Baina, tira, Urretxun ere badugu gure festibal txikia, eta primeran pasatu nuen hor.

Urretxuko Kalegorrian jaialdia

Garbi dago azken urteetan ikuskizun industriaren eta nolabait izendatzeagatik 'musika undergroundaren' arteko arrakala zabaltzen ari dela. Oraindik ere badira batetik bestera salto egiten duten musikariak, eta zaleok bataz zein bestez gozatzea daukagu nahi izanez gero. Baina industriaren ohiko 'pop izar ukiezin + espektakulu erraldoi + prezio elitista (lotsagarri garesti)' formulatik alde egin nahi dutenak geroz eta gehiago gara. Garai bateko makroindustria mikrokudeaketako milioika ekimen txikitik lehertu da. Baldintza duin batzuen barnean, kontzertuaren kontzeptua aldatu eta oro har artistaren eta entzulearen arteko harremana hurbiltzea

da horien guztien helburua. Aipatutako Ertz, Donostia-ko Dabadaba aretoa, Musikaparkean... eta Santa Barbarako Aterpetxeko udako gaugiroan antolatzen den Kalegorrian jaialdia: musikari eta entzuleen arteko gertutasuna bultzatuz, kontzertu, afarirako pintxo eta tarteko dj sesio txukunak entzun eta dastatzeko aukera.

Eta, hain zuzen ere, araudi zurrunik gabeko erosotasun horrek eskaini zizkidan unerik ahaztezinenak.

Alde batetik, Mursego bere saltsan ikusi eta gozatu ahal izatea. Giro aproposalan, Maite Arroitauregi Axiarik aipatzen zuen artisau eta aldi berean azti bihurtzen da, eta bere mila instrumentu, tramankulu, pedal eta grabaketen laguntzaz abesti osoak eta haien zirriborroak margotu, eraiki, desegin eta nahasten ditu gure begi eta belarri txundituen aurrean. Ume sentitzen naiz bere emanaldietan eta ume baten harri-duraz eta liluraz jarraitzen ditut bere trikimailuak. Eta agertokiaren aurrean dantza eta korrika zebiltzan benetako ume horietako bat izan nahi nuke...

Emanaldi izugarri horren ondoren, pintxatzekoak arreta handiz aukeratzen saiatu nintzen eta pozez bete ninduen Mursegok berak abestiak gustukoak zituela esatea eta bereziki William Onyeabor-en *atomic bomb*-aren zale amorratua zela kontatu izana. Erroak sendo, adarrak luze... (Bide batez, Luaka Bop diskoetxeak Onyeaborren diskografia osoa berrargitaratu duela ez nuke aipatu gabe utzi nahi... A ze altxorra!)

Baina Kalegorrianeko jarrera, giroa eta artista, ikusle eta azken batean zaleen arteko nahasketa hoberen adierazten duen ueña Za!-ren kontzertuaren hasieran gertatu zen. Nere dj sesioa Sun Ra-ren *Space is the Place*-rekin bukatzea erabaki nuen, Za! agertokira igo eta instrumentuak probatzen hasi ziren bitartean. Abesti luzea da, eta, kontzertua hastear zegoenez, bolumena jaisten hasi nintzen; baina tronpeta doinu errepikakorrak eta erritmoak hor jarraitzen zuten, gero eta ozenago gainera. Nola demontre? Orduantxe nire albora begiratu eta Za! doinu hori jotzen hasi zirela ohartu nintzen... Eta hortik abiatuz, bere jam psikojazzpunk espasmodiko

horietako batean murgildu ginen denok kontzertu guzira. Zuhaitzaren adarrak Saturnora iritsi ziren orduan...

Egia esan, Sun Raren musika nire bidean gurutzatu da beste hainbat alditan aurten, gidari izpiritual baten moduan.

Sun Ra Arkestra Donostiako Trinitate Plazan

Donostiako 49. Heineken Jazzaldiaren ekitaldien artean, Wadada Leo Smith eta Sun Ra Centennial Arkestra ziren niri atentzia gehien eman zidatenak. Bietara joan eta bietan goitik behera asmatu nuela esango nuke. Lehenaren emanaldia, misteriozua, konplexua eta aldi berean xumetasun hunkigarri batez jantzia, nirekin eramango dut betirako. Eta bigarrenen festa/erakustaldi txundigarria, zer esanik ez, 80 urteko musikariek zuzendutako troupe honen emanaldi kosmiko/dantzagarriak hainbat zale 'serio' aztoratu bazituen ere. Horietako batek utzi zidan urte guzti bat laburbiltzeko balioko lukeen irudia: Arkestrako musikariak jotzeari eta dantzatzeari utzi gabe jende artera jaitsi ziren unean, «lotsagarria!!» oihukatuz irteerako bidea hartu zuen zale akademizista irainduarena, hain zuzen ere (eta ziurrenik ez zen bera bakarra izan).

Aurten Sun Raren jaiotzaren lehen mendeurrena ospatzean, bere musikak inoiz baino oihartzun handiagoa izan du medioetan, eta bere kide izandako musikariek Centennial Arkestra horren bitartez sua bizirik mantendu dute. Horri esker hainbat zalek behingoz bere grabaketatan erabat murgiltzeko aitzakia aurkitu dugu, eta neuk behintzat betirako gailurrean kokatu ditut. Izan ere, Sun Ra inork baino hobeto nahasten ditu New Orleanseko festa tradizioa, jazzaren askatasuna, lehen elektronika esperimintuen ausardia, abangoardiako konposizioa, ikuspegi kosmikoa eta aldi berean umorea, joko eta ume baten antzera gozatzeko gogo. Sarritan jazz serioitasun instituzionalarekin edo *cool* estetika hutsalarekin erlazionatzen dugu soilik. Baina, nire ustez, 60ko hamarkada bukaerako free-jazzaren leherketak musika, estetika,

borroka politikoa eta filosofia uztartzean ireki zuen bideak bizirik segitzen du, eta egungo egoeran inoiz baino gehiago, gainera. Etengabeko inspirazio iturria izaten jarraitzen du gaurko eta atzoko disko eta liburu argitalpenetan eta zuzeneko emanaldietan.

Hori da nik gehien maite dudana jazza. Abentura etengabearen norberaren barnea zintzotasunez azaldu eta munduarekin bat egiteko beldurrik ez duena.

Axiarirena bezalaxe.

Arthur Russell-en inguruko irratsaioa

Axiariren esanetan, kultura ezberdinen loturak «zain luminumoen moduan hedatzen dira munduan zehar». Irudi poetiko zoragarri horri helduz, artisten arteko loturak arakatzean ezustekoak eta bide berriak aurkitzea da zale batek izan dezakeen plazer handienetakoa, nire ustez.

Arthur Russell nire musikaririk gustukoenetakoa bat da, eta Urretxuko gaztetxeko irratarako saio bat egiteko aukera eman zidatenean, bera egin nuen protagonista. Txelista, abeslari, produktore eta konposatzaile honen doinu liluragarrietan murgiltzeak aldiro altxor berri bat azalarazten du itsasoaren hondoa... eta altxor horiek beste zaleekin partekatzea beti da plazer eta harriduraren iturri («nola da posible horren musika ederra existitzea ere?»). Bere *World of Echo* diskoaren izenburuak dioen bezala, abestien oihartzuna ez da inoiz amaitzen, eta loturaz lotura narama aurtengo beste hainbat gertakarietan zehar.

Russellen doinu dantzagarrietan afrobeat-aren taupada dago, eta erritmo kutsagarri hori Fela Kuti handiari zor dio. Fela Kuti nire dj pintxaldi guztietan jartzen dut, urtetik urtera bere musika, bere mezua eta bere indarra geroz eta beharrezkoagoa eta handiagoa iruditzen baitzait.

Rusellek folk-country fazeta txiki bat ere bazuen, eta horretan Jim O'Rourke gogora ekartzen zidala komentatu nuen

nire irratsaioan. Hilabete pare bat beranduago Joseba Irazokiri egindako elkarrizketa batean Jim O'Rourkeren musika izan genuen hizpide eta mirespen sutsuenaren eragile. Tira, Irazokiri 'euskal Jim O'Rourketzat' dudala onartu nion solasaldi hartan, horren handi eta zabala iruditzen baitzait beratarren gaitasuna.

Indiar ragaren eragina aurki daiteke ere Russellen konposizioetan, baita Robbie Basho gitarra-jotzailearen diskoetan ere. Baina Bashoren ahotsa izan da Irazoki eta Axiari erakarri dituen horretan inspiratutako lankidetzat bat abian jartzerat. Zuhaitzaren adarrak gurutzatu egiten dira batzuetan ere.

Baina Irazokirekin izandako elkarrizketa horrek beste ikuspegi interesgarri berri bat ere ekarri zidan. Bere gitarra-jotzaile gogokoenak izendatu ondoren, denak gizonezkoak zirela jabetu nintzen, eta emakumezkoen izenak ere emateko eskatu nion. Azken hilabeteetan, genero aurreiritziak oraindik ere zein indartsuak diren eta gainera kenzeko dagoen zama handiaz jabetzen ari naiz. Atzerapauso bat eman behar dugu gizonok eta emakumezkoek bere lekua gure maila berean hartzen utzi. Hor dira gure Anari, Mursego, Ainara Legardon... Hor dira Sleater-Kinney eta hor da Kim Gordon, Sonic Youth-etik bananduta eta Body/Head bikotea gidatuz, egundoko free-noise-rock kontzertu/astindu bat emanez aurtengo Primavera Sound festibalean.

Akauzazteren kontzertua Elgoibarko Sotoko Hotsak Jaialdian

Amaitzeko, eta Azkoitiko mutilak gure artean berriz izatea zenbat pozten nauen esateko besterik ez bada, Akauzaztek Elgoibarren emandako kontzertua gogora ekarri nahi nuke. Emanaldiaren jarioan murgilduta, estasiszko trantze une amaigabe hura. Zuhaitzaren erroetan, adarretan eta kosmosean aldi berean. 🍷

Kamerari begira posatzen

Ziurrenik gutxik gogoratuko dute orain dela 20 urteko egunkarietako argazkia, Guggenheimekin lehen akordioa sinatu zen unekoa. Nik ez dut gogoratzen. Imajinatzen dut gorbata-dun gizon batzuk eta txaketa-trajez jantzitako emakume pare bat agertuko zirela kamerari begira posatzen. Edo agian ez zegoen argazkirik, berria txikiegia zelako. Kultura atalean egongo zen, edo politikan? Seguru nago jende askok gainetik pasa zuela, irakurri gabe. Ekarriko zuena imajinatu gabe.

Aurten, aldiz, egunkari guztietan agertu da argazki horren bertsio eguneratua, tartean Guggenheim eraiki, ireki eta bere efektua aski ezaguna egin baitzaigu. Gaia lehen mailakoa bihurtu da. Ez da apenas akordioaren berriztapenaren inguruko eztabaidarik egon: Guggenheim ona da, dirua ekartzen du egun baterako bisitan etorri eta Zazpi Kaleetan pintxoak jaten duten turista horien bitartez, eta mapan jarri du hiria. Ze gehiago eskatu behar diogu kulturari?

Eta hori da, hain zuzen ere, larritu beharko gintuzkeen galdera: zer eskatzen diogu kulturari? Guggenheimek paradigma baten aldaketa markatu du, kulturarekiko erlazio berri bat. Egia da jende gehiago doala museoetara, edo hobe esanda, Guggenheimera.

Ikusi ditugu eraikinaren aurreko ilaren argazkiak: froga errealak. Baina jendeak han bilatzen duena ez da zerbait berria ikastea, ezta gogoetarako pizgarri bat ere, eta are gutxiago kritika bultzatzen duen praktika artistikoa. Sinboloa bilatzen du: arrakastarena eta ziurtasunarena. Betirako iraungo duen arte unibertsal autorizatua bilatu eta aurkitzen du, azalpen sinplifikatu baten bidez kategoria batean kokatu dezakeena,

lankide artean hizketan gutxieneko kultura bat duela erakusteko balioko diolakoan. Automobil ona izan behar den hein berean izan behar den gutxieneko kultura hura.

Paradigma berrian, artearen Qalitatea bilatzen da, bi neurriren bidez zehaztuz Q-a: artearen historiako zenbat liburutant agertzen den eta zenbat jende datorren berori ikustera. Ez da kontuan hartzen artearen historia ez dela ez unibertsala, ezta eztabaida ez ere; are kontrakoa, arteak bere historia eztabaidatu eta aldrebestu duela behin eta berriz, interpretazio berrietara behartuz. Eta hori egiten duela gaur egun ere, Guggenheimetik kanpo, bederen. Baina Guggenheimek erakutsi digu artea ona dela jende asko erakartzen duenean (propaganda aparatuek ez dira kasu horietan inoiz aipatzen, noski) eta sistemaren barnean preseski eta azalpen errazekin ahokatzen denean.

Zolia izan da prozesua. Artearekiko berarekiko interesik ez zuen jende askoren bizitzan sartuz joan da, baina klasifikazioan eroriz: edo aipatutako arte ona da, historiara pasa dena eta ikusi beharrekoa, edo txantxetako, diru publikoarekin mantendu nahi den iruzurra, gogoeta segundo bat dedikatzea merezi ez duena. Klasifikazio hori emanda datorkigu, hain zuzen ere, klasifikazioak zalantzan ez jartzen erakutsi digulako paradigma berriak. Eta noiz izan da zalantza eta galderarik gabe onartutako ezer ona? Bada, holakoa izan da Guggenheimekin berri dugun akordioa.

Erakutsi ala programatu

El estado mental aldizkariaren azaro eta abenduko zenbakian, David Bestué artistak Espainiako estatuko arte espazio independenteen inguruko artikulua idatzi zuen. 27 espazio ezberdinez mintzo zen, oraintsuko arte esparru alternatiboetako mugimenduaren garrantzia adierazi nahian. Aukeratutakoen artean, sei daude Euskal Herrian: Azala kreaio espazioa La Sierran (Araba) eta Puerta, Bulegoa z/b, La Taller, Karpinteria

eta Consonni Bilbon. Jakina, idazlearen subjektibotasunak mugatzen du hautaketa; baina, edozein kasutan, aipatzekoa da Euskal Herriko arte sorkuntzaren esparruari ematen dion garrantzia, Bilboko inguruneari bereziki.

Badirudi Bilboko arte munduak, azken urteotan instituzioak galtzearen ondorioz, beste bide batzuk bilatu dituela lanean jarraitzeko. Rekalde aretoak ez ditu jada erakusketak ekoizten, bankuen esparru sozialak muntatzen dituztenei lekua utziz, ordea. Arte Ederretako Museoak jendetza erakar dezaketen produktu artistikoak hobesten ditu. BilbaoArtek produkzioa bultzatzen jarraitzen duen arren, ez du testuinguruko erreferentzia bilakatzea lortu.

Bitxia da, aldiz, espazio independente horietako gehienek ez dutela artea erakusten. Erakusketarako espazio zehatza eta programazio iraunkorra duen bakarra La Taller da. Beste guztiek tailerrak, kontzertuak, mintegiak, irakurketa taldeak, zine emanaldiak eta bestelako behin-behineko jarduerak antolatzen dituzte, edo edizioari ekiten diote, Consonnik bezala. Bulegoa z/b-k erakusketa bat antolatu berri du, *Kontratua*, Alhondigarekin elkarlanean eta horren egoitzan; lau urtetan egiten duten lehena da. Artikuluan agertzen ez diren beste ekimen batzuetan pentsatuz gero –ColaBoraBora edo Zaramari, kasu–, berriz ere lantegi eta tailerrak aurkituko ditugu. Eta Donostian azken boladan sortu den Merienda Zinemak logika berbera jarraitzen du.

Zergatik baztertu dugu erakusketa? Garaiak dakarren es-tutasunak eragin du, akaso: artelanak ekoiztea garestia da, eta baita espazio bat ordutegi finkoekin irekita mantentzea ere. Diru-laguntzak murriztu dira eta zenbait espazio independentek ahal duten neurrian egiten dute aurrera, pragmatikotasunez maiz.

Bestalde, *dialogikoa* modan dago: eztabaidan, elkarriketan, trukean oinarritutako jakinduriaren produkzioa, objektuen sorkuntzan horrenbeste bermatzen ez dena. Teoriaren, literaturaren, kritikaren bitartez, komuneko gogoeta sustatzen dute tailerrek eta seminarioek, eta neurritz gaineko ekoizpena

bultzatu zuen aurreko garaia eta gero, pentsamenduari esparru eta denbora zabalagoa uzteko premia sentitzen da, agian.

Erakusketa baztertzea ez da berez ona ala txarra: artistek behar hori ez badute, edo beste modu eta espazioak bilatu nahi badituzte lan egiteko, ez dute zertan mostrarik muntatu. Dena den, transformazio horrekin galdu duguna produkzio independentearen eta publiko orokorraren arteko topaketarako esparrua da. Non aurkitzen dute elkar gaur egungo artisten lanek eta espezialista ez den publikoak? Gutxi dira arte munduko profesionalak izan gabe irakurketa talde batera edo artista batek emandako tailerrera hurbilduko direnak. Eta instituzioek harreman hori ezartzearen betebeharrari kasu gutxi egiten diotenetik, gero eta urrunduago dirudite arte ekoizpenak eta Boteroren erakusketa ikustera doazen milaka pertsonak. Beharbada, Artiumek edo Tabakalerak hartu nahiko dute zubi horiek konpontzeko lana; baina ez dirudi, oraingoz, ibaiaren bi aldeak laster lotuko direnik.

Zenbat bide ibili behar ditu emakume batek?

1963an Bob Dylanek mundu osoan ospetsu izango zen abestia sortu zuen: *Blowin' in the wind*, «airean dabil hegaka». Bidegabekeriaren aurrean, berdintasun ezaren aurrean erantzuna eskatzen zuen abestiak; gizartea mugiaraztea zuen helburu, mundu hobeto batengatik borroka zezan. Bere lehen esaldiak horrela zioen: zenbat bide ibili behar ditu gizon batek gizon deitu diezaiozun?

Gaur egun deigarria egin ahal zaigu berdintasunaren aldeko abesti batek, gizarte anitz eta oso bati bideratzen zitzaiena, bere lehen esaldian gizonezkoak soilik aipatzea, gizentasunaren kontzeptuarekin lotuz, gainera. Eta emakumeak, zenbat bide ibili behar ditu? Emakumeek ez al lukete altxa beharko beraien kontra jotzen duen bidegabekeriaren eta berdintasun ezaren aurrean behintzat? Atzera begira, argi dago ordutik igaro diren 50 urte luzeetan aski bide ibili ditugunok

emakumeok izan garena: eskubide asko lortu ditugu, eta horri esker zaigu gaur Dylanen lehen esaldia deigarria. Antzina-ko adierazpena dela pentsa dezakegu, borroka feministek izandako emaitzen aurrekoa. Berdintasuna lortu genuen garaiaren aurrekoa.

Berdintasun horrek, ordea, hatzen artean ihes egiten digu bidearen bukaerara iristen ari garela sinesten dugun bakoi-tzean. Ez da beharbada neska batek haurtzaro eta nerabe-zaroan duen inpresioa, baina, helduz doan heinean, hori izango da ziur aski izango duen esperientzia. Kristalezko sabaia gero eta hurbilago sentituko du. Eta ezetz uste duenak, sabaia hori apurtuz helmugara iritsi garela uste duen orok, arte munduari begiratzea besterik ez du. Artea, gizarte baten irudi sinbolikoa sortzen duen legez, horren zulo beltzen isla baita orobat.

Beste urte bat eman du Bilboko Arte Ederretako Museoak emakumeek egindako lan garaikiderik erosi gabe: 2007an erosi zuen azkena. Azken hamabi urteetako bakarkako 43 erakusketetatik, ez dio bat bera ere emakume bati eskaini. Artiumeko erakusketek bestelako datu bat ematen digute: bakarkako mostra bat lortzeko, gizonezkoek 50 urte inguru izan behar dituzte; emakumezkoek 65etik gora, eta, hala ere, zaila izango dute bakarka erakustea. GetxoArten artelanak ikusgai zituztenen erdiak ziren emakumeak, baina Artiumeko bilduman sartzearen saria eta bi accesitak lortu zituzten hiru artistak gizonezkoak ziren. Gure Artea sariak bi gizonei eman zaizkie aurtan, gizon batek sortutako beka bati hirugarrena. Aurreko urtean, hiru emakumek irabazi zituztenean, «Hiru emakumek irabazi dute Gure Artea» zioten berriek; aurtan ez da «Hiru gizonek irabazi dute Gure Artea» argitaratu duenik.

Historiari begira, ez da paisaia argiagoa: artearen historian graduatzen diren ikasleek ez dute Euskal Herriko hiru emakume artistaren izena ezagutzen; graduatuen erdiek ziurrenik ez dute izen bat bera ere jakingo, nahi duzuenean egingo dugu inkesta. Eta makroeskalari dagokionez, Guggenheimen

urtea itxiko duen erakusketak, *Gure garaiaren artea* izendatuak, abangoardietatik hasita Gure Artearen Historia Handia kontatzea omen duena helburu, 1990eko hamarkadara iritsi arte ez du emakume artista baten lanik erakusten.

Eta bai, aipatu ditudan museo horiek guztiak diru publikoarekin mantentzen dira; bai, Gure Artea saria Eusko Jaurlaritzak antolatzen du. Bai, badugu berdintasun lege bat, berdintasuna aplikatzen ez duten fundazio eta instituzioei diru-laguntzarik ezin zaiela eman dioena. Eta irakurleak agian jakingo ez duenez, datu txiki bat: 1996tik (datu zaharragoak ez ditugu) EHUko Arte Ederretako fakultatean matrikulatutakoen %70 dira emakumezkoak. Bai, existitzen dira emakume artistak Euskal Herrian. Baina, dirudienez, asko dira oraindik ibili behar dituzten bide luze eta bihurrituak. 🍷

Euskal zinemaren loraldia, belaunaldien arteko lotura eta pankarta higatua

Loreak

Loreak filma Donostiako Zinemaldiko sail ofizialean lehiatu izanak, eta 2014ko Zinemaldiko katalogoko sail ezberdinetan beste pelikula euskaldun sortatxoa ikusteak (*Lasa eta Zabala*, *Negociador*, *Los tontos y los estúpidos*, *Soroa*, *Zarauzzen erosi zuen*, *Hubert Le Blonen azken hegaldia*...) euskal zinemaren 'loraldiaren' inguruko artikulu eta hausnarketa ugari bideratu ditu.

Asko idatzi da gaiaren inguruan, baina badakigu, egungo kazetaritzan, albistea sortu bezain pronto desagertzen dela. Kontsumoaren gizartean jada ez du axola zein den albistea, hurrengo albistearen zain egoteak baizik. Horregatik kome-ni zaigu gogoratzea 'loraldia' ez dela Donostiako Zinemaldiaren loreontzian soilik gertatu, eta ez dela aurtengo uzta kontua soilik izan. Azken urteotan gurean ekoiztutako pelikula sortatxoak lortu du arrakasta. Arrakasta parametro subjektiboa bada ere, onar dezagun aurrerapauso ederra eman dela. Boteprontoan burura etortzen zaizkidan filmak: *80 egunean* (2010), *Urte berri on amona* (2011), *Bertsolari* (2011), *Emak Bakia* (2012), *Arrieta Metodoa* (2013)... eta nazioartean txalotu eta sarituak izan diren makina bat film labur. Gure zorionerako eta hein batean Kimuak programari esker, formatu laburrean, aspaldian gertatu zen guztion ahotan dagoen 'loraldia'.

Lorazainak

Loraldi baino, beraz, ibilbide baten emaitza da. Aurten, eta 'etxeko' zinemaldiari esker, ikusgarritasuna lortu du aurreko urteotan ere errealtate zenak. Nori esker gertatu da, ordea? Galdera horri erantzun diote aditu ugari artikulu ezberdinetan. Adostasun nahikoa dago aurrerapausoaren protagonistak izendatzerakoan: sortzaileak, Eusko Jaurlaritza eta Eitb. Hiru aktore horiek jokatzeko duten paperaren diagnosian, ordea, ñabardurak topa ditzakegu.

Sortzaileak aipatzerakoan, ez naiz soilik alor 'artistikoaz' ari. Gidoilari, zuzendari, aktore eta teknikoak bezain garrantzitsuak dira zinema maite duten ekoizleak. Ez da kasualitatea, orain arte aipatutako pelikula ia guztietan, ekoizlea eta zuzendaria pertsona bera izatea. Hau da, gurean, sortzaileak ekoizle bihurtu behar izaten du bere proiektua aurrera ateratzeko.

Txintxua films, Moriarti produkzioak, Sr. y Sra., Kanaki films eta abar dira, besteak beste, azken urteotako proiektu eta egile interesgarrien atzean dauden ekoiztetxeak. Guztiak zinegileek eta zinea maite duten ekoizleek gidatutakoak.

Badago beste ekoiztetxe eredu 'tradizionala' ere, beren burua 'benetako' ekoiztetxe eta industria sustatzaile gisa ikusten dutenak eta diru-laguntza publikoen tartatik urtero-urtero zatirik handiena eramaten dutenak. Baina ekoizpen eredu horrek azken 20 urteotan zenbat ikusle eraman du zine aretoetara? Zenbateko takila egin? Munduko nazioarteko jaialdietan zenbat film sartzea lortu du? Emaitzarik ez, zergatik ez da ezer aldatzen? Galdera horien erantzunak inork ireki nahi ez dituen ateen giltzak dira.

Bai Eusko Jaurlaritzari bai Eitb-ri onartu behar zaie azken urteotan film interesgarri batzuen alde apustua egin izana. Baina ez dugu ahaztu behar, beren azken autopromozio kanpainak diogen moduan, *Zeu zara Eitb, denok gara Eitb*. Eitb-k diru publikoa kudeatzen du; eta organismo publiko bat bere lana egiteagatik txalotzea, okina ogia egiteagatik txalotzea bezala litzateke. Hala ere, aurrera begira, kalitatezkoak,

interesgarriak eta berritzaileak izango diren filmak babesteko erabakia hartzen badute, *bejondeiela*, *bejondeigula*.

Kongresuak eta belaunaldiak

Uztailaren 1etik 4ra bitarte, Euskal Herriko Unibertsitateak eta Euskadiko Fimotekak antolatutako *Euskal zinema: zinemagileen hiru belaunaldi* izeneko kongresua egin zen. Ez dut bertan gertatutakoa laburbilduko. Interesa duenak berehala izango du bertan izan ziren hitzaldi eta mahai inguruak bilduko dituen liburua eskuragai.

Zinegileak belaunalditan banatzeak logika izan arren, belaunaldi horiek adin eta garaiekin lotzeak zirrikituak uzten ditu. Ez dago ukatzerik zinegilea garai konkretu batean bizi dela, eta horrek bere begiradan eragin zuzena duela. Hala ere, belaunaldien sailkapenak bere kontraesanak ere baditu.

Batetik, belaunaldien sailkapena, adinaz eta garaiaz gain, ikuspegi zinematografikoarekin ere egin daitekeelako. Borja Cobeaga, Nacho Vigalondo eta Pablo Malok zerikusi gehiagoko dute ziurrenik Alex de la Iglesia, Enrique Urbizu, Juanma Bajo Ulloa eta Daniel Calparsorekin beren belaunaldi kide diren Asier Altuna, Telmo Esnal, Jose Mari Goenaga edo Jon Garañorekin baino. Amaigabea litzateke belaunaldi ezberdinen protagonisten artean egin daitezkeen loturak. Animaziozko sorkuntza zineman, adibidez, nork uka dezake Bego Vicario, Isabel Herguera eta Izibene Oñederra, belaunaldi ezberdinetakoak izanik, unibertso bera konpartitzen ez dutenik? Sortzaile bakoitzak ez du zertan konpartitu bere belaunaldiko beste zinemagileen begirada.

Aniztasun hori garbi ikusten da hirugarren belaunaldiko sortzaileen kasuan. *Kimuak belaunaldia* gisa bataiatuak, zinema mota anitz eta apurtzailea garatu dute askotan. Luze zein labur, fikzioa, animazioa, ez fikzioa, zinema esperimentala eta horien guztien arteko formatu hibridoak lantzen dituzte. Aurretik aipatutako izenez gain, Jorge Gil, Aritz Moreno, Iban del Campo, Victor Iriarte, Aitor Arregi, Sra Polaroiska,

Paul Urkijo, Peio Gutierrez, David Gonzalez eta beste hainbat egilek urteak daramatzate bide berriak urratzen.

Belaunaldi berriak

Mintzagai izan dugun hirugarren belaunaldiaren eta atzetik datorrenaren arteko mugak oso lausoak dira. Askotan, proiektuak eta espazioak partekatzen dituzte eta loturak baino zubiak daudela esan liteke. Belaunaldi berri horren ezaugarri propioak aipatze aldera, bi izango lirateke nagusiak. Lehena, zine industria tradizionalaren gorabeheren menpe bizi ez den belaunaldia dela. Oso autonomoak dira. Prozesuaren atal gehienak beren kabuz egiten dituzte eta sektorearen sistematik at lan egiteko ohitura dute.

Bigarrena, gure zinemaren historia laburrean lehendabiziko aldiz emakume zinegileek duten presentzia. Lan eta ideia berritzaileak dakartzaten zinegile horietariko batzuk hasi dira zinemaldietan parte hartzen eta oihartzuna izaten. Besteak beste, Maria Elorza, Mainer Fernandez, Aitor Gametxo, J.M. Palacios, Mikel Zatarain, Maddi Barber, Katihotsak-eko jendea (*Ataun of the Dead*, *Joxean's hileben*)... Aipagarria da ere, horri lotuta, ikus-entzunezkoa egun arte diziplina ezberdinen bilgune naturala bihurtu izana. Artista ezberdinek pelikula interesgarriak egiten dihardute: Laida Lertxundi, Mikel Ochoteco, Ainize Sarasola, Hodei Torres, Igone Arreitunaindia, Manu Uranga...

Hori guztia ez da kasualitatez gertatu. Mundu globalizatu eta konektatua bizi gara. Joera hori nabaritzen zaio belaunaldi 'digital' berriari. Lan egiteko orduan ez dio hainbat muga jartzen bere buruari (identitatezkoak, geografikoak, linguistikoak, ekonomikoak...). Aukera gehiago du eta askeago sentitzen da. Ukaezina da, bestetik, belaunaldi berri horrentzat garrantzi handia izan dutela, batetik, zine eskolek eta unibertsitateak eta, bestetik, azken urteotan gurean ere zinema molde berriei begira jarri diren zinemaldi eta bilguneak: *Punto de Vista*, *Territorios y Fronteras*, *Lupa*, *Mapa*, *Pantalla Fantasma*...

Zinema, ikus-entzunezkoak, ikusleak

Ikus-entzunezkoak erakusteko eta ikusteko euskarriak ugari-tu egin dira. Zinema tradizionala, bitartean, maldan behera dabil. Aspaldian galdu zuen garai bateko espektakulu popular hegemonikoaren kategoria. Zinema ikus-entzunezko bihurtzen ari da. Victor Ericcek primeran azaltzen du bien arteko ezberdintasuna: zinema aretoan ikusten da, pantaila handian, eta esperientzia kolektiboa da. Ikus-entzunezkoa beste zerbait da. Euskarri ezberdinetan kontsumitzen dugu eta askotan euskarri horietarako propio sortzen den formatua da (telebista, ordenagailuak, telefonoa...).

Zinema ez da jarduera bat soilik. Filmek ikuslea behar dute existitzeko. Ikusleak osatzen du filma. Bere begietatik sartu eta garuneko tolesturetan ehuntzen da. Ikuslerik gabe filmak ez du zentzurik, itsasorik gabe itsasontziek zentzurik ez duten moduan. Badugu zer pentsatu, beraz, euskal zinema aldarrikatzen dugunean. Aldarrikatzea debalde delako, baina datuek argi diote ez gara joaten aldarrikatzen ditugun film horiek ikustera. Zinema egin 'behar' dugu. Baina nork ikusteko?

Euskal zinemaren pankarta higitua

Eta ez nuke amaitu nahi, zeharka bada ere, 'euskal zinemaren' gaia aipatu gabe. Euskal zinemaz hitz egitea euskal zinema egitea baino gehiago atsegin dugu oraindik, eta iruditzen zait, askotan, pankarta gisa erabiltzen dugula. Euskal zinemaz hitz egiten dugu, baina, batez ere, kontzeptuaren lehen hitzaz aritzen gara.

Film baten estreinaldiak edo sariren batek gure ekiparazio egarria eta autopropaganda makineria martxan jartzen ditu. Eta berehala sinisten dugu bagarela norbait zine munduan. Ez dezagun gure burua iruzurtu. Euskal zinemak ez du apenas lorpen garrantzitsurik gauzatu. Zinema anekdotikoa gara zinemaren unibertsoan.

Zinemak, beste edozein jarduera bezalaxe, munduan kokatzen gaitu, gure nortasun eta izaeraren kontakizuna

eskaintzen du eta garenaren isla zabaltzen du. Baina horrek guztiak ondorio izan beharko luke, eta ez zinema egiteko motibazio nagusi. Nik ezagutzen dudak euskal zinegileak, munduko edozein bazterrean beste zinegile batek egingo lukeen moduan, pelikula idatzi, prestatu, filmatu, muntatu eta erakutsi nahi du. Sinplea bezain gogorra den bidea egin. Eta, akaso, prozesu hori modu naturalean betetzen hasten garenean, izango dugu pankarta bati eusteko arrazoirik. Ni baikor naiz. 🍀

Artedramaz

Arte eszenikoetan sailkatu emanaldi bat ala besteren artean hautatzea zaila bezain frustragarri da, arbitrarioa, baina baliotzat izan beza aipuaren funtsari lotzeko.

Lehenik eta behin, Ipar Euskal Herriko testuinguruan, aurtan (euskal) ‘artedramari’ eginia izan zaion ekarpenik funtsezkoena ez da ikuskizun bat izan, baizik eta liburu bat: Antton Lukuk Pamiela argitaletxean plazaratu duen *Libertitzeaz*. Hemendik entzuten ditut zenbait, dizipuluaren laudatze saioaren deitoratzen lerro hauek irakurtzean. Bizkitartean, artedramaren kinkaz baitugu hemen axola, solasaren legitimitatea zilegi bekigu.

Aipatuko ditugunek ez dute deus ikustekorik izendatu emanaldi bateko pertsonekin. Ez da hemen pertsonen gaitasun artistikoaz mintzatuko, baizik eta taula gaineko emaitzaz eta testuinguruaz. Gogoeta baizik ez da helburua saio honetan; ikusi antzezlan ala dantza emanaldietarik jalgi sentimendu eta pentsaketek pizturik. *Libertitzeaz* saiakera antropologiko-filosofiko-poetiko gotorrak giltza franko ekartzen dizkigu transmisiorako, solaserako, hausnarrerako eta, oroz gain, euskal ‘artedrama’ baten jorrazteko ildoan barna sartzeko.

Libertitzeaz-ek dakartzan lanabes artistiko parrastaren hazta lekua dauka hogeitau urte hauetan Lukuk irakasten duen ikastetxeko artedrama laborategia. Horregatik, munta handia zuen aurtan *Libertitzeaz*-en aipuarentzat tira duenarentzat *Harresia* antzerkiaren ikustekak. Taula gainean bistaraturik ikusi ahal izan baita hor hausnarketa sakonaren gauzatze saio indartsua.

Esku zarten uneko jendearen erreakzioa adierazgarria izan zen, ikastetxeko antzerkilariek jokorako soinean zituzten maskak kendu zituztenean. Aitzineko oren pasan ikusi ohol-tza gaineko trebeziaren ondotik, maska gibleko haur buru horiek agertzean piztu den ezusteak entsegu orenetan egin lana salatzen baitzuen.

Maskaren lantzen entseatu diren guziek badakite zein zaila den begitartean jantzen den tresna horri gorputz eta biziren ematea. Harrigarri da nola gazte horien gorputzak maskak markatu pertsonaia ezaugarrien luzapenak ziren. Iltzaturik bezala gelditzen da erregeren rola zeukanaren haragizko pailazo fintasun bereziz marraztuaren itxura; maska, ikusleari so, drole aire batekin, besoak aitzinera dilingo eta zangoak gibelera ostikoka dantzan. Antzezlan osoan dantza koreografia ez ageriko baten kausitzea ez da aisita, eta *Harresia*-k bazuen. Bi mailatako espazioen erabilpen sinbolikoak bere soilean bazuen indar. Horren baliatzaile zaluak agertzen ziren bi satanak. Behialako asto-lasterretako ele berdeak mihian, pastoraletako harat-honatak keinuka eta libertimenduko uxerren –gure arlekinoak– gorputz molde eta jokoak zituztela. Apo edo igelen kokorikatzearen sinoekin –xiberotar dantzetakoa aments?– aktoreak soinean zuen maskari gorpuzkera metaforikoa emanez, ez ote dio zuzendariak artedrama herritarreko ekaiari beste moldaketa bat atzeman? *Commedia dell'Arte*-ren tresnak gurean.

Forma eta funtsa uztarturik zeuzkan *Harresia*-k. Antzerkiak (izan behar?) duen gauzen errateko, zaurian xixtatzeo funtzioa hor baitzen. Artedrama osotasun bat bezala esplikatu digu Lukuk liburuan, dantzaria-mutu/bertsolaria-ele, baina biak ere pertsonaia beraren osagai. Hots, bertsoa eza gutzen ez duen dantzaria, lanputs. *Harresia*-k bazuen musika, jokalariek berek egina; bazituen pertsonaia maskatuen araberako arropa xuxenak, jokoaren zerbitzuko pentsatuak. Argi egile bati entzuna, «argi jokorik onena, ikusten ez dena!». Bere soiltasunean, hori ere jokoaren zerbitzuko zen *Harresia*-n.

Hamlet izan ala ez izan

Ezin dugu aipatu gabe utzi aurtengo antzokietako ‘fenomenoa’ izan den Le Petit Théâtre de Pain, Dejabu eta Artedramak muntatu *Hamlet*. Fenomenoa, publikoa saldoan bildu duen 45 emanaldikoa izan baita. Prentsan, hurbileko jarraitzaileen laudorioak ikusi dira eta aretoetarik egiazko kritika guti. Mugaz gaindikoa da, euskarazkoa da, badu arrakasta, biba! Alta, erreferentzia den antzezlan hain ikusiaren edukiaz eta formaz solas guti. Agertzen duen artedramaz eztabaida argudiatua ments. Ez da jorran aritzearen plazerik hemen; zertan garen eta truka dezakegun gogoetaren elikatzea baizik. Boz bat edo beste hauteman dira, Shakespeareren obra euskaratu baten menturan joanik, antzokitik bairaturik atera diren zenbaitengandik. Antzerkilarien partetik jin den erantzuna bitxia izan da. Oharra goratik hartuz bezala eta errebesaz baztertuz. «Hamlet ikusteko ilusioaren araberako frustrazioa sentitu dute batzuek, agian», egin zion oharra Nora Arbelbide *Berria* egunkariko kazetariak proiektuaren zuzendari izan den Ximun Fuchs aktoreari. Horren arrapostua: «Horien ilusioa absurdoa da. Den problema euskal antzerkian Hamlet muntatzea da?». Ez, ez da problema, baina horren gose denarentzat izan daiteke, bai! Eta oroz gain, onartu behar da gezur aldarrikatu bat saldu duen komunikazio kanpaina indartsu eta luze baten ondotik, batzuen engainu sentimendua. Arazoa sortzen baitu *Hamlet* euskaraz muntatu nahi lukeen nornahirentzat zenbait denboraz.

Baina, antzezlanaren inguruko diskurtsoak beste galdera dakar. Zertarako muntatzen dira antzerkiak? Zer helburu, funtzio ematen zaie? Zer beharretarik jalgitzen dira? *Hamlet*-ekin nahitara sinetsarazi da idazle ingeles ezagunaren euskal bertsio bat izanen zela. Hastetik galdegin zaie kazetariei gezurraren ez salatzea. Berdin egin da publikoarekin emanaldi bakoitz. Zertan gara hor, artedraman? Ala kultur industriaren barne arrazoietan? «Kultura arlo ekonomiko bat dela pentsatzen dut. Eta kulturaren garatzeko, ekonomikoki

ere behar da pentsatu», dio Fuchsek elkarrizketa berean. Usaia hartu da orai bideo edo trailer baten grabatzea antzerkiaren iragartzeko. Hori ere abilki egina zen ikuslearen zakuan sartzeko. Fuchsen erranetarik beti: «Nola sortzen da publikoa. Nola sortu gertakaria, nola joan xerka publikoa». Ez gara oraino artedramaz mintzatu hor, eta zilegi bekigu bizpahiru gauzen erratea taula gainean ikusi denaz.

Errespetu handia dut hiru konpainietako aktoreentzat, jeinu handiko antzerkilariak badira hor, eta erakutsia dute jadanik. Ximun Fuchs antzezlan kide izan dut eta taula gainarako sormen bereziko begia dauka. Berriz erran eta ere, ez gara pertsonen aipatzen ari hemen, are gutiago epaitzen. Gehiago dena, pertsona gisa maitasunez so bainatzaie.

Hamlet ikusi eta, arazo bat izan dut jokoarekin, hain zuzen. Ardura, aktorea bera nuen ikusten berearen erraten, eta ez pertsonaia. Samin zerbait pizten zuen ere, jokalariai aitzi-neko antzerki batzuetan ikusi pertsonaia aurretik eraikien berriz ikusteak, halako tonu faltsu bat. Pertsonaien muinaren bila joateko gaitasuna izanagatik, galduak bezala ikusi ditut aldi honetan batzuk eta besteak. Pertsonaia batetik bestera pasatzean (aktore berak bat baino gehiago egiten baitzuen) aldaketa handirik ez ikusteak harritu nau. Ez baita aski zaia luze txuri bat eta ezpata eskutan izatea, ala boz pollita kantaraztea antzerki egiteko. Publikoaren bahitze faltsuaren irudikatzeke, ikusleen artetik mintzo ziren karikaturazko pertsonaiek ere halako nahigabe batekin utzi naute. Ile-falstu hori, petenta ala nahi dena, jokoak berak *Wazemank*-eko aiseria batzuetara eramaten baikintuen. Halaber, sindikalista, politikaria pailazo pasarazteko saiakerarekin. Eta bada, oro har, jokalariai beti indarrean, ezinean bezala ikustea; geldi-geldia orroaz ari direlako sentsazio hori.

Bazuen ere jada ikusi abilezia bat kausitzearen lortzeko. Erritmoarena edo eszena batetik bestera zalu-zalua pasatzea; aktoreak handik eta hemendik sartzen, pausarik gabeko agerrialdien segida erritmodun bat, energia eta performantziaren irudipenaren emateko; kasik geldiunerik ez duen rock

kontzertu baten gisan. Bizitasun bat markatuagatik ez du jokoarena konpontzen.

Gero bada gaia, eta horren inguruko diskurtsoa. *Ez-Hamlet* horren esplikazio gisa, langileen borrokaren transposizioa aitzinatu da. Langileen borrokaren, egoeraren barnatze bat ikusi dugu hor? Ez dut uste. «Publikoa da *Hamlet* ikustera joaten den publiko bat. Eta hortik, gero, zerbait hausten da. Jendea bahitzen dugula eskarniatzen baitugu. Ez da zernahi hori. Euskal Herrian, gainera, dagoen historiarekin», dio Fuchsek. Hor galdua naiz. Zer konprenitu behar da, kanporatzeko arriskuan diren langile batzuen aipatzeak, Doubrovskako antzokiaren bahitzeari keinu eginez, alegiazko bonba batekin dena zapartaraziko dela sinetsarazteko eskarnioak, euskal gatazkan sartzen gaituela, itxurazko erradikaltasun bat emanez antzerkiari? Hilan, presoan, iheslarien, zaurien korapiloa oraino deslotzekoa delarik, eta sustut, Fagorreko langileak kalean direlarik, sari bat lagun, diruztatu eta baldintza erosoetan muntatu antzerkiari erronka handiegia ematea litzateke. «Guk nahi genuen erronka, konfliktua, antzerki denboran izatea», dio zuzendariak publikoaren bahiketaren arrazoiak emateko. Noiz sortu da konfliktua? Sartzea pagaturik, antzoki ederrean ontsa jarririk zen ikusleak segundo batez sentitu ote du kordoka bat? Gehiago dena, egiazko bahiketa antzerkitik landa hasten zen; alabaina, publikoari *ez-Hamlet*-aren gezurraren ez salatzea eskatzen zitzaiolarik, arrakasta hanpatzekotan.

Balitzateke zer erran oraino, taula gaineko muntadurekin, lehenagoko lan batean jada ikusi erdiko aldamiu bertikalaz, ala kazetarien zuzeneko hitz hartzeentzat erabili bozgorailu eramangarriez, ala bukaerako irudi luzeaz. Bizkitartean, testu hau ez da antzezlan honen epaitze bat nehondik ere. Baina haro eta arrakasta handikoa izan denez, «zer lana!» eta «badute merezimendu!» bezalako oharrez haratago joateko parada eman diezaguke. Ez baitute ere antzezlan guziek halako oihartzunik, ahalik. Horiek horrela, denek ere egiazko kritika argudiatu eta eztabaida sanoak merezi lituzkete. Ez da aise, laster bekaizti, frustratu eta handiuste batentzat

hartua izateko lanjerra baitu den mendreneko kritika bat ahoskatzen duenak.

Predikuen tragedia

Hamlet-ekin izan den arazo hori –axaleko aupatze bat; goi mailako euskal antzerki baten heltzetzat bazeukaten kridariak izan baititu–, ikuskizunaren inguruan sortu saltzeko diskurtsoren erabilpena, bestalde ere agitu da. Pastoralen inguruan jalgi den eztabaida faltsua lekuko. Bata moda zaharrekoa eta besteak gaurkoagoak liratekeela zioten solasetan. Hor ere, taula gaineko artedramaz guti mintzatu da. Eman aitzin errana zitzaigun heldu zitzaigula pastoral urbanoa, progressista edo langileriaren aldekoa. Ikustera joateko iragarki banaketak maiatzaren leheneko manifan, lurralde elkargoaren aldekoan ere. Portuan, behialako olen ondoan emana, gainera. Beste pasterala, udan urtero ematen den horietakoa, ‘ofizial’ gisa hartzen da. Udaberrikoa, berriz, genero hautuaren ondoriozko justifikazioaren zepoan eroriz, gibelkoiaren kondena pean jartzen dena. Hots, artedramarekin deusik ikustekorik ez duten aldarrikapen, diskurtso ala iragarkiak nagusi eta edukiaz ala formaz eztabaidarik ez. Alta, balitzateke zer erran, maiz kantaldiarekin, musika emanaldiarekin nahasten den antzerki forma horretaz. Tragedia, artedrama den puntutik, boz ederraren ukaiteaz edo jantzi apainen desfileaz baino haratago doa. Zer erran taulagaineratzen diren dramaturgiez, testu edo bertsoen funtsaz ala pertsonaien interpretazioaz. Alegia egitetik, antzezlanaz egiazko hitzen trukutzen hasiko bagina?

Menturatzea salbu!

Ez du euskal kulturgintzak estatuen kultur politiken eskarrioz egin ‘eliteko’ ordezkaritza baten beharrik; ez du ere beren euskaltasunarekin arazoen konpontzeko beste gisako

helburuak dituztenez arduratzerik. Belaunaldi desberdinetan badira musikari, kantari, dantzari, antzezle, dendari, margo-marraskilari, bideo-egile, bertsolari, idazle, argi, soinu egile... euskaldunak. Franko, ara desberdinetan arituak. Mintza gaitezen euskal kulturgintzaren transmisioaz, lantzeko, errepikatzeko, ikertzeko balizko gunez. Non, noiz, nola plantatzen gara aitzinekoen lanez jakitun, sortzailea hizkuntzatik abiatuz hizkuntzaren aberasle litzatekeen euskal artedramaren ateleria edo laborategi ttipien sortzeko eskuin ezker. Trebezia desberdinak nahasiz eta tronpatzea haizu uzten duten saiakerekin miatuz. Izpuran egin *Sapere Aude* ala Irisarrin muntatu *A'ments* bezalakoak ez daitezen entsegu soilak geldi. Behar diren baldintzak bilatuz, iraunkortasun batean berma dezagun artedramaren joaira. Ofizioko egiturarik balitz horretan laguntza emateko, baldintzarik jarri gabe, ekileak libre utziz, hobe! Ez bada, bego. Gabe ere egin da.

Entrexatak eta fini jarri dio Lukuk bere liburuko azken atalari. Zabalik den xendrari so eginez, besterik erran daiteke: entrexatak kurri! 🍷

LIBURUAK

95 Euskal liburugintza 2013
Joan Mari Torrealdai

117 Euskal digitalizazioa 2011-2013
Gerardo Luzuriaga
Roberto Kerexeta

Euskal liburugintza 2013

Joan Mari Torrealdei

Soziologian doktorea eta Kazetaritzan lizentziaduna

2013ko lege gordailuz 1.822 titulu dira euskaraz argitara emanak, nobedade izan, berrargitalpen izan, eta izan analogiko edo digital. Aurreko urtean baino 183 titulu gutxiago argitaratu dira aurten; eta 2012an ere titulu kopurua 241 jaitsi zela kontuan izanda, bi urtetan 424 titulu gutxiago ekoiztu dira. Titulutan 9 puntu jaitsi da ekoizpena, baina orrialdetan gehiago: 12,5 puntu; bestela esan, 32.000 orrialde gutxiago. Jaitsiera, beraz, begien bistakoa da.

Liburu analogikoa %93 da. Pisu gutxi du argitalpen digitalak, eta agian ez da hori txarrena, baizik eta ez duela joera jakin bat adierazten, bertan egonkortu eta garatzeko moduan. Oso sakabanatua dago gai sailetan: giza-gizarte zientzietan du indar gehientxoena, gero literaturan eta ondoren aisia liburuetan eta irakaskuntzan.

Kopuru orokorretik %69 nobedade dira, titulu berri; eta gainerakoak berrargitalpen dira (berredizio zein berrargitalpen, egia esan), %31. Non gauzatu da jaitsiera? Berdin antzean gertatu da bietan, nobedadeetan eta berrargitaratuetan (8,7 vs 10). Azpimarratzekotan, zera seinatu beharko genuke, nobedadeen barruko jaitsiera jatorrizko liburuetan izan dela osorik eta batere ez itzulitakoetan.

Gaien eremuan ere, hau da, ekoizpen tematikoan, badira nobedadeak aurten. Ohikoa izan da hezkuntza liburua lehen postuan agertzea, urtea joan eta urtea etorri halaxe gertatu

baita, salbuespen gutxirekin. Aurten, aldiz, haur eta gazteentzako liburuak hartu du nagusitasuna, %33rekin. Alde dezentea atera dio bigarrenari, hain zuzen ere ikasmaterialei: %29. Zein doan aurretik eta zein atzetik kontuan hartu gabe, bietan gazte jendea baitago jopuntuan, populazio horretarako zuzentzen da ekoizpen osoaren %62, aurreko urteetan baino gutxixeago. Helduen literaturak ere aurrea hartu dio giza edo gizarte zientzien liburu motari, baina ez literaturak gora egin duelako, giza eta gizarte alorrekoa jaitsi egin delako baizik. Biak jaitsi dira, baina literatura gutxiago. Ekoizpenaren %14 da literatura; eta giza-gizarte zientzietakoa %13,5.

Ekoizpena jaitsi da, baina ekoizleen kopurua ez: 161 ekoizle esku hartu du 2013an. Daukagun produkziorako ekoizle asko, gehiegi, nahiz eta inor ez dagoen sobera. Zertan esanik ez, horrietako asko liburu bakarrekoak dira. Ekoizleetan klase askotakoak daude: bertoko eta kanpokoak, elkarte eta talde, udalak eta goragoko erakundeak, irakaskuntzakoak, egile editoreak.

Irakurle ohartuak berehala antzemango du aurtengo aurkezpen honek baduela formalki aldaketarik.

Begien aurreko testu hau aldizkarirako landu dugu, ohikoa baino laburragoa, eta bertan bildu dugu azterketaren giharra, bizkarrezurra, liburugintzaren ildo nagusien errepaso.

Giharra eta mamia, azterketa osorik alegia, gure webgunean emango dugu luze eta zabal, xehetasun guztiz. Webgunean agertzen da, hortaz, aurreko urteetan paperean agertu izan den azterketa oso-osorik, hau da, eskuarteko testu hau eta honi erantsiko zaizkion gainerako atalak, ez bakoitza bere aldetik baizik eta integratuta.

Metodologia eta bibliografia

Hasteko eta behin, esan behar da urtero-urtero arazo bera konstatatzen dudala: batzuen eta besteen ekoizpenaren zifrak ez datoz bat, estatistikak egiteko orduan. Hiru informazio emaile nagusi ditugu: PEEL (Panorámica de la edición española de libros), Euskadiko Editoreen Elkartearentzat

Precisa/Conectak egin ohi duen lana eta nik neuk Jakinen egiten dudana hau. Hurrengo atalean agertzen dira hiru zutabetan urteroko kopuruak. Azken hamalau urteotako datuak agertzen dira zutabez zutabe, eta badira diferentziak. Nire zutabeetan, guztira, 27.770 da hamalau urteotako tituluen kopurua; Conectak 2.138 gutxiago ematen ditu (25.632); eta nik baino 4.353 gutxiago PEELek (23.417).

Iturburu desberdinetatik jasotzen dugu informazioa: Precisa/Conectari elkarteko editoreek ematen diote informazioa, baina ez fitxa bibliografikoa. ISBNk bai, horrek bibliografia jasotzen du, baina bidaltzen zaiona bakarrik. Berak, bere aldetik, ez du informazioa biltzen, ez kontrastatzen.

Gure kasuan oso bestela jokatzen dugu, era askotara, jomuga ere beste bat baita, hots, ez estatistika edo azterketa ekonomikoa, baizik eta lan bibliografikoa.

Lan bibliografikoak bi atal nagusi ditu: azterketa (orain-txe abiatu dugun hau) eta horren aurretik bilketa. Informazioaren bila ibili ohi gara, eta ez iturburu bakarrean. Hona 2013ko emaitzak nola inguratu ditugun:

- Argitaletxeen eskutik kopuru osoaren %32 lortu dugu.
- Liburutegien bidez (bereziki Koldo Mitxelena eta Donostiako Udal Liburutegia) %18.
- ISBN eta ELSNko fitxategiak aztertuz informazioaren %37,5 inguratu dugu.
- Internetetik %12,5.

Harrigarri gerta dakioke norbaiti hainbeste lekutatik informazioa erdietsi beharra. Neuri ere bai, eta uste dut hori bera badela gure editorialgintzaren argazkia: liburu argitaratzaile asko ez dira ez editorial ez profesional. Bere burua profesionaltzat daukaten batzuek (ez noa izenik ematera)

Lan bibliografikoak bi atal nagusi ditu: azterketa eta horren aurretik bilketa. Informazioaren bila ibili ohi gara, eta ez iturburu bakarrean

ez dute informaziorik ematen ISBNri ez bada, eta kanpoko argitaletxe askok Madrilen dute lege gordailua. Bestela esan, informatzaile bakarra argitaletxea duenak jai du.

Bilaketa eta bilketa horren emaitza bere osoan Jakinen web-gunean kontsulta daiteke. Azterketarako aintzat hartu ditugun tituluak baino gehiago daude han: hemen ISBN daukate-nak bakarrik aztertu ditugu, baina badira beste asko nortasun agiri hori gabe ere liburu direnak. Eduki aldetik interesgarri diren ISBN gabekoak ere zerrendan erantsi ditugu, hortaz; arrazoi bategatik edo besteagatik interesgarriak direlako.

XXI. mendeko tituluak

Ondoko taulari aurreko lerroetan egin diogu aipamena. Nori berea, hor doa hiru zutabetan XXI. mendeko ekoizpena tituluak: alegia, 14 urtetan, gure kalkuluetan, guztira 27.770 titulu argitaratu dira; 25.632 titulu Conectakoen ustez; eta 23.417 PEELren arabera. Eskaileran behera bezala, 2.000 titulu jaitsiz doa batetik bestera.

<i>Iturria</i>	<i>PEEL</i>	<i>Precisa / Conecta</i>	<i>Joan Mari Torrealdai</i>
2000	1.425	1.589	1.519
2001	1.326	1.621	1.488
2002	1.342	1.588	1.667
2003	1.487	1.576	1.949
2004	1.904	1.584	1.859
2005	1.793	2.094	2.098
2006	1.525	1.710	1.873
2007	1.552	2.009	2.173
2008	2.156	2.094	2.597
2009	2.040	2.022	2.363
2010	1.852	2.006	2.111
2011	1.809	1.942	2.246
2012	1.810	1.985	2.005
2013	1.396	1.812	1.822

Argitaratzaileen jarduna

Ekoizle edo argitaratzaileen izaerari eta jardunari buruzko hainbat zertzelada bilduko ditugu hemen.

Argitaletxe nagusien ekoizpena: 970 titulu

Aitzin ohar gisa, esan behar da inguruko kulturekin alderatuta argitaletxe handi-handirik ez dagoela Euskal Herrian. Ehundik gora titulu 2013an argitara emandakoak hiru dira bakarrik, batera zenbatuta lehen edizioa eta berrargitalpena zein berrinprimaketa.

Lehen hamar horietan, bestalde, produkzioaren aldetik alde nabariak daude, 217 titulutik 56ra baitoa alde. Esan dezadan, zehazte aldera, edizio pribatua soilki kontsideratzen dugula hemen.

Hamar nagusi horiek ekoizpen osoaren %53 ekoitzi dute, iaz baino gutxiago: puntu eta erdi, edo 123 titulu gutxiago.

Azken urteotan egonkortzen ari da multzo honetako ki-deen osaera. Bertoko eta kanpokoan artekoaz ari naiz. Iaz bezala, aurten hamarretik sei dira etxe nagusia kanpoan dutenak, Espainiako estatuan, alegia. Hamarren segidakoak, hain zuzen ere, hamaikagarrena eta hamabigarrena ere, kanpokoak dira: Susaeta eta Vicens Vives.

Horrela, bada, iaz bezala aurten, bitan banatzen da hamarreko multzo hori. Bertokoak: Elkar, Ikaselkar, Erein eta Tarttalo; eta kanpokoak: Edelvives-Ibaizabal, Anaya-Haritza, Santillana-Zubia, Edebé-Giltza, Everest-Aizkorri eta Bruño.

Eta nola banatzen da hamarren arteko produkzioa? %51 vs %49 kanpotarren alde. Esanguratsua da, badenez, kanpokoak bertokoen gainetik egotea ekoizpenean, hain zuzen ere alde batekoak eta bestekoak editorial peto-petoak direnean. Euskalgintzaren imajinarioan ez da ohikoa irudi hori. Iruditzen zait euskaltzalea ez dagoela enteratuta ere.

Goragoko maila hartzen du kopuruetan (eta garrantzian!) bien arteko aldeak liburu mota jakin batzuetan. Produkzioaren kopuruan bertokoen gainetik kanpokoan agertzea datu kuantitatibo soilak izan daitezke. Ala ez. Nire ustez ez da, nagusitasun hori non mamitzen den kontuan hartuta, non eta euskalgintzaren birprodukzioan halako eragina eta pisua duten alorre-tan gertatzen baita: ikasmaterialetan eta gazteen liburuetan.

Gero sakonago aztertuko badugu ere, aurrera dezagun: haur eta gazteentzako liburuetan, kanpokoek %54 ekoitzi dute, eta bertokoe %46; eta batez ere: hezkuntza eta irakas-kuntza liburuetan, kanpoko profesionalak %60 ekoitzi dute eta bertoko editore profesionalak %32,6 (gainerako %7,4 hori profesional ez diren bertoko ekoizleen esku dago).

<i>Argitaletxea</i>	<i>Nobedadeak</i>	<i>Berrargitalpenak</i>	<i>Titulu kopurua</i>	<i>%</i>
Elkar	81	136	217	11,9
Edelvives-Ibaizabal	117	35	152	8,3
Ikaselkar	11	110	121	6,6
Anaya-Haritza	6	75	81	4,4
Bruño	60	15	75	4,1
Erein	47	28	75	4,1
Everest-Aizkorri	44	26	70	3,8
Ttarttalo	61	3	64	3,5
Santillana-Zubia	59	0	59	3,2
Edebé-Giltza	18	38	56	3,1
<i>Guztira</i>	<i>504</i>	<i>466</i>	<i>970</i>	<i>53,-</i>

Argitaratzaileen tipologia

<i>Argitaratzaile mota</i>	<i>Ekoizleak</i>	<i>Ekoizpena</i>	<i>%</i>
Bertoko argitaletxe pribatu komertziala	56	751	41,2
Kanpoko argitaletxeak	42	664	37,4
Argitaratzaile publikoa	39	90	5,-
Elkarte, talde, fundazio...	69	112	6,2
Irakaskuntzakoa	14	144	8,-
Besterik	22	57	2,2

Egunen batean liburu ekoizleen zerrenda osoa, izen eta produkzio, argitaratu beharko dut. Horrela ikusiko litzateke zein den heterogeneoa, heterogeneoa indarrez, jatorriz, gizarte kokapenez, izaeraz, helburuz. Horietako batzuek elkarrekin zer duten ere asmatzen ez da beti erraza.

Nolabaiteko homogeneousunaren bila, bospasei multzo eratu ditugu.

- Lehen multzoari izenburu luzea jarri diogu: «bertoko argitaletxe pribatu komertziala». Izan ere, lau ezaugarri dituzte multzo horretakoek: Euskal Herrian kokatzeaz

gainera, bertan dute erabakigunea; profesionalak edo joera horretakoak dira; merkatuan dihardute; pribatuak dira, enpresak edo antzekoak dira. Denetan lehena da hori, ohiko argitaletxeetatik hurbilena da: horietako batzuk argitaletxe peto-petoak dira, beste asko gutxiago, baina eman dezagun guztietan beren egitekoa edo misioa argitalpena dela.

- Bigarren multzoan jarri ditugu ‘kanpoko’ argitaletxeak. Sarri edo beti komatxoen artean markatu izan dut kanpokotasun hori, nahiz eta horietako askok hemen baduten filialen bat. Horien etxe nagusia euskal lurretatik kanpo kokatzen da, eta han dago erabakigunea, horra gakoa. Hori seinalatzea oso da garrantzizkoa, nolako materialkin lan egin duten kontuan hartuta.
- Hirugarren multzoan kokatzen direnak identifikatzeko errazak dira, erakundeak, edozein tamainatakoak izanda ere: gobernuak, albo erakundeak, udalak. Alegia, antolamendu politiko-administratiboetako erakundeak maila guztietan.
- Laugarren multzoan zerrenda luzea datorke, hor kokatzen baititugu elkarteak, fundazioak, taldeak..., hots, multzo guztiz heterogeneoa. Zer dute elkarrekin? Nahiz eta bere misioa ez izan, liburuak argitara eman dituzte.
- Irakaskuntzako alorrak unibertsitateak, publiko eta pribatu, eta eskolak hartzen ditu bere baitan.
- Eta ‘bestelakoak’, azkenik, egile editore eta beste.

Laukian informazio hori guztia laburbildurik dago, argitaratzaile multzo bakoitzaren ondoan ematen baitira ekoizle kopurua, titulu kopurua eta multzo bakoitzaren pisua edo indarra ekoizpen osoan.

Bertokoak eta kanpokoak elkarren lehian?

Egungo editorialgintzan bi multzo nagusiak –produkzioan ez eze, lerro editorialean eta liburugintzaren norabidean– aurreko laukiko lehen biak dira, hots, bertokoak eta kanpokoak

deituko ditugun horiek, guztietan profesionalenak, liburugintzara guztiz emanak. Bistakoa denez, bi multzoen arteko aldea zera da: jatorria, edo zehatzago esan, erabakigunea Euskal Herrian den ala kanpoan.

Bien arteko produkzio mota ikusita, ez zait iruditzen elkarren osagarri direnik, eta bai bata bestearen lehiakide eta alor batzuetan alternatiba.

Ekoizpenaren sailkapena bertoko eta kanpokoan artean

Gaia / Ekoizlea	Balio absolutuak			% bertikalak		% horizontalak	
	Bertoko	Kanpoko	Guztira	Bertoko	Kanpoko	Bertoko	Kanpoko
Ekoizpen osoa	750	665	1.415	100	100	53,-	47,-
HG	262	310	572	34,9	46,6	45,8	54,2
HI	173	320	493	23,-	48,1	35,-	65,-
HL	194	12	206	25,8	1,8	94,2	5,8
GG	57	7	64	7,6	1,-	89,-	11,-
AL	28	6	34	3,7	0,9	82,4	17,6
ZT	13	6	19	1,7	0,9	68,4	31,6
Besterik	23	1	24	3,-	0,1	95,8	4,2

Laukian informazio ugari sartu dugu, beti ere bi ekoizle mota horiei dagokiena. Ekoizpenaren azterketaz dihardugu, balio absolutuetan eta ehunekoetan, datu orokorrak eta gaien arabera sailkatuak emanez. Ehunekoak bi modutara eman ditugu, bertikalean eta horizontalean. Bertikalak zera azaltzen du: ekoizle mota bakoitzaren produkzio egitura zein den; eta horizontalak, bi ekoizleen artean zein den bakoitzaren ekarpena edo pisua.

Labur aritze aldera, puntu azpimarragarrienak bakarrik seinalatuko ditugu:

Ekoizpen osoa

- Urte osoko ekoizpenean bi ekoizle mota horiek dute pisu handiena; balio absolutuetan, bertokoek 750 titulu ekoitzi dituzte, eta kanpokoek 665, hots, %41 vs %36,4.
- Iaz bien arteko aldea aurrean baino txikiagoa izan zen, bi puntukoa, eta aurrean lau puntu eskasekoa. Edozein modutan ere, oso txikia iruditzen zait tarte hori, jokoan zer dagoen jakinda.

% bertikalak

Zutabeak bertikalki edo zutika irakurrita, ekoizle mota bakoitzaren ekoizpena nola egituratua dagoen agertzen da:

- Bertokoek liburu produzioaren egitura orekatuagoa daukate. Horien kasuan ere pisurik handiena ikasmaterialek eta gaztetxoentzako liburuak dute, jakina denez, baina ez kanpokoen pisu bera. Bertokoetan pisu hori %57,9 da.
- Kanpokoen produkzioan, aldiz, %94,7 hartzen du liburu mota berak. Esan nahi baita, kanpoko argitaletxeek euskaraz argitaratzen duten guzti-guztiaren %94,7 haur eta gazteentzako idatzitakoa dela, ikasmaterial gisa edo literatura gisa. Badago alderik, eta horren ondorioak argi islatzen dira beste gai multzoetan bakoitzak dakarren ekarpenean. Helduen literaturan, esate baterako, kanpoko editorialek apenas parte hartzen duten. Are gutxiago giza-gizarte zientzietan, edo aisiakoetan edo zientzian. Erdal editorialak ez dira euskal liburugintzan integratu: merkatu kautibora mugatzen dira, eta kito.

Kanpoko argitaletxeek euskaraz argitaratzen duten guzti-guztiaren %94,7 haur eta gazteentzako idatzitakoa da, ikasmaterial gisa edo literatura gisa

% horizontalak

Zutabea horizontalki edo etzanean irakurrita errealitatearen beste aurpegi bat erakutsi nahi da, bi ekoizle moten arteko erlazioarena hain zuzen.

- Ekoizpen osoan, bertokoek sei puntuz gainditu dute kanpokoena: %53 vs %47. Bai, titulu gehiago argitara eman dituzte bertokoek. Areago: alor eta eremu guztietan atera dute kanpokoek baino gehiago. Salbu eta bitan, bi inportanteenetan, guztia esate aldera. Bi horiek haur eta gazteentzako liburua eta hezkuntzakoa baitira. Biotan, kanpokoen produkzioa bertoko profesionalenaren gainetik dago.

- Haur eta gazteentzako ekoizpenean, kanpokoan emaitza bertokoena baino 8,4 puntu handiagoa da: %54,2 vs %45,8.
- Tarteare handiagoa da hezkuntza eta irakaskuntza sailan. Kanpokoek 30 puntutan gainditzen dute bertokoena, %65 vs %35. Bati baino gehiagori zer pentsaturik eman beharko lioke datu soilak ematen duen horrek. Niri neuri behintzat bai.

Mataza horren hari mutur ugarietz iaz aritu nintzen luze eta zabal, aipatu ditugun alderdi kuantitatiboek gainera kualitatiboak azpimarratzeko saio gisa. Gogoratze aldera aipatuko ditut apunte moduko hauek:

- Hezkuntza proiektuak lantzen dituzten argitaletxeetan gehienak kanpotarrak dira. Dozena-erdi bat hiruren aurka. Hori, euskaraz. Erdarazko hezkuntza proiektuetan albora-karga are handiagoa da. Tokitan gelditu da 80ko hamarkadako ametsa edo saioa, euskal curriculum propio eta beregain hura.
- Dozena-erdi bat hezkuntza proiektuak ehuneko handi batean espainiar ikuspegiz lantzen dute gure errealitatea, historia, esparru geografikoa, antolamendu administratibo-politikoa, Euskal Herriaren kontzeptua...
- Euskal Herriari dagokiona, hobe, Euskal Autonomia Erkidegoari dagokiona, erdal hezkuntza proiektuen ondoan atal bat da, Espainiarako moldaturiko proiektu orokorraren baitan txertatzen den atal hutsa, inoiz edo behin zertxobait moldatua edo egokitua.
- Bada salagarria den jarrera bat, maltzurra, engainagarria: bertokotzat agertzearen edo, egiletzak ezkutatu egin ohi dira sarri; euskal sorkuntzako liburu bailiran agertzearen, mozorroketaren teknika erabiltzen da: itzultzaileak moldatzaile edo egokitzaile gisa ager daitezke; eta, deskuidatuz gero, autore gisa ere bai, jatorrizkoei erantsiz. Trikimailu horiei esker (eta berariaz eransitako zati berriei ere), kanpokoan hezkuntza liburuetan %32,8 bakarrik litzateke itzulitako liburua, baina egiaz eta benetan itzulpenaren indarra hagitz handiagoa da.

- Jatorriak jatorri, edukiak eduki, hezkuntza proiektu guztiek gainditzen dute Eusko Jaurlaritzaren langa, abertzale izan ala izan sozialista gobernua (zer esan Nafarroako gobernuaren jarrerari buruz?).
- Ondorioz, kanpokoek eta bertokoek ez dute baldintza beretan lehiatzen. Haien merkatua zabala da, Espainiako autonomiak dira, hasteko. Itzulpenarekin edo moldapenarekin datoz, gero, bertokoentzat merkatu bakarra den gunera. Bertokoek, aldi berean, merkatu-prezio bera mantendu beharraz gain, prozesu osoa antolatu eta finantzatu behar dute hasieratik bukaerara: sorkuntza intelektuala, grafismoa, ilustrazioa; eta horren aurretik edo ondoren pedagogi taldeen eta irakasleen prestakuntza; eta, noski, merkatuan eragiteko marketin eta promozioa.

Eskaintza editoriala

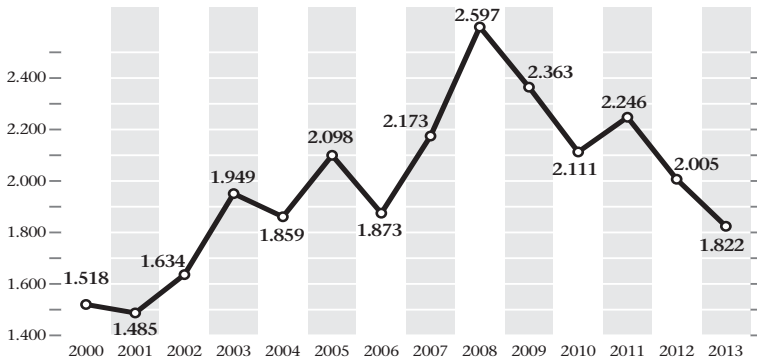
Argitaratzaileei bizkar eman eta horien emaitza material eta kuantitatiboez jardungo dugu jarraian. Baina ez horietaz bakarrik. Hainbat ezaugarri arakatuko ditugu, hala nola, titulu kopurua, liburuen jatorri kronologikoa eta linguistikoa.

Urte bakarreko zifrak informazio gutxi ematen duela eta, aurreko urteetako datuekin alderatuko ditugu. Eboluzioaren baitan kokatzen da hobekien urte bakoitzaren posizioa eta indarra.

1.822 titulu, aspaldiko gutxien

Iaz ere izenburu bera erantsi genion orduko kopuruari. Baina aurrean iaz baino egia handiagoa da 'aspaldiko gutxien' hori. 2002az geroztik, tituluz orain baino gorago ibili gara beti, laukiak islatzen duenez.

Zehatzago aztertzekoa da, baina ematen du krisi ekonomikoarekin zerikusirik baduela urtez urte (salbuespen bakarrekin) gertatzen den jaitsiera horrek, 2008tik aurrera gertatzen baita.

Paperezko liburuaren jaitsiera ez du digitalak berdindu, ez erremediatu. Liburu digitalak ez du indarririk hartu.

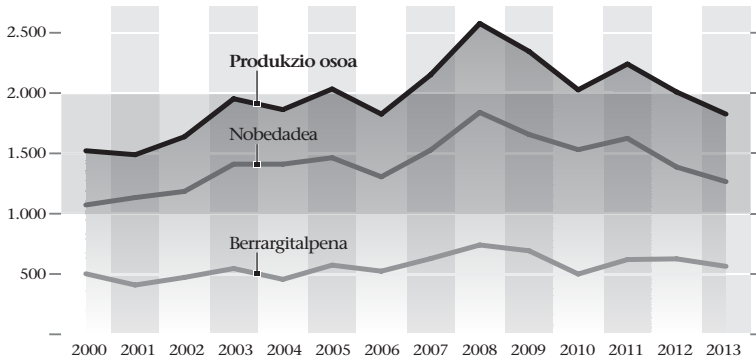
Liburu mota	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Analogikoa	2.084	1.869	2.161	2.507	2.149	1.884	2.083	1.902	1.696
Digitala	14	4	12	90	214	227	163	103	126
Guztira	2.098	1.873	2.173	2.597	2.363	2.111	2.246	2.005	1.822

Nobedadeak eta berrargitalpenak

Produkzio osoan, lehen edizioko liburuak edo nobedadeak dira nagusi, noski: 1.262, ekoizpenaren %69. XXI. mendeko nobedadeen batez bestekoa altuxeagoa da: %72.

Nobedadeetan, bereizi behar dira euskaraz sortuak eta euskarara ekarriak edo itzulpenak. Aurtengo edizioan, jatorrizko liburua baino gehiago indartu da itzulpena. %57 da jatorrizkoa eta %43 itzultakoa. Ez dakit zer den asko eta zer gutxi, baina XXI. mendeko urte guztietan itzulpenaren maila goren aurtengoa izan da, batez bestekoa baino 5,5 puntu altuagoa.

Nobedade ez direnak berrargitalpen dira, jakina: 560. Zehatzago esanda, berrinprimaketa edo berrargitalpen. Gure kasuan, egia esan, berrinprimaketak askoz ugariago dira berrargitalpenak baino, baina guk ez ditugu hemen bereizten. Hortaz, berrinprimaketaren eta propioki berrargitalpenaren indarra urteko ekoizpenaren %31 da; mende berriko batez bestekoa baino hiru puntu gehiago.

Berrargitalpenaren azterketan asko findu beharko litzateke, argialetxeen artean bereiziz, liburu motak desberdinduz. Badira gurean liburu berri soila lantzen duten editorialak, eta badira liburu sail bat baino gehiago ia batere argitalpenik gabe, gero ikusiko dugunez. Berrargitalpenik eza ez da batere seinale ona, ez eta sana. Berrargitalpenak kultura baten egonkortasuna, trinkotasuna, birproduktzio gaitasuna adierazten du. Berrargitalpen gabeko edizio politika askoren azpian *fuite en avant* delakoa ezkuta daiteke, *best seller*-aren mirakuluaren peskiza, edo subentzioekiko morrontza. Gaia nik baino sako-nago ezagutzen duen lagun batek dio diru laguntzekiko menpekotasuna lehenbizi jarri beharko nukeela, eta ez hirugarren.

Urtea	Nobedadea	Berrargitalpena
2000	70,4	29,6
2001	76,1	23,9
2002	72,3	27,7
2003	72,2	27,8
2004	75,7	24,3
2005	71,9	28,1
2006	71,5	28,5
2007	71,-	29,-
2008	71,-	29,-
2009	71,-	29,-
2010	75,5	24,5
2011	72,5	27,5
2012	69,-	31,-
2013	69,-	31,-
Batez beste	72,-	28,-

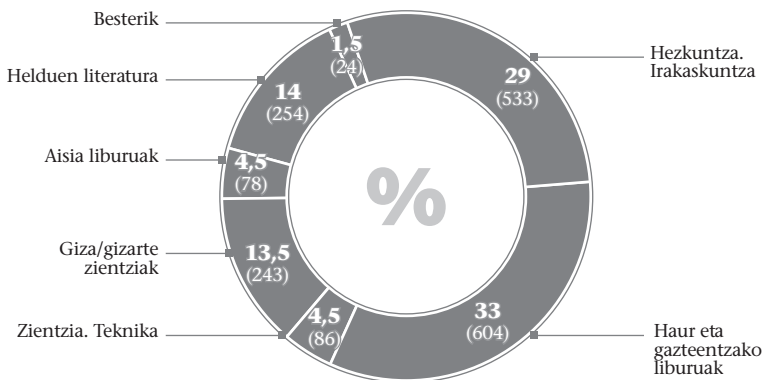
Ekoizpen tematikoa

Hirugarren atal honetan, hirugarren ikuspegi bat landuko dugu, argitaletxeen jarduna eta horien emaitza kuantitatiboa erreparatu eta gero. Ekoizpen tematikoa da oraingo azterlana.

Argitaratzaileek ekoitzi dituzten gaiak sailkatu ohi ditugu aurrena, titulu bakoitza sail banatan kokatuz. Zortzi sail bereizi ohi ditugu urtero: haur eta gazteentzako liburuak, hezkuntza eta irakaskuntzako liburuak, helduen literatur liburuak, giza eta gizarte zientzietako liburuak, zientzia eta teknika alorretako liburuak, aisia liburuak, orotarikoak eta erlijio liburuak. Horra zortziak, baina guztiak barik horietako sei hornituenak jorratuko ditugu hemen.

Ohikoak eta urterokoak dira gai sailkapenok, noski. Aurten, ordea, nobedade pare bat badago urterokoa hausten duena, hain zuzen: aspaldiko partez, hezkuntza liburua barik haur eta gazteentzako liburua da lehena ekoizpenean. Hori bat. Eta bestea: literaturak aurrea hartu dio giza-gizarte zientziari.

Puntuok banan-banan aletzeari ekin aurretik, on da bere osotasunean ikustea. Grafikoak eta laukiak, bakoitzak bere modura, errealitate bera ematen digute bi-biek, urteko ekoizpen osoa balio absolutuetan eta erlatiboetan. Laukian beste erreferente bat sartu dugu, 2000. urtea, mende berriko lehen urtearekiko zertan gauden antzemate aldera, zerk egin duen gora eta zerk behera.

<i>Gai multzoa</i>	<i>Zenbaki absolutuak</i>	<i>%</i>	<i>2013/2000</i>
Haur eta gazteentzako liburuak	604	33,-	+ 42,-
Hezkuntza/Irakaskuntza	533	29,-	+ 63,-
Helduen literatura	254	14,-	- 9,-
Giza/Gizarte zientziak	243	13,5	- 9,-
Zientzia/Teknika	86	4,5	+ 45,-

Ekoizpen tematiko sailkatuta igaro aurretik, ohar bat: gai sail bakoitzean taula konpaktu bat ageri da, informazioz bete-betea. Gaiari dagokion laburpen osoa biltzea du asmo: azken bost urteotako eboluzioa kontzeptu guztietan, hala nola, tituluetan, ekoizpenarekiko ehunekoan, urtetik urterako eboluzio alderatua, itzulpenaren eta berrargitalpenaren pisua urte bakoitzean, orrialde kopuru orokorra eta urteko liburuaren orrialde tamaina. Hots, zehaztasuna eta ikuspegi, begiratu laburra eta luzea, biak batera.

Haur eta gazteentzako argitalpenak: 604 titulu

	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Haur/Gazte</i>	514	603	648	575	604
Ekoizpenaren %	22,-	28,-	29,-	28,5	33,-
Urtetik urtera % Δ	-21,2	11,8	7,4	-11,-	5,-
Itzulpenen %	43,6	59,5	66,-	75,-	79,-
Berrargitalpenen %	39,7	30,5	38,-	34,-	34,-
Orrialde kopurua	35.635	45.267	48.307	43.421	46.519
Orrialde kopurua liburuko	69,3	75	74,5	75,5	77

Arestian seinalaturikoa aipatuz hasiko naiz, alegia, liburu mota honek, 2010ean bezala bestalde, aurrea hartu diola lehen postuan ohikoa den hezkuntzako liburuari. Bi arrazoiengatik: batetik, eta batez ere, hezkuntza liburuaren titulu kopurua jaitsi egin delako; eta, bestetik, titulu gutxi batzuetan gora egin duelako beronek: 29 titulu hazi da, eta 3.000 orrialde. Liburu mota honen indarra aurten handia da ekoizpenaren baitan: %33.

Liburu mota honetan, itzulpenaren pisua beti izan da handia, arrazoi bat baino gehiago tarteko. 2013an aurrekoan baino lau puntu handiagoa da itzulitako liburuaren kopurua: %79. Esan behar da euskaraz sorturikoa baino dezente

handiagoa dela bai hemengo editorialen kasuan eta bai kanpokoetan. Baina ez da bietan berdin: bertokoen %69,5 da itzulitakoa, eta kanpokoien kasuan, %89,5.

Berrargitalpenak pisu dezentea du (%34), egonkorra da; eta, hala ere, seguruenik, produkzioan beharko lukeena baino apalagoa, liburuen izaera eta helmuga kontuan izanda.

Hezkuntza eta irakaskuntza: 533 titulu

	2009	2010	2011	2012	2013
Hezkuntza/Irakaskuntza	750	525	725	727	533
Ekoizpenaren %	32, -	24,3	32, -	36, -	29, -
Urtetik urtera %Δ	-14,6	-34,3	38,1	0,3	-26,7
Itzulpenen %	30,6	17,7	17, -	21,5	27, -
Berrargitalpenen %	47,9	43,4	37, -	45, -	49,5
Orrialde kopurua	91.732	63.272	87.908	88.162	65.651
Orrialde kopurua liburuko	122,3	120,5	121,2	121,2	123

Aurtengo ustekabea izan da liburu mota honek hainbeste titulu eta orrialde galdu izana: 194 titulu gutxiago editatu dira eta 22.511 orrialde gutxiago inprimatu, nahiz eta orain ere bera izan orrialde gehien duen saila. Ez dakit argitaraldi

Aurtengo ustekabea izan da hezkuntza liburuak hainbeste titulu eta orrialde galdu izana: 194 titulu gutxiago editatu dira eta 22.511 orrialde gutxiago inprimatu

zikloekin edo testu berrien merkaturatzearekin zerikusirik barden, baina ohartzekoa da, bai, 2010ean fenomeno bera gertatu zela, balio bertsu eta guzti.

Aurtengo ekoizpenean, honen pisuak zazpi puntu galdu ditu.

Itzulpenaren pisua, bestalde, sekula baino handiagoa da sailean: %27. Nahiz eta ez jakin aski altua den ala ez, ziur naiz, hori bai, ez dela fidagarria. Konbentziturik

nago altuagoa dela testuaren egiazko itzulpena, askoz ere. Bertoko argitaletxeen itzulpen maila %10 da. Eta kanpokoek %33 aitortzen dute. Ez da datu erreala, ahalegin guztia egiten baita, itzulitakoa edo birmoldaturikoa izanik ere, guztiz berriaren

itxura eman dezan. Teknikoki liburua berria izan daiteke, bai, baina testuaren %80 edo %90 itzulitakoa, hori ere bai.

Liburu mota honek berrargitalpen maila altua du, eta aurreten are altuagoa: %49,5. Merkatua, jada egonkorturik egoteaz gain, haziz doan seinale. Hemengo ekoizleek nabarmen gehiago berrargitaratzen dute (%77,5) kanpokoen aldean (%40). Datu seinalagarria hori ere.

Barne sailkapena

Ekoi zpena azpisailetan zehaztuz gero, urteroko argazki bera errepikatzen da, gorabehera txikiekin. Lehen Hezkuntzaren nagusitasuna agertzen da beti gailen edo goren.

Didaktika. Pedagogia. Orientabideak.....	3, -
Hezkuntzaren antolakuntza.....	2,5
Haur eskola. Oinarrizko irakaskuntza.....	22, -
Lehen Hezkuntza.....	46, -
Derrigorrezko Bigarren Hezkuntza.....	21, -
Besterik.....	5,5
	%100

Helduen literatura: 254 titulu

	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Helduen literatura</i>	382	295	302	267	254
Ekoi zpenaren %	16, -	14,5	13,5	13,5	14, -
Urtetik urtera %Δ	24,2	-23,2	2,4	-11,6	-4,9
Itzulpenen %	15,9	16,5	23, -	24, -	25,5
Berrargitalpenen %	22, -	24,3	21, -	21,7	24,5
Orrialde kopurua	58.092	41.346	50.292	48.531	42.992
Orrialde kopurua liburuko	152	140,1	166,5	181,9	169,2

Ia bost puntuko jaitsiera izan du literatur liburuak: 13 titulu eta 5.539 orrialde gutxiago iaz baino. Beste batzuek baino gutxiago galdu duenez, bere pisuak puntu erdi gora egin du. Kontsolamendu eskasa da hori, ordea. Liburu honen arazoa da, arazorik baldin bada behintzat, azken bost urteotan 100 titulutik gora galdu duela. Jaitsiera hori arazo larri bezala aurkeztu ahal izatekotan, bi kontrapuntu hartu beharko lirateke kontuan, biak oso inportanteak, inportanteenak: bat,

liburuen kalitatea; eta bi, liburuen ale kopurua. Izan bailiteke, izan litekeenez, gutxiago argitaratu arren literatur maila gorena izatea eta, gainera, sozialki guztiz hedatua. Bego esanda edo idatzita, nahiz eta ni neu sekula ez naizen ariketa horretan sartu, ez sartuko.

Literatur liburu berrietan, lautik bat da itzulitakoa: %25,5, iaz baino puntu eta erdi gehiago; duela bost urte baino 10 puntu altuago dago aurten itzulpena. Hori ere bada esanguratsua.

Berrargitalpenean ere ez dugu sorpresarik, pittin bat gora egin badu ere (%24,5). Desiragarria litzateke berrargitalpenaren indar handiagoa. Olerkiak apenas duen berrargitalpenak suposatzen duen bigarren bizitza hori. Ipuina eta eleberria hobetoxeago dabilta, hirutik bat berriro inprimatzen baita.

Generoka

Eleberria. Ipuina.....	63, -
Olerkia.....	19,2
Antzerkia.....	2,3
Herri-literatura. Bertsoa.....	5,5
Saioa. Poligrafiak.....	4,5
Biografia. Kronika. Memoriak. Historia....	1,5
Besterik.....	4, -
	%100

Generoen banaketan ez da espero behar aldaketa handirik, urteotako ibilbidea aintzat hartuta. Aurten narratiba eta olerkia, biak hazi dira, seinatzen bat puntu. Seinaturik uzten dugu, baina ez da azpimarratzeko datua.

Giza eta gizarte zientziak: 243 titulu

	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Giza/Gizarte</i>	448	403	362	270	243
Ekoizpenaren %	19, -	19, -	16, -	13,5	13,5
Urtetik urtera %Δ	-9,6	-13, -	-10,2	-25,4	-10, -
Itzulpenen %	18, -	24,3	19, -	27,5	21, -
Berrargitalpenen %	5,8	6,9	7, -	9, -	7,5
Orrialde kopurua	85.373	85.225	74.803	53.543	46.498
Orrialde kopurua liburuko	190,5	211,4	206,6	198,3	191,3

Hirugarren lekutik laugarrenera jaitsi da liburu mota hau. Hamar puntu apaldu da aurreko urtetik, baina ez da hori larriena, baizik eta jaitsierak duen urteroko joera negatiboa. Alegia, iaztik urte bakarrean 17 titulu eta 7.000 orrialde galtzea huskeriatzat jo liteke, gertatuko ez balitz duela bost urte (2009) baino 205 titulu gutxiago eta 38.775 orrialde gutxiago argitaratu dela 2013an. 2008tik hona, erdia eta gehiago galdu du giza eta gizarte zientzietako liburuak, bai titulutan eta bai orrialde kopuruan.

Beheranzko joera hori gutxienez sintomatikoa da. Iaz nioen ez zela datu estatistiko soila, baizik eta gure porrotaren sintoma, edota isla. Euskal liburuaren gure kontsumoa guztiz diglosikoa da, desorekatua, sakontasun eska-sekoa, alor batzuetara mugatua. Berriz diot: amestu genuen euskalgintza orekatu eta normalizatua, heldua, beregaina, ez da biharko.

Giza eta gizarte zientzietako liburuaren beheranzko joera sintomatikoa da. Ez da datu estatistiko soila, baizik eta gure porrotaren sintoma, edota isla

Barne sailkapena

Filosofia eta psikologia.....	6,5
Soziologia eta estatistika.....	18,-
Zientzia politikoak eta ekonomikoak.....	8,-
Zuzenbidea. Administrazioa.....	2,-
Gizarte segurantz. Seguruak.....	2,-
Linguistika eta filologia.....	15,5
Historiaurrea.....	4,-
Historia eta biografiak.....	13,-
Etnologia. Herri literatura.....	6,-
Edertia.....	15,-
Hirigintza eta arkitektura.....	6,-
Besterik.....	4,-

%100

Zerrenda luze hori eta ondoko ehunekoak egiazkoak dira, baina engainagarriak izan daitezke, baldin eta alor bakoitza edukiz hornitua daukagula uste badugu. Izan ere, dimentsio erreala beste bat da: 243 titulu dira soilki, eta gai eremuak bizi sozial, kultural eta intelektualeko alor gehientxoak hartzen ditu bere baitan. Dosi txikiz elikatzen da azpisail bakoitza. Arrakasta sozial gutxikoa ere bada liburu mota hau, berrargitalpenaren frogak neurgailu bezala balio baldin badu behintzat.

Gainerakoak

Gainerakoetan, zientzia eta teknika alorrekoak, aisiakoak, erlijioak eta orotarikoak sar daitezke. Trinkotasun gutxi dute horietako batzuek. Hornituentxoak diren bi liburu mota aipatuko ditugu, soilki bi: zientzia-teknika liburuak eta aisiakoak.

Zientzia eta teknika: 86 titulu

	2009	2010	2011	2012	2013
Zientzia/Teknika	149	173	112	83	86
ekoizpenaren %	6, -	8,6	5, -	4, -	4,5
Urtetik urtera %Δ	-1,4	23,6	-35,-	-25,9	3,6
Itzulpenen %	25, -	29,5	18, -	28, -	18,5
Berrargitalpenen %	9,3	4,6	13, -	10,8	5,8
Orrialde kopurua	27.313	19.845	15.375	12.690	10.339
Orrialde kopurua liburuko	188,3	114,7	137,2	152,8	120,2

Aurreko urteko kopurutan gaude ia-ia. Hori bai, duela lauzpabost urte oraingo bikoitza argitaratzen zen alor berean. Bizialdi bakarreko liburuak da gainera, berrargitalpenik gabea.

Zientzia. Kultura.....	8, -
Zientzia zehatzak.....	22, -
Natur zientziak.....	4,5
Ingeniaritza. Teknologia. Industriak.....	29, -
Medikuntza.....	25,5
Ingurumena.....	6, -
Besterik.....	5, -
	%100

Edukietan, ingeniari-tza eta teknologia alorrekoak dira erabilienak; eta segidan, medikuntza eta zientzia zehatzetakoak.

Aisia liburuak: 78 titulu

Musika.....	12, -
Argazkia.....	23, -
Jolasa. Jokoa. Kirola. Atletismoa.....	16,5
Ikuskizunak (antzerkia, zinema.....)	7,5
Kiosko literatura.....	41, -
	<i>%100</i>

Titulutan gora egin du aisia liburuak, batez ere kiosko literaturan eta argazki liburutan.

Aurrekoetan bezala, liburu mota honen kontsumoak edo kontsumorik ezak gure diglosiaren sakona salatzen du, erdaraz elikatzen baikara aisiako produktuetan. Aisiakoetan, zientziakoetan eta gizartekoetan. 🐝

2013ko LIBURUAK: GAI SAILKAPENA

Sailak	Zenb. abs.	%
0. OROTARIKOAK	628	34,5
— Zientzia eta kulturaren oinarri orokorrak. Bibliografia.		
Katalogoak. Bibliotekonomia. Entziklopediak. Kazetaritza.		
Museoak	24	1,5
— Haur eta gazteentzako argitalpenak	604	33, -
1. FILOSOFIA	25	1,5
— Metafisika. Ontologia. Estetika. Filosofia sistemak. Psikologia.		
Logika. Etika	25	1,5
2. ERLIJIOA. TEOLOGIA	7	0,5
— Berezko teologia. Biblia. Kristologia. Mariologia. Teologia morala.		
Liturgia. Pastoral teologia. Eliza. Kristauez besteko erlijioak	7	0,5
3. GIZARTE ZIENTZIAK	621	33,5
— Soziologia. Estatistika. Demografia. Politika. Ekonomia.		
Zuzenbidea. Herri administrazioa. Gizarte laguntza. Etnologia	88	4,5
— Hezkuntza. Irakaskuntza. Heziketa. Pedagogia	533	29, -
5. ZIENTZIA HUTSAK. ZIENTZIA ZEHATZAK ETA NATURALAK	23	1,5
— Matematikak. Astronomia. Fisika. Kimika. Geologia. Metereologia.		
Paleontologia. Biologia. Botanika. Zoologia	23	1,5
6. ZIENTZIA APLIKATUAK. MEDIKUNTZA. TEKNIKA	56	3, -
— Medikuntza. Ingeniaritza. Teknika. Nekazaritza. Basogintza.		
Zooteknia. Etxeko ekonomia. Industria. Zenbait industria eta lanbide.		
Eraikuntza. Sukaldaritza	56	3, -
7. EDERTIA. JOLASAK. KIROLAK	128	7, -
— Edertia. Estetika. Hirigintza. Arkitektura. Eskultura. Marrazketa.		
Margogintza. Argazkigintza. Musika	115	6, -
— Jostaldiak. Jolas eta jokoak. Kirolak	13	1, -
8. FILOLOGIA. LITERATURA	292	16, -
— Hizkuntzalaritza. Filologia	38	2, -
— Literatura. Literatur generoak	254	14, -
9. BIOGRAFIA. KONDAIRA	42	2,5
— Biografiak	13	1, -
— Kondaira	29	1,5
GUZTIRA	1.822	100

Euskal digitalizazioa 2011-2013

Gerardo Luzuriaga

*Eusko Jaurlaritzaren Ekonomiaren Garapen eta
Lehiakortasun Saileko dokumentalista*

Roberto Kerexeta

Euskadiko Artxibo Historikoko teknikaria

Artikulu hau euskal digitalizazioari buruzko laugarrena da. Aurreko hiru artikuluotako ildo beretik (Jakin 160, 2007; Jakin 172, 2009; Jakin 185, 2011), laugarren honetan ere Euskal Herriko egitasmo digitalen ezaugarriak eta sareko funts digitalizatu nagusiak zerrendatu eta aztertu ditugu. Azken buruan, Euskal Herriko liburutegi digitalen ikuspegi orokorra eskaintzea dugu xede ikerketa-lerro honekin.

Laugarren artikulua, beraz, eta paperean argitaratuko den azkena, gainera. Izan ere, liburutegi digitalen katalogo honek digitalerako jauzia egingo du laster: 2015etik aurrera berezko espazioa izango du Jakinen webgunean, 'Liburu Behatokia' atalean. Esan beharrik ez, ingurune digitalak kontsultak egiteko bidea erraztu, azkartu eta aberastuko du. Bestalde, informazioaren eguneratzea jarraitua izango da, bi urtetik behingo artikuluari itxaron beharrik gabe, orain arte bezala. Ziu gaude urrats horrek ikerketa-lerro honen ahalmena eta kalitatea asko hobetuko dituela.

Horrenbestez, euskal digitalizazioaren egoeraren errepa-soari helduz, behartuta gaude aurreko artikuluetan aipatutako bi alderdi orain ere nabarmentzera: lehenengoa, erakunde gehienetan digitalizatzeko aurrekontuak murriztu egin direla;

eta bigarrena, eremu horretan koordinazioa eta erantzukizuna bere gain hartuko duen erakunde baten falta sumatzen jarraitzen dugula: Euskal Liburutegi Nazionala, alegia.

Digitalizazioaren eremua oso zabala da, gero eta zabalagoa. Hasiera-hasieratik liburu eta liburutegien ikuspuntutik soilik aztertu dugu digitalizazioaren gaia; baina zalantzarik gabe digitalizazioaren esanahia askoz zabalagoa da, lotura zuzena dauka edozein motatako informazioarekin. Hortaz, digitalizazioak ia-ia ez dauka mugarik, hamaika alderdirekin harreman zuzena baitauka; artikulua honetan liburuen eta liburutegien ikuspuntutik soilik jorratuko dugu.

Alabaina, salbuespen gisa aparte jorratzea merezi duten bi atal gain-gainetik ukituko ditugu: e-administrazioa eta digitalizazioaren kontserbazioa.

Administrazio elektronikoa (e-administrazioa)

Urte batzuetatik hona, administrazio publikoa eta enpresa pribatuak murgilduta daude administrazio elektronikoa, aldatuta ugari gertatzen ari dira. Egia da hasierako urratsetan gaudela, eta bidea markatzea baino askoz gehiago ez dugula egin oraindik; baina oinarriak jarrita daude benetako jauzi elektronikoa edozein momentutan emateko.

Etorkizuna, ezberrik gabe, e-administrazioa da, paperezko dokumentuak eta espedienteak dokumentu elektronikoei bidea egiten ari zaizkie. Jadanik leku askotan, dokumentuak erregistratzen diren unetik espedientea itxi arte elektronikoki kudeatzen dira, eta prozesu horretan gehitzen diren agiriak euskarri elektronikoa daude.

Administrazio eta enpresetan lan egiteko modua aldatzen ari da, agian ez batzuek nahi genukeen moduan, baina aldatzen ari da, eta emaitzak agerian daude. Ezagutu izan ditugun kutxez betetako artxiboak errepositorio digital bihurtzen ari dira. Informazio guztia administratzaile digitalek gordetzen dute fitxategi digitaletan. Etorkizuna horixe da, zalantzarik gabe; abantaila ugari dauzka, eta ez soilik espazio fisikoa irabaztearena.

EAEko eta Nafarroako Gobernuek aplikazio informatikoak informazio irekia izan daitezen eta beroriek berrerabiltzeko arau ugari indarrean jartzen ari dira. Eusko Jaurlaritzak agerian jarri du kode irekiko biltegi bat berrerabilpena errazteko. Aplikazioak irekiak izango dira eta, hortaz, informazioa berrerabili ahal izango da, baita aplikazio informatikoak ere; horrek, kostuak murrizteaz gain, baliabide publikoak modu razionalean eta errazagoan erabiltzea dauka helburu.

Digitalizazioaren kontserbazioa

Digitalizazioaren kontserbazioari buruz, hona hemen bi zertzelada. Papiroa, pergamina eta papera denboran zehar kontserbatu dira; ez dena, jakina, baina kopuru handi batean XXI. mendera arte heldu zaizkigu, oro har, oso egoera onean. Aitzitik, dokumentu digitalen kontserbazioa ez dago bermatuta, hainbat arriskuren aurrean gaude. Kontrakoa iruditu arren, euskarri digitala oso egoera ahulean dago, material digitalen kontserbazioa kolokan dago, eta ahalegin handia egin behar da alderdi garrantzitsu horretan. Inprimatutako materialaren iraupena aspalditik bermatuta dago legeen bitartez; adibidez, inprentek derrigorrean liburutegi nazionalean ale bat utzi behar dute; baina, zoritxarrez, dokumentu digitalekin ez dago ezer araututa, euskarri berri horiekin legeak ez du ezer agintzen.

Erakunde ugari inbertitzen dute dokumentuak digitalizatzen, baina horretan inbertitzea bezain beharrezkoa eta ezinbestekoa da kontserbazioan inbertitzea, eta oso erakunde gutxi konturatzen da horretaz, oso diru gutxi inbertitzen

Erakunde ugari inbertitzen dute dokumentuak digitalizatzen, baina horretan inbertitzea bezain beharrezkoa eta ezinbestekoa da kontserbazioan inbertitzea

baita kontserbazioan. Eredu gisa aipatuko dugu duela gutxi abian jarritako Clockss proiektua, zeinak eduki digitalak egoera onean kontserbatzea daukan helburu.

Kontserbazioan, hiru arrisku nagusi aipatuko ditugu. Lehen, formatuen zahartzea; denbora igaro ahala, pentsatzen duguna baino azkarrago, formatuak zaharkituak geratzen dira: testuak, irudiak, datu-baseak edota webguneetako agiriak kontsultaezin bihurtzen dira, aplikazio informatikoak zahartu egiten baitira. Jadanik hori denoi gertatu zaigu noiz-bait; hortaz, oso ondo eta erraz ulertzen dugu zer gerta daitekeen urte gutxi batzuk barru orain digitalizatuta dauzkagun dokumentuekin: aplikazio informatikoak zahartu direlako dokumentuak erabilezinak izatea, alegia.

Bigarrena euskarri fisikoen hondatzeari lotuta dagoena da, eta horrek informazioaren galera dakar.

Hirugarrena: gaur egun milioika agiri eta webgune daude sarean hainbat euskarritan (testu, irudi, soinu, bideo...). Hortaz, ez da harritzekoa Interneteko informazio ugari sortzen den moduan desagertzea, bertan behera erabat abandonaturik uztea; hots, egunero ehunka webgune abandonatzen dira eta informazioa desagertzen da.

Liburu elektronikoak (ebookak)

Digitalizazioaren eta liburu elektronikoaren bilakaera aurrera doa, agian ez hasiera batean pentsa genezakeen abiaduran, euskal liburu elektronikoak ez baitu espero zen goraldirik izan; baina, ezbairik gabe, prozesua aurrera doa. Batek baino gehiagok pentsatuko du XV. mendean inprentak eskuizkribuak baztertu zituen uneak bat-bateko bilakaera izan zuela. Bada ez, inprentaren prozesua ere ez zen izan egun batetik besterakoa, bilakaera luzea izan zen; areago, lehenengo belaunaldietako inpresoek (inkunableak), nahiz eta inprentan sortutako liburuak izan, eskuizkribuen ezaugarri eta itxura gorde zuten. Hamarkadak eta hamarkadak igaro behar izan ziren inprentako liburuek eskuizkribuak baztertzeko.

Gure ustez, antzeko zerbait gertatzen ari zaigu liburu elektronikoekin. Merkatuaren kontua da, merkatuari interesatzen zaionean emango da benetako jauzia. Duela bostehun urte inkunableek liburuen merkaturia ere kolokan jarri zuten, inprentak kolokan jarri zuten garai hartako eskuizkribuen negozioa. Langile, monje eta dirua jartzen zuten jabeek Guttenbergen asmakizunarekin ere moldatu behar izan zuten. Ezin dugu ahaztu inprentaren asmakizunak liburuen prezioa merkatu zuela; hasieran behintzat liburuen mundua hankaz gora jarri zuten.

Gaur egun, liburuen esparruko merkaturia krisi larrian dago, liburu tradizionalen negozioa ez doa ondo, oso une gogorak bizi izaten ari gara. 2008tik hona, munduan liburuen salmentak %18ko galera izan du; liburu elektronikoak, berriz, gorantz egin du. 2012 eta 2013 urteen artean liburu elektronikoak %3 baino gehiagoko gorakada izan du. Dena den, Euskal Herrian oraindik ez da sumatzen negozio ekonomikorik, inondik inora; nahiz eta UEUk eta beste unibertsitate batzuek eta baita argitaletxe komertzial batzuek ere horren aldeko erronka tinkoa egin, oro har, oso presentzia txikia sumatzen da mundu digitalean. Ezbairik gabe, Euskal Herrira oraindik jauzi elektronikoa ez da iritsi.

Garai aldakorrean bizi gara, liburu eta liburutegien inguruan bizi garenok jakitun gara liburu elektronikoak eta digitalizatutako testuak XXI. mendearen zirkuitu barruan daudela. Argitalpen zientifikoaren ekoizpena argitalpen elektronikoaren bitartez hedatzen da, eta soilik ekoizpen digitalak dauka irteera. Aitzitik, beste eremu batzuetan paperezkoak jaun eta jabe izaten jarraitzen du. Gaur egun derrigorrean paperezko ekoizpena eta ekoizpen digitala batera bultzatzea behartuta daude; zalantza bakarra da: noiz arte?

Liburutegi publikoak eta liburu elektronikoak

Liburugintza krisi larrian dago murgilduta, horri buruz ez dago zalantzarik. Liburutegiak ere, eta udal liburutegiak

batez ere, krisi horren barruan kokatzen dira; gehienek ez daukate liburu berriak erosteko dirurik. Egoera tamalgarri horretan agertu da liburu elektronikoa, oso garai desegokian jauzia egiteko.

Liburutegi publikoek funtzio ugari daukate, hala nola: herritarren artean kultura doan hedatzea eta kultur zerbitzuak

Liburutegi publikoek ahalbidetu behar dute argitaratutako azken ebookak ere mailegu bidez eskuratzea

eskaintzea. Herritar ugari erabiltzen dituzte eskaintzen dituzten zerbitzuak. Australian duela gutxi ikerketa publikoa egin zuten Queenslandeko liburutegi publikoetan, eta bertan inbertitutako dolar bakoitzeko gizarteak hirukoitza jasotzen duela frogatu zen. Euskal Herrian ere

antzeko zerbait gertatzen dela esatera ausartzen gara. Nahiz eta oso gutxitan erreparatzen diegun erakunde horiek doan eskaintzen dituzten zerbitzuei: alfabetizazioa, hezkuntza, ongizatea... Halaber, gune horiek edozein herritarrek erabil ditzake hitzaldiak, bilerak edota aisialdiko ekintzak antolatzeko.

Eskaintzen diren zerbitzu horien artean garrantzitsuenetarikoa da liburuaren doako mailegua, oso funtzio estimatua eta balio handikoa erabiltzaileentzat. Orain arte, liburutegi publikoak liburu berriak iragartzeko oso erakusleihen egokia izan dira, eta esan daiteke udal liburutegiak argitaletxeen erakustoki izan direla.

2011n udal liburutegi publikoak irakurgailu digitalen aparailuak maileguan jartzen hasi ziren. Gaur egun, irakurgailu elektronikoetan, legez eta doan, egile eskubiderik ez daukaten liburuak soilik erabil daitezke. Gure iritziz, hori gainditu beharra dago. Liburutegietan liburu berriak ere irakurtzeko aukera eskaini behar da, eskaintza hori gabe liburutegien hileta izan daiteke. Liburutegi publikoek ahalbidetu behar dute argitaratutako azken ebookak ere mailegu bidez eskuratzea. Aitzitik, argitaletxeek ez dute onartzen azken nobedade elektronikoak doan mailegatzea liburutegi publikoetan, eta

ebooken zabalkuntza horren kontra agertu dira, lehiakide bezala ikusten baitituzte.

Zer egin mundu horretan gabiltzanak (egile, editore, banatzaile, inprimatzaile, liburuzain, irakurle...) kalteturik ez irteteko? Hortxe dago gakoa. Liburu elektronikoen aldaketa anitz ekarri dute, aldaketon aurrean irtenbide berriak topatu beharrean gaude. Horren gainean galdera, kezka eta zalantza asko dauzkagu, eta, ezbairik gabe, denon artean aurkitu behar dugu irtenbiderik egokiena, liburuaren sektorean lan egiten duten agente guztien kontua baita.

Dagoeneko, Andaluziako eta Euskal Autonomia Erkidegoko liburutegietan eztabaidatzen ari dira liburuak deskargatzeko har daitezkeen neurrien gainean: denbora jakin eta mugaturako lizentziak, horrela liburuaren edukia desagertuko da ordenagailuetatik mailegu epea bukatu orduko. Irtenbide bat izan daitekeelakoan gaude.

Liburu eta irakurgailu elektronikoen eremua Administrazioak arautu beharrekoa da. Irtenbidea izan daiteke euskal administrazioek hitzarmena egitea argitaletxeekin funts digitalizatuak udal liburutegien esku uzteko.

Suedian bide egokia aurkitu dute liburutegiek liburu elektronikoa maileguaren bidez emateko: Atingo izeneko plataforma sortu dute maileguak kudeatzeko. Plataforma horren bitartez, argitaletxe eta liburutegiek negoziatzen dituzte liburu elektronikoen mailegu-baldintzak. Liburutegiek argitaletxei maileguz hartzen dizkiete liburu elektronikoa, eta mailegu-aldiko horrenbesteko diru bat ordaintzen diete.

Kolonialismo kulturala

Zoritxarrez, Euskadin argitaratu diren liburu elektronikoen egoera okerragoa da kanpoko egoera orokorrarekin alderatuta. Oso liburu elektroniko gutxi daude. Euskal argitaletxe gehienek, salbuespen batzuk kenduta (Susa, Elhuyar...), garesti eta formatu itxian saltzen dituzte ebookak. Oraindik merkatua hastapenetan dago eta oso eskasa da.

Tamalez, gaur egungo euskal liburu elektronikoen eskaera oso txikia da, oraindik merkatua ez da errentagarria. Egile, banatzaile eta batik bat argitaletxeentzat ez dago negoziarik. Euskal plataforma batean liburuak jartzea ez zaie irteten errentagarri, jarri behar duten diru kopurua nekez berreskuratzen baitute, ez euskarazko ezta gaztelaniazko liburuekin ere. Nahiz eta euskal argitaletxeen artean Odilotik (Arrain, Deustuko Unibertsitatea, Elkar, Ttarttalo, Erein...) izeneko plataforma sortu, eremu horretan kolonizatuta gaudela esan dezakegu.

Euskal herritarrak kolonizazio arriskuaren aurrean gaude. Nagusi diren hizkuntzetan liburu elektronikoen aukera zabalago dago, bai izenburu bai gai nahiz salneurriei dagokienez, liburu garestiez gain merkeak ere eskura daude, eta asko doan deskargatu daitezke.

Ikusi dugunez, Euskal Herriko liburu elektronikoen merkatua txikia da eta ez dago dirurik; hortaz, kanpotik datozen liburu elektronikoak erraz sartzen dira gure merkatuan, erraz erasotzen digute. Alde batetik, kanpoko asmakizun berri horiek beti edukiko dutelako bidea erdi egina, bai eskaintza bai kopuru eta baita kalitate aldetik ere; bigarrenik, marketin aldetik ez dago konparatzerik; hirugarrenik, sistema kapitalista kontuan izanda, nazioarteko enpresa horiek askoz merkeago sal dezaketelako.

Gauzak horrela, euskal irakurleok euskaraz nahi duguna (egile, izenburu, gai...) ez badugu aurkitzen, logikoa da beste hizkuntza batzuetara jotzea (ingelesa, frantsesa, gaztelania...) liburuok eskuratzeko, ia ohartu ere egin gabe egingo dugu jauzia.

Merkatu digitalean Amazon enpresa oso egoera onean dago, eta jada euskarazko liburu batzuk salgai ditu sarean. Argitaletxe askok liburu asko saltzen dituzte Amazoni esker, baina enpresa horren mende geratzen gara giltzapeturik.

Liburu elektronikoen fenomeno oraindik berria denez, hastapenetan gaudenez, oso garrantzitsua da gure euskal merkatua zaintzea. Ohiturek badakigu garrantzi handia daukatela, irakurketaren esparruan batez ere. Ohitzen bagara

euskaraz irakurtzen, ziur aski gero eta gusturago jarraituko dugu irakurtzen; baina beste hizkuntza batean irakurtzeko ohitura hartzen badugu, hizkuntza horretan jarraituko dugu irakurtzen, euskararen beharra sentitu barik.

Gai horretan ere Administrazioari galdegiten diogu euskal liburuaren aldeko politika bultzatzea. Lehenik eta behin, euskarazko edukien eskaintzak gainerako hizkuntzen parekoa izan beharko luke, batez ere hasierako une garrantzitsu honetan. Euskal Herri euskalduna nahi badugu, ezinbestekoa da informazio esparru indartsua izatea, euskaraz bizi ahal izateko ezinbestekoa da kultur baliabide egokiak izatea.

Liburu elektronikoen inguruko kezkak

Jabe izatetik erabiltzaile izatera

Hauxe da liburu elektronikoen desabantailetakoa bat. Bai liburutegietan bai gure etxeetan paperezko liburuak gure jabetzakoak dira, erosi ondoren gauza guzti-guztietarako gu gara liburu horien jabeak, eta liburu horiekin nahi duguna egin dezakegu: bota, utzi edota norbaiti oparitu.

Liburu elektronikorekin, berriz, ez da halakorik gertatzen: nahiz eta ordaindu, soilik erabilera erosi dugu eta ez jabetza; hortaz, ezin dugu ez oparitu ezta saldu ere. Agian hori traba bat da literaturako liburu digitalek benetako jautzia eman dezaten; horren gainean hausnartu beharra daukagu, oztopo hori gainditzeko. Liburu gehien saltzen dituzten banatzaileak (Amazon, Kindle) DRMari loturik daude, erosten duenak soilik erabil dezake.

Irakurle askorentzat liburuek balio erantsia daukate; baztuentzat, liburutegi pribatuek, balio materialaz gain, balio

Administrazioari galdegiten diogu euskal liburuaren aldeko politika bultzatzea. Lehenik eta behin, euskarazko edukien eskaintzak gainerako hizkuntzen parekoa behar luke

sentimental handia ere badaukate. Orain, berriz, ezinezkoa izango da liburutegi pribatua sortzea, enpresa askok liburu elektronikoen zerbitzuak soilik eskaintzen baitituzte, eta ez jabetza. Era horretan, bezeroen liburutegiak ere kontrolatzen dituzte, eta erabilera egokia egin ezean, aipatutako enpresek aukera daukate liburuak ezabatzeko, Interneteko estekak ezabatuz.

Horrek esan nahi du liburuak ezin direla eman, ez dohaintzan, ez utzi, ez mailegatu. Ondare digitala enpresarena da, ez erabiltzaileena; areago, askotan, erositako liburuak enpresen zerbitzarietan daude. Jabe izatetik erabiltzaile soil izatera pasatu gara.

Pirateria. Kopia ez baimenduak zabaltzean datza afera

Liburugintzan hainbat elementu elkartzen dira, interes asko eta ezberdinak daude; baina azken finean denok liburuez bizi garenez, denoi interesatzen zaigu merkatua aurrerantz joatea.

Liburugintzak aurrera egingo badu, ezinbestekoa da zirkuitu horretan gabiltzanon artean (sortzaile, testu egile, itzultzaile, marrazkilari, inprenta, argitaletxe, banatzaile, liburu-dendari, liburuzain, irakurle...) arau batzuk adostea.

Ezbairik gabe, pirateria existitzen da, badira jabetza intelektualaren eskubideak errespetatu gabe liburu elektronikoak eskaintzen dituzten webguneak. Baina hori al da liburu elektronikoen gaitz bakarra? Benetan hori al da liburu elektronikoek jauzia emateko oztopo bakarra? Ez. Liburu elektronikoen prezio altuek ere ez dute laguntzen merkatua sendotzen, saltzaile eta erabiltzaileen arteko adostasuna eta oreka bilatu behar da.

Digital Rights Management (DRM)

DRMaren helburua da material digitala beste inorekin ez partekatzea, hots, ezingo da utzi ezta mailegatu ere. DRMak hori guztia debekatzen du; hortaz, dokumentua erosi duenak soilik erabil dezake. Horrela, bada, liburu elektronikoak

DRM sistema erabiltzeak ez die batere mesederik egiten; are gehiago, argitaletxe eta inprentek teknologia hori erabiltzen dute liburu digitalen kopiak debekatzeko.

Afera horretan, argitaletxe askok kopia ez baimenduak zabaltearen kontra borroka tinkoa egitea erabaki dute; hori dela eta, liburuaren sektorearen panorama aspaldi musika-rekin, DVDarekin gertatu zenaren antza hartzen ari da. Argitaletxe gehienek DRM sisteman sinesten dute eta legeari men egiten diote. Ondorioz, dokumentuak trukatzeko, uzteko edo mailegatzeko aukera debekatzeko dute, irakurle nahiz bezeroei egiten zaien kalteari erreparatu barik.

Autoargitaratzaileak

Denbora gutxian aldaketa ugari jasaten ari gara; besteak beste, inprimatzeko era berriak sortzen ari dira. Edizioen tiradak gero eta txikiagoak dira, batzuetan izenburuak banan-banan eta eskatutakoa soilik inprimatzen da.

Autoargitaratzea modan jarri da, nahi ditugun testuak autoargitaratzeko aukera ematen du. Autoedizio tresnek argitalpen tradizionala mehatxatzen dute; gaur egun edozein egilek argitaratu dezake nahi duen testua: adibidez, inprimatzeko (Lulu), irakurleekin harremanetan jartzeko (Kichsteler), webgune batean aleak saltzeko (Digital Delivery, Fetch, Shopify...), lanak saltzeko (Squaqre) edo harpidetzak kudeatzeko (Memberly), enprekin jar daiteke harremanetan eta autoedizioa abian jar dezake. Oro har, egileek etekin eskasa atera arren, autoedizioa dela-eta inprenta eta argitaletxeek galerak sumatzen dituzte.

Monopolioa

Arestian aipatu moduan, liburu elektronikoaren eremuan monopolio arriskuaren aurrean gaude. Informazioa talde jakin batzuen inguruan elkartzen da, aniztasunaren eta askatasunaren kaltetan.

Liburuen esparruko egoera ez da ona, liburu-dendak ixten ari dira. Liburuen merkatua beherantz doa, eta liburu-denda

independente eta txikiek gehiago pairatzen dute irakurleen jaitsiera.

Kontzentrazio horrek monopolioan buka dezake, Amazon, Apple, Google edota Facebooken mende gera gaitzke. Kontu horiek gero eta gehiago agertzen dira eguneroko prentsan eta baita epaitegietan ere; adibide gisa, hona hemen 2013ko uztailen New Yorkeko epaiketa batean gertatutakoa: epaian Apple enpresa bost argialetxe handirekin ados jartzea lortu zen liburu elektronikoen prezioa igotzeagatik.

Interneten publikotasuna bukatzeaz dago; bide horretatik jarraituz gero, digitalizazioak pribatizaziora eramango gaitu.

Krisi ekonomikoa

Krisi ekonomikoa dela-eta, zenbait komunikazio enpresa itxi egin dira (esaterako, 2013ko abenduaren 21ean, Iparraldeko *Le Journal du Pays Basque* egunkariak, hamabi urte kioskoetan izan ondoren, itxi egin du). Beste batzuek lizentzia digitalen aldeko hautua egin dute. Euskal Herriko egunkari gehienek, krisia saihestu nahian, bide hori jorratzea erabaki dute. Ondorioz, egunkarietako artikulua gehienak giltzapeturi geratu dira, albisteak kontsultatu ahal izateko ordaindu egin behar da.

Paperezko edizioek dituzten galerak saihesteko –zabalkuntza eta publizitate bidezko diru-sarrerek izugarritzko jaitsiera izan dute–, egunkari gehienek edizio digitalei lehentasuna eman diete.

Digitalizazio politika European

Europako erakunde ofizialak etengabe ari dira bultzatzen Europako ondarearen babesa eta zabalkuntza. Urrats handia izan da digitalizazioari buruzko datu estatistikoaren datu-basea abian jartzea. Datu-base horren arabera, kultur ondarearen arloko erakundearen %83k mantentzen dute bilduma digitalen bat, eta %34k badauka digitalizaziorako plangintzaren bat.

Halaber, Europako Agenda Digitalak oso garrantzitsutzat jotzen du sortutako kultur materiala sarean mantentzea. Horretarako ezinbestekotzat jotzen du digitalizazio-prozesua bultzatzea eta Europako ondare kulturala zabaltzea, besteak beste, Europeana Liburutegi Digitalaren bidez.

Digitalizazio politika Euskadin

Digitalizazioaren politikari dagokionez, plangintza eta koordinazio eza da ezaugarri nagusia. Oraindik ez gara euskal digitalizazioa antolatuko duen erakundea sortzeko gai izan. Urteak igaro dira digitalizazio proiektuak abian jarri zirenetik, baina ez dago digitalizazio politikarik.

Aurreko legealdian alderdi sozialista iritsi zen EAEko gobernura, baita joan ere; eta lau urte horietan eremu horretan ez zuen ezer berezirik sortu. EAJk aurreko legealdietan bezala, PSEk ez zuen aurrerapauso nabarmenik eman.

Agintari sozialisten hitzetan, Euskal Liburutegi Nazionalak edo haren parekoak ez zeukan lehentasunik, eta ez zen beharrezkoa hura sortzea. Politikari horien arabera, modernitatearen, gaurkotasunaren edota progresismoaren aitzakiaz, erakunde horrek ez dauka lekurik gaur egun. Ez zuten ikusi euskal erakunde nazional horren beharrik. Tamalez, nazionalistekin jasan duguna sozialistekin ere tokatu zaigu jasatea. Horiekin ere esparru interesgarri hori fundamentuz antolatzeko aukera galdu genuen.

Liburutegien eremuko elkarteek, berriz, gure horretan jarraitzen dugu. Aspalditik dakigu Eusko Jaurlaritzaren Kultura Sailak balizko erakunde horrek beteko lukeen funtzio batzuk abian jarri dituela: Ondarenet, Liburutegi Digitala,

Digitalizazio politikari dagokionez, plangintza eta koordinazio eza da ezaugarri nagusia. Oraindik ez gara euskal digitalizazioa antolatuko duen erakundea sortzeko gai izan

Liburuklik... ekimen interesgarriak, baina ekonomia eta giza baliabide urriak dituztenak. Behin-behineko diru eta teknika-riekin mantendu dira, eta eremu hori fundamentuz antolatzeko ezinbestekoa da baliabideak edukitzea, hots, talde tekniko finkoa eta erakunde baten gidaritza.

Euskal Herrian digitalizazioa ez dago araututa, ez dago antolatuta; proiektu horiek batez ere teknologikoak direnez, aplikazio informatikoen bitartez kudeatzen direnez, egitasmo politikoak bihurtzen dira, etekin politiko soilik ateratzeko. Orain arte, azken hiru legealdi hauetan Eusko Jaurlaritzan ibili diren alderdiek digitalizazioaren gaineko egitasmo kul-

Nahiz eta urte
hauetan motelago
aritu, Euskal Herriko
erakunde gehienek
funts bibliografikoak
digitalizatzen
jarraitu dute

tural propioak aurkeztu dituzte: hurrenez hurren, Ondarenet, Euskal Liburutegi Digitala eta Liburuklik.

Aurrekontuetan ez dago diru partida finkorik horretarako, ez dago erakunde bat horiek antolatzeko, ez dago behar besteko pertsonal teknikorik... Soilik dirua dagoenean, edo dagoen diruaren arabera elikatzen dira proiektuak; kanpoko enpresak kontratatzen dira eta kanpoko enpresek kontratatutako informatikariekin ere funtzionatzen dute. Diruak eta batik bat propaganda politikaren eraginak irauten duen bitartean ondo funtzionatzen du, baina urteak igaro ahala baliabide-eskasia erortzen dira.

Euskal Herriko hainbat erakundek hiru urte hauetan digitalizazio esparruan egindako lanak

Nahiz eta urte hauetan motelago aritu, Euskal Herriko erakunde gehienek funts bibliografikoak digitalizatzen jarraitu dute. Lerro hauetan adibide batzuk baino ez ditugu aipatu.

Administrazio publikoan, besteak beste, ondoko proiektuak nabarmenduko ditugu:

Donostiako Udal Liburutegiak izenburu batzuk gehitu ditu hemeroteca digitalean, hala nola, *El Pueblo Vasco*, *Novedades*, *Revista azul*, *San Sebastián* eta *Gudari*.

Emakundek, jabetza intelektualaren eskubideak errespetatuz, liburu sorta jarri du eskuragarri sarean: *El sexo de la violencia*, *El despertar de las mujeres*, *Nuevas masculinidades*, *Hilando fino...*

Koldo Mitxelena Kulturuneak (<http://kmk.gipuzkoakultura.net/eu>) 20 urte bete ditu aurten. Ahalegin handia egin du gordetzen duen altxorra digitalizatzen, sarean daukan funts bibliografikoa edozein lekutatik eta edozeinek kontsultatzeko aukera ematen du. Koldo Mitxelena Liburutegiak hitzarmena sinatu du Europako Liburutegiarekin 2014an liburutegiko funtsak Europeanan ikusgai izateko. Gipuzkoa 2.0 programari esker, Europeanan euskara ere ageri da. Gipuzkoako Foru Aldundia Europeanan erakundearekin elkarlanean hasi da, interfazea euskaraz garatu eta edukiak partekatzeko aukera lortuz.

Halaber, Koldo Mitxelena Liburutegiak GureGipuzkoa izeneko proiektua jarraitu du elikatzen: Donostiako 6.000 postal inguru digitalizatu ditu, Jose Luis Sanchez Aierzak bildutako postal-bilduma sarean eskuragarri jarri du.

Kultura eta hezkuntza arloko elkarte, norbanako eta argitaletxeen artean, ondoko proiektuak azpimarratuko ditugu:

Badihardugu Euskara Elkarteak Ahotsak.com (Euskal Herriko Ahotsak) proiektuarekin jarraitzen du, herri guztietako euskalkiak eta hizkera guztietako lekukotasunak biltzeko asmoarekin. 90 urtetik gorakoak eta herrian bizi eta bertako bizimodua ezagutu dutenak aukeratzen dira elkarriketarako.

Elhuyarren Zientzia.net guneak Norteko Ferrocarrilaren edukiak berritu ditu Teknopolisen; 15.000 agiri (testu, audio, bideo) inguru dauzka.

Elhuyarrek hiztegi automatikoak izeneko bost hiztegi biltzen dituen ataria sortu du. Euskalkiak jasotzeaz gain, ikuspegi soziologikoari eta etnografikoari garrantzi handia ematen dio. Egitasmo horren atzean 14.000 bideoko datu-basea dago.

Euskaltzaindiak lan ugari testu osoan kontsultagarri jarri ditu webgunean, hala nola: *El euskera en la Comunidad Vasca* (2009), *Una aproximación a la diversidad lingüística*, Narrazioak eta olerkiak; Andres Iñigok Etxarri Aranazko Santiago Ezkerra Beltza *Lizarrusti*-ren bizitza eta lanak prestatu ditu; Orotariko Euskal Hiztegiaren bertsio berria eta Auspoa bildumako 2006ra bitarteko liburu guztiak kontsultagarri daude.

Eusko Ikaskuntzaren Euskomedia Fundazioak 12.000 artikulua baino gehiago jarri ditu eskuragarri. Halaber, Hedatuz egitasmoak dagoeneko 7.500 artikulua sarean jasota dauzka, eta Europeanan testu osoan kontsulta daitezke.

1909an argitaratutako *Almanaka* sarean jarri zuen Mikel Haranburuk duela bi urte.

Susa argialetxeak liburu elektronikoak salgai jarri ditu, liburu bakoitza 3,56 eurotan, DRM babesik gabe.

Xenpelar Dokumentazio Zentroak bertsolaritzari buruzko informazioa sarean jaso du: bertsolarien fitxak, txapelketak, grabazioak... 6.500 agiri inguru.

Bestalde, urte hauetan webgune batzuek bertan behera utzi dituzte ekintzak, eta webguneak itxi behar izan dituzte. Nabarmenenak soilik aipatuko ditugu: Gurebook.com atariaren itxiera larria izan da, batez ere euskaraz irakurri nahi dugunontzat. Kultura aldetik galera handia suposatu du, euskal kultura oinarri izan duen proiektua itzaltzeak umezurtz utzi gaitu.

Euskalerrria.org webguneak, 80.000 erabiltzaile baino gehiago eduki zituenak, itxi egin du. 2001ean jarri zuten martxan, posta elektronikoa euskaraz erabili ahal izateko eta euskara gainontzeko hizkuntzen pare jartzeko. Gaur egun atari nagusiek eskaintzen dituzten aukera teknikoen aldean lehiatu ezinik geratu da. Hamabi urtean paregabeko zerbitzua eman ondoren, egoera ekonomikoa dela-eta itxi egin behar izan du. Ekarpen handia egin dio euskarari, ilusioz eman genuen izena euskal zerbitzari garrantzitsu horretan. Akabo, polita izan zen iraun zuen bitartean.

Egitasmo berriak

- *Academica-e* (<http://academica-e.unavarra.es/?locale-attribute=eu>). Nafarroako Unibertsitate Publikoa erakundearen errepositorioa da. Unibertsitateko komunitatearen ekoizpen zientifikoa eta akademikoa biltzea, antolatzea, begiratzea eta zabaltzea du helburu. Horrela, ikerketa emaitzen ikusgarritasuna eta eragina areagotu nahi ditu, biltegirako sarbide irekia emanez.

- *Amazon.es* (www.amazon.es). Amazon enpresak euskarazko liburuentzako ere txoko berria sortu du. Euskal argitaletxeek beraien katalogoak jarri ahalko dituzte, baina betiere Amazonek ezarritako baldintzetan.

- *Arabadok* (www.alava.net/arabadok). Arabako Lurralde Historikoaren Agiritegiak funtsen %2 Interneten jarri du.

- *Aritu* (www.aritu.eu). Euskaraz aritu nahi duenarentzat Artez Euskara Zerbitzuak garatutako laguntza gunea da. Webgunean, hainbat esparrutan euskara maizago erabiltzeko tresna lagunak aurki ditzakegu.

- *Arratiako hiztegia* (www.ahotsak.com). Interneten dago Geure Berbatie taldeak eginda.

- *Belokeko Monasterioko soinu-artxiboak* (<http://earchives.cg64.fr>). Pirinio Atlantikoko Departamenduko artxiboen gidaritzapean, soinu-funtsak berreskuratzeko proiektua abiatu da; 12.000 orduko grabaketak zerrendatu dituzte. Grabazio horietan denetik aurki genezake: bertso saioak, *Matalaz* pastoralara, elkarrizketak...

Helburua soinudun artxibo guztiak herritarrek erabilgarri izatea da. Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoako tokiko irratiek, elkarteek eta norbanakoek egindako grabazioak bildu ditu. Izugarritzko lana, bada, desagertzeko arriskuan baitzeuden. 12.000 ordu horietan, Belokeko funtsaren zati txiki bat baino ez dago. 1947 eta 1996 urteen artean Belokeko Monasterioan grabatutako hogeita ordu osatzen duten artxibo soinudun horietan, gehienak euskal liturgiari buruzko grabaketak dira. Belokek eragin handia eduki du

bai liturgiaren aldetik, baita euskal kulturaren aldetik ere. Grabazio horretan daude Mugerren ospaturiko euskaraz kantatutako lehen bezperak, eta Aita Xabier Iratzederren elkarrizketak, besteak beste.

- *Berria - Estilo liburua* (www.berria.info/estiloliburua). 2013tik sarean libre dago *Berria*-ren *Estilo liburua*. Hainbat atal ditu: deontologia, Interneteko idazkeraren inguruko aholku sorta, izendegiak, azken aldaketan azalpenak...

- *Bilboko Liburutegi Digitala (BDL)* (www.bilbao.net/bld/?locale-attribute=eu&rd=00312372011710518). Bilboren gaineko 18.000 testu digital kontsulta daiteke klik batez. 2005ean hasi zen proiektu digital hau. Agiri gehienak Bidebarrietako Liburutegiko funts bibliografikoak dira, XVI.-XIX. mendeetako testuak. Mota guztietako agiriak aurki ditzakegu, ez soilik testuak, baizik eta material grafikoak, ikus-entzunezkoak, soinuzkoak, mapak, planoak, kartelak, argazkiak, bideoak... Softwareari dagokionez, DSpace programa erabiltzen du.

- *Bot* (<http://es.wikipedia.org/wiki/Bot>). Wikipediarako artikulua sortzen dituen robota da. Horren bitartez lortu zen denbora laburrean artikuluen kopurua handitzea. Beti ere, txukuntasuna eta kalitatea zainduz. Bot aparailua prozesu astunak modu azkarrean egiten laguntzen duen tresna da. Ezbairik gabe, gailu honen bitartez sortutako artikulua txukuntzea eta orraztea ezinbestekoa da. Wikipedia egiteari 2001eko abenduan ekin zitzaion; egun, 150.000 artikulua inguru ditu.

- *British Library* (www.bl.uk). Erresuma Batuko webgune guztien kopiak gune (gordailu) berezi batean gordeko ditu. Erakunde horrek lortu du webguneen eduki guztien kopia bat jasotzea, nahiz eta edukien jabeek baimenik ez eman. Ezbairik gabe, hurrengo belaunaldiek eskertuko dute orain hartutako erabakia.

- *CENDOJ* (www.poderjudicial.es/search/indexAN.jsp). Donostiako Botere Judizialaren Kontseilu Nagusiak gaztelaniazko 4.000.000 epai digitalizatu eta doan jarri ditu herriarren eskura.

- *Espainiako Liburutegi Nazionalaren Gordailua* (www.bne.es). Espainiako Liburutegi Nazionalak sarean dauden eduki guztiak gordetzeko gune digitala sortu du. Dena den, .es domeinuan dagoen guztia gordetzea ezinezkoa denez, Liburutegi Nazionalaren zuzendari Ana Santos Aramburok adierazi du informazio guztia aztertu ondoren irizpide batzuen arabera aukeratuko dutela zer gorde eta zer ez.

- *Etxepare Institutua* (www.etxepareinstitutua.net/es). Hainbat liburu eskegi ditu sarean: *Euskararen historia laburra*, *XX. mendeko euskal literatura*, *Euskal kantagintza...*

- *Fuentes Documentales Medievales del País Vasco* (www.eusko-ikaskuntza.org/eu/publicaciones/colecciones/fuentesmedievales). Aldizkariaren helburua Erdi Aroko dokumentazioa transkribatzea eta inprimatzea da, Goiko Erdi Arotik XVI. mendera arte, artxibo unitateen arabera. 1982tik 2013ra arte argitaratutako 149 zenbakiak pdf formatuan kontsultatu eta deskargatu daitezke.

- *Gipuzkoako Foru Aldundiaren itzulpenen datu-basea* (www.gipuzkoa.net/imemoriak). Gipuzkoako Foru Aldundiak 28.000 agiri eta 52.000 esaldi inguru biltzen dituen itzulpenen datu-basea askatzea erabaki du. Etengabe eguneratzen du aipatutako datu-basea.

- *Ihesi* (www.argia.eus/ihesi). *Argia*-k euskal turismoaren gida sarean jarri du. Informazioa lurraldeka berezita dator. Gune horretan, herriei buruzko informazio orokorra, argazkiak, informazio berezi eta baliagarria, planoak eta abar aurki ditzakegu.

- *Ikasteko eta Ikertzeko Baliabideen Zentroa* (www.pologoierrinet/?lang=baq). 2011n irakaskuntzako liburutegi digitala sortu zen. Data horretatik hona, zentro horrek baliabidez eta edukiz hornitzen jarraitu du. Hasieran Goierriko Berrikuntza Guneko langile eta irakasleen eskura jartzeko sortu arren, egun gizarte osorako zabaltzeko asmoarekin lan egiten dute.

- *Iprensa* (www.euskalnet.net/lauaizeta/iprensa0/iprensa9.htm). Donostiako Lauaizeta Ikastolan *Iprensa* argitalpen

digitala sortu zuten 2011n, ikastetxean abian jarri zen Eskola 2.0 ekimenaren barruan. Orain arte argitaratutako zazpi zenbakiak zintzilikatu dituzte webgunean. Argitalpena hiruhilabetekaria da eta ikasleen lanekin osatuta dago: bideoak, elkarrizketak, erreportajeak, komikiak, iritziak, lehiaketak, irratsaioak...

- *Itsasotik begira* (www.albaola.com/itsasotikbegira). Albaola Itsas Kultur Erakundeak Euskal Herriko itsas aldizkaria sortu du sarean: *Itsasotik begira* izeneko bloga. Blog horrek Euskal Herriko zein munduko itsasoko berriak jasoko ditu, eta, horrez gain, erreportajeak, kronikak, elkarrizketak, literatur gomendioak eta abar argitaratuko ditu, aldiro-aldirotu edukia berrituz.

- *Jakin.eus* (www.jakin.eus). Jakin Taldeak lan ugari digitalizatu ditu, Aita Villasanteren lanak barne. 2014an *Jakin* aldizkaria berritua dator: itxura berria du, paperean nahiz sarean argitaratzen da, aldizkaria Jakin.eus proiektua bihurtu da. Hemendik aurrera liburuaren behatokia eta euskal kulturaren gaineko gogoeta ere, besteak beste, landuko diren gaiak izango dira.

- *Kezka aldizkaria* (www.deporeibar.com/aldizkaria/kezka-aldizkaria). Eibarko Klub Deportiboaren buletinaren lehenengo hamahiru zenbakiak pdf formatuan digitalizatuta daude sarean. 1964ko urtarrilean, klubak 40 urte bete zituztean, argitaratu zen lehenengoz *Kezka* aldizkaria klubaren buletin gisa. Hasieran sei hilabetean behin argitaratzen zen, urtekari bihurtu zen eta 1975ean argitaratu zen azkenengoz.

- *Kutxateka* (www.kutxateka.com). XX. mendeko Gipuzkoako politika, gizartea, kultura eta historia primeran islatzen dituzten milioi bat irudi jarri ditu.

- *Leer-e* (www.leer-e.es). Euskal enpresa hau liburu elektronikoa (irakurgailuak) saltzeko sortu zen. Laster, 2010ean, negozioa aldatu zuen: informazioari eman zion lehentasuna, eta egun edukia zabaltzera eta saltzera dedikatzen da; hot, edukia digitalizatzen eta banatzen ditu. Ipad bat egin eta

Amazon edo beste gune batzuetan zintzilikatzen saiatzen da. Adibidez, liburu bilduma digitala sortu du, eta egun 100 liburu digital baino gehiago eskaintzen ditu.

- *Librodot* (www.librodot.com). Gaztelaniazko 11.000 izenburu inguru aurki ditzakegu.

- *Liburuklik* (www.liburuklik.euskadi.net/?locale=eu). Proiektua 2011n jarri da abian. Lehenik eta behin adierazi behar dugu proiektu honek aurrekoekin alderatuta ez daukala ezer berririk, hots, euskal liburutegi digitalaren jarraipena dela, ez besterik.

Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak euskal ondare bibliografiko historikoa 2011n jarri zuen abian sarean: 3.000 izenburu inguru eta 350.000 irudi digital baino gehiago. Plataforma horren bidez, euskal bibliografia ondarea zaintzeaz gain, ikerlari eta herritar guztiei ondare hori erabiltzeko aukera ematen die. Hots, erakunde publiko eta pribatu batzuen ondareak digitalizatuz gero, liburutegi digitala sortzea eta zabaltzea dauka helburu. Erakunde horien artean, besteak beste, hauek aipa ditzakegu: Eusko Legebiltzarra, Antso Jakituna Fundazioa, Arabako Foru Aldundia, Mikaela Portilla, Manuel Iradier eta Loiolako Santutegia.

Liburuklik webguneak 1940ra arteko ondarea jasoko du, egile eta jabetza eskubideen arazoak saihestu nahian. Sei milioi agirik osatzen dute (mapa, plano, irudi, testu, musika...); orotara 150 erakunde publikok, familiak eta norbanakok jarri dituzte euren funtsak kontsultagarri. Halaber, 2011tik hona webgune horretan euskal egunkari eta aldizkari historikoak erakundeen arteko lankidetzari esker digitalizatzen ari dira, tokian tokiko bildumak pixkanaka gehitzen ari direlarik. Liburuklik proiektua DSpace software librearen birtartez kudeatzen da.

- *Liburutegien ahotsa* (<http://blogak.donostiakultura.com/liburutegien-ahotsa>). Arantza Urkia liburuzainak liburutegiei buruz idatzitako artikuluak agertzen dira blog espezializatu honetan.

- *Lur* (www.euskara.euskadi.net/r59-15172x/es/contenidos/informacion/homelur/es_homelur/homelur.html). Entziklopediaren euskarazko 10.000 artikulua Wikipedian jarri dituzte. Lur Hiztegi Entziklopedikoa eta Lur Entziklopedia Tematikoa osorik deskarga daitezke.

- *Metaposta* (<https://www.metaposta.com/eu/index.html>). Eusko Jaurlaritzaren Informatika Elkartearen (EJIE) eta Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako merkataritza ganberen ekimena da. Norberaren agiriak gordetzeko gordailu elektronikoa da, esaterako, paperezko fakturak (ura, argindarra, gasa, bankukoak...) edota ziurtagiriak (errolda, alokairu kontratuak...). Etxean jaso eta gorde beharrean Metapostan gordetzen dira. Agiri guztiak hara iristen dira eta heldu orduko abisua jasotzen dugu e-postaren bidez.

- *Nafarkaria* (www.euskaltzaindia.net/index.php?option=com_content&view=article&id=4080&Itemid=734&lang=es). Zenbaki guztiak (547) denon eskura daude Euskaltzaindiaren webgunean. *Nafarkaria* 1991n kaleratu zen, *Euskaldunon Egunkaria*-ren Nafarroako gehigarria gisa. 2002ra arte irten zen ostiralero-ostiralero, eta egunkariarekin batera banatzen zen soilik Nafarroan. Zortzi orri zeuzkan. Nafarroako euskal sortzaileentzako erreferentziazko gehigarri bilakatu zen. Lana Nafarroako Gobernuaren eta Euskaltzaindiaren arteko hitzarmenari esker egin da. Orrialde horietan, besteak beste, honako egileek idatzi ohi zuten: Juan Carlos Etxegoien *Xamar*, Patxi Zabaleta, Estitxu Arozena, Jon Alonso, Joxemiel Bidador, Hur Gorostiaga, Aingeru Epaltza, Felipe Rius, Patziku Perurena, Juanjo Olasagarre, Matias Mujika, Inma Errea, Patxi Huarte eta Aritz Agirre.

- *Nafarroako ahozko eta ondare materiala* (www.navarchivo.com/index.php/eu). 315 lagun 1.150 elkarrizketa gordetzen dira gune horretan. Proiektuaren arduraduna Nafarroako Unibertsitate Publikoko Filologia eta Hizkuntzaren Didaktika Saila da. Oso lan interesgarria da. Halaber, une aproposa da herrietako ahozko kultur ondarea jasotzeko eta

gordetzeko, galdu baino lehen; ahozko eta entzunezko materiala hurrengo belaunaldietara igarotzea oso garrantzitsua da.

- *Nafarroako Liburutegi Nagusia eta Filmoteka* (www.navarra.es/home_eu/Temas/Turismo+ocio+y+cultura/Bibliotecas). 2011n jarri zen abian Nafarroako Liburutegi Nagusiaren eta Filmotekaren eraikin berria. 19.000 metro koadro ditu, eta funts bibliografikoak kudeatzeko sortu zuten. Aurrerapauso handia izan da, 1.500.000 agiri inguru har baititzake sortutako eraikinak.

- *Oteiza Museoa* (www.museoteiza.org/lang/eu). Altuzako Museoa 44.000 agiri jarri ditu sarean ikusgai. Horien artean Oteizaren 9.000 eskuizkribu pertsonal.

- *Paths proiektua* (www.ehu.es/ehusfera/ixa/2011/02/04/paths_project). Euskal Herriko Unibertsitateko IXA taldeak Paths egitasmoaren bitartez Europeana Liburutegi Digitalaren erabilera hobetzen lan egin du. Europeana liburutegi digitalak 15 milioi ale biltzen ditu (irudiak, testuak, audioak, bideoak, planoak, mapak, ilustrazioak...).

IXA taldea bilaketak errazten eta, bidenabar, informazio osatuago eta zehatzagoa lortzen saiatzen da hizkuntzaren tratamendu automatikoaren bidez. 15 milioi agiri horien artean, hainbat erabiltzailek arazo ugari daukate aurkitutako informazioa interpretatzeko. Hori ahalbidetzeko, Paths proiektuaren bitartez ibilbide gidatuak eskaintzen ditu Interneten bidez, edo antzeko edukiak ikustea eskaintzen du, gaika antolatuta, edo esate baterako Wikipediarako loturak gehitzen ditu, azken finean aurkitutako informazioa erraz uler dadin.

- *Publicon* (www.ulzama.com/publicon/publicon_ebook_conversion.php). Grupo Ulzama liburu elektronikoen gaineko enpresa da.

- *.eus domeinua* (www.domeinuak.eus/eu). Interneteko .eus domeinua –euskal hizkuntza eta kulturako komunitatearen Interneteko domeinua– sortzearen alde lanean diharduen elkarte da PuntuEus. 2008ko apirilaren 2an eratu zen, eus-kalgintzako, hezkuntzako eta Interneteko eta komunikazioko

hamaika elkartek eta erakundek bultzatuta, eta 2009ko urtarrilaren 29an aurkeztu zen ofizialki. PuntuEus Elkartea ordezkari lana egiteko sortu da, alegia, euskal hizkuntza eta kulturako komunitatearen izenean ICANN erakundeari .eus Interneteko domeinua eskatzea zen elkartearen lana. 2013ko ekainean, ICANN erakundeak baiezkoa eman zion .eus domeinuari. Domeinu berria erabili nahi duten webguneek euskarazko bertsioa izan edota euskal kulturaren inguruko gaiak jorratu beharko dituzte, eta webgune batek .eus eta .com aldi berean erabili ahal izango ditu. 2014ko ekainetik abian da domeinua, eta 92 erakundek osatzen dute lehen erabiltzaileen zerrenda; tartean daude, besteak beste, *Berria*, AEK, EITB, EHE, Azkue Fundazioa, Ikastolen Elkartea, Jakin, Euskal Idazleen Elkartea, *Argia*, Hamaika Telebista... Proiektuaren hurrengo fasean, .eus domeinua erabili nahi duten erakunde, elkarte eta enpresek domeinu izenak eskatzeko ordua izango da, eta, azken fasean, norbanakoek izango dute domeinua eskatzeko txanda. Esan dezakegu .eus domeinuaren ibilbidea oraintxe hasi dela eta etorkizuneko erronka izango dela hori erabiltzea eta ikusgarri egitea.

- *The Collections of Rudolf Trebitsch (1906-1913) - Basque Recordings 1913* (www.phonogrammarchiv.at/wwwnew/edition_e.htm). Austriar etnologoak 1913ko udan egindako grabazioak sarean daude. Euskarazko grabazioen kopia 1984az geroztik Euskaltzaindiaren Azkue Bibliotekak gordetzen ditu. Musika grabazioak Berlingo Fonograma Artxiboan aurkitu zituen Inaxio Lopez de Arana itzultzaileak; 14 disko eta zilindrotan banatuta daude, guztira 32 minutu irauten dute. 1913an grabatu zituen Trebitschek. Antzinako grabazio horietan, besteak beste, *Gernikako arbola* kantua dago.

- *UEU* (www.ueu.org). Udako Euskal Unibertsitatea liburu digitalak argitaratzen hasi da. Orain arte argitaratutako ePubak DRMrik gabekoak izan dira; horretaz gain, behin liburuak deskatalogatuta (gutxi gorabehera argitaratu eta hiru urtera), libre deskargatu ahal izango dira. Prezioari dagokionez, paperezko liburuak baino %35 merkeagoak dira.

UEUk, aurretik, *Buruxkak* izeneko gunea kudeatu du. Web-gune horretan, argitaratutako liburuak, aldizkariak eta tesiak eskaintzen dira; liburu deskatalogatuak ere kontsultatu eta jaitsi daitezke pdf formatuan. Aldizkariari dagokienez, *Uztaro* eta *Aldiri*-ren zenbaki guztiak kontsulta daitezke, azken urteko zenbakiak izan ezik.

- *Xare* (www.xare.es/?idioma=eus). Xare izeneko euskal kultura digitalaren azoka arrakasta handia izaten ari da. Gipuzkoako Foru Aldundiaren eta Donostiako Udalaren babesa lortu du. Helburua hau da: informazioaren teknologien alorrean eta oro har kultura digitalean euskararen erabilera bultzatzea. Euskarazko lanabesak badaude ere, ez dago erreferentzia argirik; hori dela eta, Xare azokak zubi lana egin nahi izan du teknologiaren sektoreko enpresa eta herritarren artean.

- *Zientzia eta teknologia aldizkaria (Elhuyar)* (<http://aldizkaria.elhuyar.org>). 2012tik aurrera webgune berria sarean dago. Edonoren esku libre daude albisteak, erreportajeak, elkarrizketak, iritziak, liburuen laburpenak, argazkiak...

Aurkibidea

3Digitala (Eusko Ikaskuntza) (172)

Academica-e

ADEVE (Eusko Ikaskuntza) (172)

Administrazioa euskaraz (HAEE/IVAP) (160)

Agiri fondoak (Eusko Ikaskuntza) (160)

Ahotsak (185)

Ahozko Ondarearen Artxiboa (NUP) (160)

Aldizkariak eta aldizkariaren artikuluak (Antso Jakituna Fundazioa) (172)

Aldizkariaren eta egunkariaren artikuluak (Antso Jakituna Fundazioa) (160)

Alephandria (160)

Amazon.es

Anaitasuna (185)

ANTIC (Komunikaziorako eta Informaziorako Teknologia Berrien Agentzia) (160)

Antso Jakituna Fundazioaren katalogoen kontsulta (160)

Antzerti (Armiarma) (172)

Antzezlanak (160)

Arabadak

- Arabako Artxibo Historiko Probintziala* (172)
- Arabako Lurralde Historikoaren Aldizkari Ofiziala* (172)
- Aranzadi Zientzia Elkarte* (160)
- Araua* (Euskaltzaindia) (172)
- Argia* (160)
- Argitalpen fondo* (Eusko Ikaskuntza) (160)
- Aritu*
- Armiarma* (160)
- Artikuluen katalogoa* (Antso Jakituna Fundazioa) (160)
- Artxibo pribatuak* (Antso Jakituna Fundazioa) (172)
- Artxiker* (160)
- Atsotitzak* (160)
- Arratiako hiztegia*
- Auñamendi Entziklopedia* (Eusko Ikaskuntza) (160)
- Aurki* (160)
- Azkoaga* (Eusko Ikaskuntza) (172)
- Azkue Fundazioa* (185)
- Azpilcueta* (Eusko Ikaskuntza) (172)
- Badator* (Irargi) (160)
- Badihardugu Euskara Elkarte* (185)
- Badok.info* (185)
- Bagera.net* (172)
- Baliabide pedagogikoak* (Eusko Ikaskuntza) (172)
- Barandiaran bilduma* (Eusko Ikaskuntza) (172)
- Basqueliterature.com - Euskal Literaturaren ataria* (160)
- Basquepoetry.net - Euskal poesiaren ataria* (Armiarma) (160)
- Basque Studies Library - Renoko euskal liburutegia* (160)
- Behinola: haur eta gazte literatura aldizkaria* (172)
- Belokeko Monasterioko soinu-artxiboak*
- Begarako Udal Artxiboa* (172)
- Bertso eta olerkien hemeroteca* (Armiarma) (160)
- Bertsolaritza* (160)
- Bertsolaritzaren liburutegi digitala* (172)
- Berría - Estilo liburua*
- Biblia Interneten* (160)
- Bidegileak bilduma* (160)
- Bilboko Liburutegi Digitala (BDL)*
- Bilboko Udal Artxiboa* (185)
- BiNaDi - Nafarroako Liburutegi Digitala* (172)
- Bizkaiko Aldizkari Ofiziala* (172)
- Bizkaiko Elizaren Histori Arkibua* (185)

Bot
British Library
Buruxkak liburutegi digitala (UEU) (160)
CENDOJ
CiberBiblio (160)
Corpusa (Euskaltzaindia) (172)
Dadun (Nafarroako Unibertsitatea) (185)
Dantzak (160)
Donostiako Elizbarrutiko Artxibo Historikoa (185)
Donostiako Izkerak ta Iztunde Ikastola (160)
Donostiako idazleen liburutegia (172)
Donostiako idazleen testuak (160)
Donostiako prentsa historikoa (185)
Donostiako udal liburutegien sarea (185)
Durangoko euskal liburu eta disko azoka (160)
E-Campus Gipuzkoa (160)
E-Lis (160)
eDTB (Eusko Ikaskuntza) (185)
Eduki (Euskal Kultur Erakundea) (172)
Ego Ibarra batzordea (160)
Egunkariak (160)
Eibar (172)
Eibarko Kultura Ondarea (185)
Eibartarren ahotan ahozko artxiboa (160)
Eibarko kantutegia (160)
EIBZ (172)
EIZIE (160)
Ekolurra (185)
Elai Alai kulturgunea (172)
Elebila (172)
Eleka ingeniariaritzaren linguistikoa (172)
Elgoibarren astekaria (185)
Elhuyar (160)
Eliburuak (185)
Elkar (160)
Emakunde (160)
Erein (160)
Eskualduna (Armiarma) (172)
Esquizkribuak (Antso Jakituna Fundazioa) (172)
Espainiako Liburutegi Nazionalaren Gordailua
Espainiako Liburutegi Nazionala. Hemeroteka Nazionala (185)
...eta kitto! (185)

- Etxepare Institutua*
Euskadiko elizbarrutietako artxibo historikoen sakramentu erregistroak
(Irargi) (160)
Euskadiko Filmotegia (172)
Euskadiren Prentsa Bulegoa (Euskal Etxeak) (185)
Euskal abestien kantutegia (160)
Euskal bertso eta olerkien bibliografia (160)
Euskal bibliografia (Eusko Ikaskuntza) (160)
Euskal Herriko Agintaritzaren Aldizkaria (160)
Euskal Herriko ahotsak (172)
Euskal Herriko Natura (Eusko Ikaskuntza) (172)
Euskal Idazleen Elkarte (160)
Euskal Jakintza (172)
Euskal kantutegia (Eusko Ikaskuntza) (160)
Euskal Kazeta (185)
Euskal kultura prentsan 1900-1975 (Eusko Ikaskuntza) (160)
Euskal kulturaren hari@ (160)
Euskal legezalea (185)
Euskal liburutegi digitala (160)
Euskal Memoria Digitala (Antso Jakituna Fundazioa) (185)
Euskal Natura (172)
Euskal testuen gordailua (160)
Euskaldunak prentsa amerikarrean (Euskal Etxeak) (185)
Euskal Etxeak (185)
Euskalkien liburutegia (160)
Euskara Institutua (EHU) (172)
Euskarabidea - Nafarroako Euskararen Institutua (172)
Euskararen Berripapera (172)
Euskararen Donostiako Patronatua (160)
Euskararen Etxea (160)
Euskararen Irakaskuntzarako Baliabide Zentroa (Nafarroako Gobernua)
(160)
Euskarari ekarriak (Armiarma) (185)
Euskarazko teatro testuak (160)
Eusko Bibliographia (Bizkaiko Foru Aldundia) (160)
Eusko Ikaskuntza (160)
Eusko Ikaskuntzaren Kongresuak (172)
Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Saila (160)
Eusko Jaurlaritzako Kultura Saila (160)
Eusko Jaurlaritzako Nekazaritza, Arrantza eta Elikadura Saila (160)
Eusko Jaurlaritzako Ogasun eta Herri Administrazio Saila (160)
Eusko Jaurlaritzako Osasun Saila (160)

Eusko Legebiltzarra (172)
Euskomedia Fundazioa (Eusko Ikaskuntza) (172)
Euskonews & Media (Eusko Ikaskuntza) (172)
Eustat (160)
Fontes Linguae Vasconum (160)
Formula (Eusko Ikaskuntza) (172)
Fuentes Documentales Medievales del País Vasco (Eusko Ikaskuntza)
Galtzagorri Elkarte (160)
Gasteizko Elizbarrutiaren Artxibo Historikoa (185)
Gipuzkoa 1936 (185)
Gipuzkoako Aldizkari Ofiziala (172)
Gipuzkoako dantzak (160)
Gipuzkoako Foru Aldundiaren itzulpenen datu-basea
Goi-argi (160)
Glosategia komunikazioaren gainean (172)
Google Art Project (185)
Google Books (185)
Gozatuz (160)
Griso. Biblioteca digital (185)
Gurebook.com (185)
GureGipuzkoa.net (185)
Habe (160)
Harluxet Hiztegi Entziklopedikoa (160)
Hedatuz (Eusko Ikaskuntza) (172)
Hiru (160)
Hispana (185)
Hizkuntza zerbitzuak (Elhuyar) (172)
Hiztegi Batua (Euskaltzaindia) (172)
Hiztegiak (160)
Hiztegiak eta entziklopediak (160)
IATE. Interactive Terminology for Europe (172)
Ibañeta proiektua - Euskal literaturaren gordailua (Armiarma) (160)
Idaba (160)
Ignacio Aldekoa kulturetxea (185)
Ihesi
Ikas (160)
Ikasbil (HABE) (160)
Ikastaria (Eusko Ikaskuntza) (172)
Ikasteko eta Ikertzeko Baliabideen Zentroa
Iker bilduma (Euskaltzaindia) (172)
Iker/Jagon-Tegiak (Euskaltzaindia) (172)
Ikusgaiak (Eusko Ikaskuntza) (172)

Inform (160)
Inguma (UEU) (160)
Iprensa (Lauaizeta Ikastola)
Iragarkilaburrak.com (185)
Irakurketa gida (160)
Irargi artxibistika aldizkaria (160)
Irungo Udal Artxiboa (185)
Isturitz (Eusko Ikaskuntza) (172)
Itsasotik begira (Albaola Itsas Kultur Erakundea)
Itzulpengintza (160)
Itzulterm (185)
IXA taldea (160)
Izendegiak (Euskaltzaindia) (172)
Jagonet (Euskaltzaindia) (172)
Jaien egutegia (Eusko Ikaskuntza) 172
Jakin (160)
Jakin.eus
Jentilbaratz (Eusko Ikaskuntza) (172)
Jesus Elozegi (185)
Joana Albret Bibliotekonomia Mintegia (160)
Jose Maria Arizmendiarrjeta (Eusko Ikaskuntza) (172)
Juan Garmendia Larrañaga (Eusko Ikaskuntza) (172)
Kaixo! Internet Euskadiko ataria (160)
Kantak (160)
Kantutegiak (160)
Katalogatzeko terminologia (Joana Albret Bibliotekonomia Mintegia) (160)
Kezka (Eibarko klub Deportiboa)
Klasikoak (160)
Klasikoen gordailua (160)
Koldo Mitxelena Kulturuneko irakurketa gidak (160)
Kritiken hemeroteca (Armiarma) (160)
Kulturaldi (160)
Kutxateka
Labayru hiztegia online (172)
Lanbide (160)
Larrun (172)
Leer-e
Legeria (Eusko Jaurlaritza) (172)
Librodot
Liburu (Antso jakituna Fundazioa) (172)
Liburu-e bilduma (Armiarma) (185)
Liburuak (160)

Liburuak eta bibliografia (160)
Liburuak on line (160)
Liburuklik (Eusko Jaurlaritza)
Liburutegi digitala (Bizkaiko Foru Aldundia) (160)
Liburutegiak (160)
Liburutegien ahotsa
Liburutegien haria (160)
Literatur emailuak (Armiarma) (160)
Literatura aldizkariak (160)
Literatura Unibertsala bilduma (160)
Literaturaren Zubitegia (Armiarma) (160)
Lizardi Xabierren idazlanak (160)
Luis de Salazar y Castro (Irargi) (172)
Lur
Manuel Irujo Funtsa (Eusko Ikaskuntza) (185)
Mapen katalogoa (Antso Jakituna Fundazioa) (160)
Marjinalia bilduma (160)
Mediateka - Nafarroako euskararen mediateka (172)
Mediateka (Eusko Ikaskuntza) (172)
Merkatari.net (172)
Metaposta
Mintzola Fundazioa (185)
Multimedia galeria (Eusko Ikaskuntza) (160)
Munduko liburutegi digitala (185)
Musiker (Eusko Ikaskuntza) (172)
Muskizko Udal Liburutegia (185)
Nafarkaria
Nafarroako ahozko eta ondare materiala
Nafarroako Aldizkari Ofiziala (172)
Nafarroako Fonoteka (160)
Nafarroako Gobernua. Hezkuntza Saila (160)
Nafarroako Julio Caro Baroja Museo Etnologikoa (160)
Nafarroako Liburutegi Nagusia eta Filmoteka
Nafarroako toponimia ofiziala (172)
Naturaren Ahotsa (Eusko Ikaskuntza) (172)
Naturzale (Eusko Ikaskuntza) (172)
Navarra agraria (172)
Nora (185)
Oiartzuarren baitan (172)
Oihenart (Eusko Ikaskuntza) (172)
Olerkariak eta beren olerkiak (160)
Olerkilariak euskaraz (160)

Ondare (Eusko Ikaskuntza) (172)
OndareNet - Euskal ondare digitala (172)
Orotariko Euskal Hiztegia (185)
Osasunaz (Eusko Ikaskuntza) (172)
Oteiza Museoa
Pamiela (160)
Paths proiektua
Publicon
PuntuEus domeinua
Replika (185)
RIEV (Eusko Ikaskuntza) (172)
RIEV: 100 urte 1907-2007 (Eusko Ikaskuntza) (172)
Santurtziko Udal Euskaltegia (160)
Sarean zer? (Le Journal du Pays Basque) (172)
Senez (160)
Susa (160)
Sustatu Interneteko albistegia (160)
Sustrai (160)
Teatro testuak (172)
Tesiker (185)
The Collections of Rudolf Trebitsch (1906-1913) - Basque Recordings 1913
TK (160)
Txalaparta (160)
Txistulari (160)
UEU
Urazandi digitala (Euskal Etxeak) (185)
Uztaro (UEU) (172)
Vasconia (Eusko Ikaskuntza) (172)
Vilaweb biblioteca (160)
Wordtheque (160)
Xare
Xenpelar Dokumentazio Zentroa (160)
Wikipedia (160)
XX. mendeko euskal liburuen katalogoa (160)
Zainak (Eusko Ikaskuntza) (172)
Zaldi Ero idazleekin (Armiarma) (160)
Zehazki hiztegia (185)
Zibertso (172)
Zientzia eta teknologia aldizkaria (Elhuyar)
Zientzia eta teknologiaren corpusa (172)
Zientzia.net (172)
ZuZeu albistari digitala (172)